

فصلنامه پژوهشی تحلیلی، آموزشی
مدیریت و برنامه ریزی شهری
۱۳۶ صفحه، ۵۰۰۰ ریال

سال ششم، بهار ۱۳۸۷

- ✓ ارزیابی استراتژی‌های توسعه مناطق کلان شهری از دیدگاه توسعه پایدار (بر مبنای مدل SEA)
نمونه موردی: طرح مجموعه شهری تهران
دکتر مجتبی رفیعیان، دکتر ناصر برک پور، مهرداد رکنی پور
- ✓ تأملی در مدیریت شهرها (با تکیه بر اسلامیت شوراها)
دکتر محمد نقی زاده
- ✓ ضرورت بازبینی یک مفهوم: بازخوانی هویت در کاربرد مصالح ساختمانی در نماهای شهری تهران
مهندس منصور ابافت یگانه
- ✓ بعد اجتماعی به عنوان یکی از ابعاد پنهان در برنامه ریزی، طراحی و اجرای طرحهای ساماندهی و احیای بافت های فرسوده
دکتر محمد رضا پورجعفر، سکینه معروفی
- ✓ تحقیقی در سنجش عوامل تاثیر گذار بر احساس امنیت شهری
نمونه موردی: شهر کرمان
دکتر محمد رضا بمانیان، مهندس هادی محمودی نژاد

- مقاله باید نتیجه تحقیقات شخصی نویسنده (ها) بوده و قبلاً در نشریات داخلی و یا خارجی منتشر نشده باشد. در مورد مقالات ارائه شده در مجامع علمی، مشخصات کامل مجمع باید با مقاله همراه گردد و مقاله‌های تحقیقی که به تائید هیات تحریریه رسیده و از کیفیت خوبی برخوردار باشند نیز پذیرفته می‌شود.
- مقاله باید سلیس، روان و از نظر دستور زبان صحیح باشد و در انتخاب واژه‌ها دقت لازم مبذول گردد. مقاله می‌تواند به زبان فارسی یا انگلیسی باشد.
- در متن فارسی باید تا حد امکان از معادل فارسی کلمات لاتین استفاده شود و چنانچه معادل فارسی به اندازه کافی رسا نباشد، می‌توان با ذکر شماره در بالای معادل، عین کلمه لاتین در زیرنویس آورده شود.
- مقاله باید فقط بر یک روی صفحه کاغذ استاندارد (۳۰-۲۱ سانتیمتر) با دو فاصله ماشین تحریر و از هر طرف سه سانتیمتر حاشیه، در سه نسخه خوانا تهیه و ارسال شود.
- صفحه اول باید شامل نام و نشانی کامل و شماره تلفن نویسنده (ها) و منابع مالی تحقیق (در صورت لزوم) باشد. متن مقاله باید به ترتیب شامل عنوان (بدون نام نویسنده)، سه تا پنج کلمه کلیدی در مورد زمینه تحقیق، خلاصه، مقدمه، روش بررسی، نتایج بحث و نتیجه گیری، تشکر، خلاصه انگلیسی و فهرست منابع باشد.
- خلاصه انگلیسی باید بر روی یک صفحه جداگانه، به ترتیب شامل عنوان مقاله، نام نویسنده (ها)، کلمات کلیدی، متن، نشانی کامل (به صورت زیرنویس) باشد. مقالات خارجی باید همراه با یک خلاصه فارسی و یک خلاصه انگلیسی باشند.
- جدولها به تعداد محدود با شماره و عنوان ماشین شده در بالا و توضیحات و منبع جدول در زیر آن تمیز و بدون خط خوردگی، هر کدام بر روی یک صفحه جداگانه آورده شود.
- شکل‌ها و نمودارها فقط در موارد بسیار ضروری و به تعداد محدود با کیفیت خوب، بر روی کاغذ براق کشیده و یا چاپ شده با شماره عنوان، توضیح و منبع در زیر آن هر کدام بر روی یک صفحه جداگانه آورده شود.
- محل قرار دادن جدولها، نمودارها و شکل‌ها در متن باید با علامتی در حاشیه مقاله تعیین شود.
- تنها منابعی باید در پایان مقاله ذکر شود که در متن نیز مورد استفاده قرار گرفته باشد و از ذکر منابع مشابه و کم اهمیت خودداری شود.
- منابع مورد استفاده باید بر روی صفحه (ها) جداگانه، با شماره ردیف، به ترتیب الفبایی حروف اول نام خانوادگی نویسنده (ها)، سال انتشار داخل دو نقطه، عنوان کامل مقاله، نام انحصاری مجله، شماره دوره و یا جلد، شماره صفحات (اول تا آخر مقاله) آورده شود و در متن مقاله فقط به نام نویسنده و سال انتشار (داخل پرانتز و شماره صفحه) اشاره شود.
- در صورت استفاده از منابع فارسی و خارجی، باید ابتدا کلیه منابع فارسی و سپس کلیه منابع خارجی به ترتیب یاد شده در بالا با شماره ردیف مسلسل آورده شود.
- در مورد کتاب، مشخصات کامل کتاب، ناشر و محل نشر ذکر شود.
- هیات تحریریه در رد و قبول مقالات رسیده مجاز است.
- نویسندگان مسئول محتوی و پاسخگویی نظریات ارائه شده در مقالات و نوشته‌های خود می‌باشند.
- جهت تهیه مقالات به زبانهای خارجی، به راهنمای انگلیسی مندرج در صفحه داخل جلد طرف دیگر مجله مراجعه شود.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ





مدیریت شهری

فصلنامه پژوهشی، تحلیلی، آموزشی
مدیریت و برنامه‌ریزی شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
No.19. Spring 2008



مدیر هماهنگی: مهدی فاضل فکور

تهیه و تنظیم: پژوهشکده شهری و روستایی

مدیر هنری: امین بیات

شمارگان: ۵۰۰۰ نسخه



سازمان شهرداری و دهیاری های کشور
موسسه تحقیقاتی اطلاع رسانی و مطبوعاتی

آدرس: تهران، بلوار کشاورز، ابتدای خیابان
نادری، پلاک ۱۵، انتشارات سازمان
شهرداری ها و دهیاری های کشور
تلفن: ۸۸۹۶۶۶۶۰۱ - ۸۸۹۸۶۳۸۲ - ۸۸۹۶۶۳۳۹
دورنگار: ۸۸۹۷۷۹۱۸
کدپستی: ۱۴۱۶۶۳۳۶۶۱

آدرس پژوهشکده شهری و روستایی:
نشانی فوق، طبقه چهارم شمالی
تلفن: ۸۸۹۷۷۹۱۹

<http://www.imo.org.ir>

صاحب امتیاز: سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور

مدیرمسئول: سید مهدی هاشمی

سرمدیور: محمد رضا بمانیان

زیر نظر: حسن ناصری پور

هیئت تحریریه به ترتیب حروف الفبا:

۱- دکتر ناصر اقبالی، استادیار دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی تهران

۲- دکتر محمد رضا بمانیان، استادیار دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس

۳- دکتر مصطفی بهزادفر، استادیار دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران

۴- دکتر محمد رضا پورجعفر، دانشیار دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس

۵- دکتر بهناز امین زاده، دانشیار دانشکده محیط زیست، دانشگاه تهران

۶- دکتر رحمت... صدیق سروستانی، استاد دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران

۷- دکتر محمد مهدی عزیزی، دانشیار دانشکده هنرهای زیبا، دانشگاه تهران

۸- دکتر علی عسگری، استادیار دانشکده مطالعات مدیریت، دانشگاه یورک کانادا

۹- دکتر علی غفاری، استاد دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهیدبهشتی

۱۰- دکتر علی اکبر فرهنگی، استاد دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران

۱۱- دکتر غلامرضا لطیفی، استادیار دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی

۱۲- دکتر محمد نقی زاده، استادیار دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی تهران

داوران علمی:

دکتر حسین پرویز اجلالی، دکتر بهناز امین زاده، دکتر زهرا اهری، دکتر محمد رضا بمانیان،

دکتر جهانشاه پاکزاد، دکتر علی اکبر تقوایی، دکتر سید محسن حبیبی، دکتر منوچهر طبیبیان،

دکتر محمد مهدی عزیزی، مهندس مجید غمامی، دکتر غلامرضا لطیفی، دکتر حمید ماجدی،

دکتر محمد شریف مطوف، دکتر محمد نقی زاده.

همکاران این شماره:

هادی محمودی نژاد، فاطمه کمندی، بهزاد تیمورپور، حمید هشتروندی، میثم حیدرآولاد



مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری - شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
Modiriyat Shahri- N0.19. Spring 2008



فهرست مطالب

- ۷ ارزیابی استراتژی‌های توسعه مناطق کلان‌شهری از دیدگاه توسعه پایدار (بر مبنای مدل SEA)
نمونه موردی: طرح مجموعه شهری تهران
دکتر مجتبی رفیعیان / دکتر ناصر برک پور / مهرداد رکنی پور
- ۱۹ تأملی در مدیریت شهرها (با تکیه بر اسلامیت شوراها)
دکتر محمد نقی زاده
- ۲۹ ضرورت بازبینی یک مفهوم: بازخوانی هویت در کاربرد مصالح ساختمانی در نماهای شهری تهران
مهندس منصور ابافت یگانه
- ۴۷ بعد اجتماعی به عنوان یکی از ابعاد پنهان در برنامه ریزی، طراحی و اجرای طرحهای ساماندهی و احیای بافت های فرسوده
دکتر محمد رضا پورجعفر / سکینه معروفی
- ۵۹ تحقیقی در سنجش عوامل تاثیرگذار بر احساس امنیت شهری
نمونه موردی: شهر کرمان
دکتر محمدرضا بمانیان / مهندس هادی محمودی نژاد

ارزیابی استراتژی‌های توسعه مناطق کلان‌شهری از دیدگاه توسعه پایدار (بر مبنای مدل SEA) نمونه موردی: طرح مجموعه شهری تهران

دکتر مجتبی رفیعیان*

دکتر ناصر برک پور**

مهرداد رکنی پور***

Metropolitan Region Strategies Development Assessment By Using of Sustainable Development Approach (SEA Model) Case Study: Conurbation Plan of Tehran

Abstract

Rapid population growth exacerbated urban sprawl and blurred traditional distinction between central cities and suburbs. More than other forms of metropolitan planning, it seems environmental programs during the last decade extended collaborative planning techniques and approached land use policy in an explicitly regional way. These programs and plans rely on stiff policy mandates to provide a focus for planning, but they employ flexible, collaborative decision making techniques for devising implementation methods. Any way, metropolitan centers are important and widely recognized effects on the areas, as well as the huge negative effects on the environment. These effects, needs to be assess on large scales. This issue must be use in metropolitan's development plan (with strategic approach) and strategies and policies of development must be making with consideration to that. The present research relates to the assessment of development's strategies, has attempted to use a method of assessment with suitable criteria to assess development strategies of Tehran Conurbation Plan (TCP).

The final results show the developments strategies of TCP have suitable harmony with goals of sustainable development. However this harmony shows strengths and weaknesses in considering to different criteria. It seems that this plan may be able to use as a good benchmarking for other conurbation plans in Iran.

Key Words: Assessment, Development Strategies, Sustainable Development, Conurbation Plan of Tehran (TCP)

چکیده

رشد بالای جمعیت، گسترش نواحی شهری و کاهش تدریجی الگوی سنتی روابط بین مراکز شهری و حومه‌های آنان را پدید آورده است به نسبت سایر اشکال برنامه‌ریزی کلان‌شهری، به نظر می‌رسد که برنامه‌های زیست محیطی در دهه اخیر بیشتر با نگرش برنامه‌ریزی تعاملی تهیه شده است که منجر به اتخاذ سیاست‌های معطوف به کاربری زمین در حوزه منطقه‌ای گردیده است. با این حال، مراکز کلان‌شهری تأثیر گسترده و با اهمیتی در ناحیه خود دارند که ملاحظاتی زیست محیطی از مهم‌ترین جنبه‌های تأثیر گذاری آن تلقی می‌شود. توجه به ارزیابی اثرات ناشی از توسعه در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در سطح‌های کلان‌شهری است که در این مقیاس کمتر به کار گرفته می‌شود. موضوعی که باید در طرح‌های توسعه مناطق کلان‌شهری (با رویکرد استراتژیکی) لحاظ گشته و سیاست‌ها و راهبردهای توسعه متناسب با آن شکل گیرند.

این مقاله با هدف ارزیابی استراتژی‌های توسعه در نمونه‌ای از این نوع طرح‌ها (طرح مجموعه شهری تهران و شهرهای اطراف آن) ارائه شده و تلاش کرده است تا با به کارگیری یک روش ارزیابی و معیارهای متناسب با آن، استراتژی‌های توسعه طرح مذکور را مورد سنجش قرار دهد. پژوهش انجام گرفته نشان داد که استراتژی‌های توسعه طرح مجموعه شهری تهران از انطباق مناسبی با اهداف توسعه پایدار برخوردار است هر چند که توجه و رویکرد این طرح به برخی از معیارها قوت و ضعف بیشتری را نشان می‌دهد، به نظر می‌رسد طرح مذکور می‌تواند به عنوان الگویی جهت تهیه سایر طرح‌های توسعه مناطق کلان‌شهری در کشور به کار گرفته شود.

کلید واژگان: ارزیابی، استراتژی‌های توسعه، توسعه پایدار، طرح مجموعه شهری تهران و شهرهای اطراف آن.

*استادیار، گروه شهرسازی، دانشکده هنر، دانشگاه تربیت مدرس

**استادیار، گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر

***کارشناس ارشد شهرسازی، دانشکده هنر، دانشگاه تربیت مدرس



۱- مقدمه

امروزه کلان‌شهرها به دلیل تمرکز سرمایه و امکانات و استعدادها به مراکز تصمیم‌گیری بدل شده‌اند که می‌توانند روند تحولات آینده را شکل دهند. این مساله از یک سو موجب رشد و توسعه سریع این کلان‌شهرها و مناطق حاشیه آن‌ها می‌گردد و از سوی دیگر مخاطراتی را در خصوص نحوه و چگونگی این توسعه در برابریان قرار می‌دهد. حوزه مخاطرات زیست محیطی به طور طبیعی اولین حوزه‌ای است که مورد هجوم قرار می‌گیرد و این مساله به خصوص در کلان‌شهرهای کشورهای در حال توسعه، نمود بیشتری می‌یابد. در این کشورها به دلیل ساختار ضعیف اقتصادی و فشار نیازهای جمعیتی حاصل از مهاجرت گسترده از سایر مناطق کشور به کلان‌شهرها، به محیط زیست آسیب‌های جبران‌ناپذیری وارد می‌گردد. ضمن آن که با تمرکز صنایع و اتومبیل‌ها و سایر آلوده‌کننده‌های محیط زیست این روند تشدید می‌گردد. کشور ما نیز از روندهای فوق‌دورنمانده است و کلان‌شهر تهران و مناطق پیرامونی آن به دنبال تمرکز فزاینده جمعیت و فعالیت و فشارهای ناشی از آن، رشد فوق‌العاده‌ای را تجربه کرده است، که با خسارات فراوانی به محیط زیست اطراف آن، همراه بوده است، ضمن آن که مسایل بی‌شمار دیگری از نظر اقتصادی، اجتماعی و کالبدی را نیز سبب شده است. این مشکلات و مسایلی از این دست سبب تهیه طرحی به نام مجموعه شهری تهران شد تا با ارائه استراتژی‌های توسعه، ضمن کاستن از مشکلات موجود، سمت و سوی توسعه را در مجموعه شهری تهران که عبارت است از کلان‌شهر تهران و مناطق حاشیه آن (تقریباً منطبق بر مرزهای استان تهران)، مشخص سازد. بر این اساس مقاله حاضر تلاش دارد تا با به کارگیری روش‌های ارزیابی توسعه و انتخاب معیارهای متناسب با آن به ارزیابی استراتژی‌های توسعه طرح مجموعه شهری تهران از دیدگاه استراتژیکی محیط زیستی بپردازد تا از این طریق مشخص‌ش‌سازد طرح در تعیین استراتژی‌های توسعه خود تا چه اندازه به مسایل زیست محیطی و ظرفیت‌های آن توجه داشته و از سوی دیگر با مشخص شدن نقاط ضعف و قوت آن بتوان در تهیه سایر طرح‌های مناطق کلان‌شهری توجه بیشتری بر رفع نقاط ضعف و تقویت نقاط قوت اعمال نمود. نتایج حاصل از این مطالعه می‌تواند ضمن ارتقاء ادبیات موجود ارزیابی به عنوان الگویی جهت ارزیابی استراتژی‌های توسعه مناطق کلان‌شهری کشور به کار گرفته شود.

۲- ضرورت ارزیابی اثرات زیست محیطی: چالش‌های (EIA) و نیاز به (SEA)

مسایلی حاصل از لطمات وارد شده به محیط زیست پیرامونی شهرها و کلان‌شهرها، ذهن برنامه‌ریزان شهری و سایر متخصصین مرتبط را برای رفع این مشکلات به خود معطوف کرده است. در واقع چگونگی شکل دادن به راهبردها و سمت و سوی توسعه در این مناطق همواره محل بحث سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و متخصصین بوده است تا به گونه‌ای بهترین راهبردها انتخاب شوند. این امر لزوم ارزیابی راهبردها جهت انتخاب بهترین راهبرد و یا اصلاح آن‌ها را پیش‌آورد به گونه‌ای که ارزیابی طرح‌ها و راهبردها و اثرات حاصل از آن‌ها به ویژه در حوزه اثرات زیست محیطی از اهمیت برجسته‌ای برخوردار شده و روش‌ها و متدهای گوناگونی برای آن پدید آمد. همزمان با این تحولات، مشکلات حاد زیست محیطی سبب توجه سازمان‌های بین‌المللی به مفهوم جدیدی از توسعه به نام توسعه پایدار گشت که هدف اصلی آن حفظ پایداری محیط در فرآیند توسعه بود. مفهوم توسعه پایدار اولین بار در سال ۱۹۷۸ در کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه مطرح شد. توسعه‌ای که پاسخگویی به نیازهای حال حاضر را بدون چشم‌پوشی از توان تولیداتی برای پاسخگویی به نیازهای نسل آینده را در نظر می‌گیرد [۱] که پس از آن نیز مورد اقبال جهانی واقع شد و به سرعت در سراسر جهان اشاعه یافت، به گونه‌ای که در برخی برنامه‌ها به عنوان هدف نهایی طرح‌ها عنوان گشت، در حالی که در برخی دیگر به عنوان ابزاری برای رسیدن به توسعه واقعی و همه‌جانبه مطرح گشت. در هر صورت توسعه پایدار چارچوبی برای ارزیابی طرح‌ها و برنامه‌ها را نیز فراهم می‌آورد، به گونه‌ای که بتوان میزان نزدیکی و یا دوری اهداف یک طرح را نسبت به آن سنجید. ارزیابی پیامدهای زیست محیطی که در راستای تحقق و عینیت توسعه در خور و پایدار روز به روز باشد، جایگاه شایسته خود را می‌یابد و رهیافت کلی و فراگیری است که هر گونه فعالیت را تحت عنوان توسعه به صورت یکپارچه در ابعاد مختلف و در پیوند با یکدیگر مورد مطالعه قرار می‌دهد و تنها مطالعه و بررسی اکولوژی نمی‌باشد. (شیرانی، ۱۳۸۵، ص ۲۴۳). این امر تفکر نوینی است که به تازگی مورد توجه قرار گرفته است زیرا که توجه صرف و یک‌جانبه به یک بخش از محیط نمی‌تواند در راه تحقق توسعه پایدار موثر باشد. به عبارت ساده‌تر، انسان باید آن استفاده‌ای را از سرزمین به عمل آورد که ویژگی‌های طبیعی (اکولوژیکی) سرزمین دیکته می‌نماید

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyyat Shahrī
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
No.19. Spring 2008

■ ۸ ■



نسبت به سطح پروژه EIA پوشش می دهد. ثانيا SEA نیز مانند EIA از چرخه ای در فرآیند خود برخوردار است که می تواند موضوعات عام تری را نسبت به سطح پروژه EIA پوشش دهد. ثالثا از آن جایی که SEA قبل از تصمیم گیری در سطح پروژه ها انجام می شود، سازمان ها و نهادها می توانند آلترناتیوهای به دست آمده از سیاست ها و نیز برنامه های سطح کلان خود را مورد بررسی قرار دهند. در نهایت SEA می تواند در به کارگیری اصول توسعه پایدار طی فرآیند تصمیم سازی موثر باشد؛ از سیاست ها و برنامه های جامع و اجرایی گرفته تا سطح پروژه ها (Shepherd, 1996, P.322). این همان رویکردی است که سدلر و ورهیم (Sadler and Verheem) نیز به آن اعتقاد داشتند که SEA رویکرد مطمئنی را برای به کارگیری ملاحظات (توسعه) پایدار و زیست محیطی در فرآیند تصمیم سازی فراهم می آورد. (Jones et al, 2005, P.8)

۳- مفهوم و اهداف SEA

طی سالهای گذشته ارزیابی زیست محیطی استراتژیکی یا SEA به عنوان یکی از اشکال ارزیابی زیست محیطی به شمار می آمد که می توانست مدیران و رهبران را در تصمیم های برنامه ریزی یاری رساند. هر چند که اگر SEA را یکی از اعضای خانواده ابزارهای ارزیابی اثرات بدانیم، کاملاً قضاوت منصفانه ای انجام داده ایم. مجموعه ای از روش ها و ابزارها وجود دارد که سطوح مختلف تصمیم سازی از سیاست ها تا برنامه های کاربردی را پوشش می دهند (Partidario, 2005, P.7) (جدول شماره ۱).

نکته قابل توجه آن که خیلی مهم نیست که جایگاه SEA را در یکی از سطوح بالای تصمیم سازی در نظر بگیریم، چرا که در فرآیند تصمیم سازی راهبردی سطوح مختلفی وجود دارد و موضوعات و عوامل مرتبط با محیط زیست در

(مخدوم، ۱۳۸۴، ص ۱۶). این امر به ویژه در حوزه زیست محیطی از اهمیت فوق العاده ای برخوردار است و روش های ارزیابی اثرات زیست محیطی (EIA) بیش از پیش به آن توجه نموده اند.

عصر حاضر دوره رشد فناوری و انفجار اطلاعاتی است که به ویژه در سال های آخر قرن ۲۰ روابط انسان با انسان و نیز انسان با محیط زیست را دگرگون ساخته است. این موضوع فرآیند برنامه ریزی و تصمیم سازی برای استفاده بهینه از محیط پیرامونی انسان را نیز دگرگون ساخته است. پیچیدگی و دشواری روز افزونی پیرامون توسعه و فرآیند تصمیم سازی برای آن را فرا گرفته است که از انفجار و توسعه بیش از حد ارتباطات الکترونیکی ناشی شده است. سرعت تولید اطلاعات و خروجی آن ها، پدیدار گشتن ارزشهای اجتماعی مبتنی بر عدالت و انصاف و نیاز تصمیمات عقلایی که معمولاً بر پایه اطلاعات ناقص و ناسازگار اتخاذ می شوند، سبب شده است که تمامی روندهای توسعه نیاز به یک مداخله موثر در محتوای راهبردی خود و سمت و سوی آن داشته باشند (Partidario, 2005, P.2). فرآیند ارزیابی اثرات زیست محیطی (EIA) - آن گونه که امروزه کاربرد دارد - در پاسخگویی به دشواری های فوق موفق نیست و همچنین نمی تواند در تصمیم سازی برای توسعه پایدار و جهانی موثر واقع شود. چنین مسایلی و نیز ظرفیت (EIA) در یاری رساندن به فرآیند تصمیم سازی قوی ترین استدلال هایی بودند که منجر به توجه به نیاز به Strategic Environmental Assessment (SEA) در این اواخر شد (Lee, Net all, 1992, P.4). دلایل این امر متفاوتند ولی می توان آن ها را به صورت خلاصه چنین بیان نمود:

SEA می تواند ضعف های پروژه EIA را به بعضی روش ها پوشش دهد. اولاً SEA اثرات را در سطح وسیع تری (مانند اثرات تجمعی، ثانویه و غیر مستقیم)

جدول شماره ۱- سطوح تصمیم سازی در ارزیابی زیست محیطی

سیاست	نقشه راه با اهداف مشخص، مشخص کردن اولویت ها، قوانین و مکانیسم دستیابی به اهداف عملیاتی
برنامه جامع	اولویت ها، گزینه ها و مشخص نمودن چگونگی تخصیص منابع با توجه به پایداری منابع و میزان موجودی آن ها، پیگیری خطوط کلی و عملیاتی منتج از سیاست های جهانی و بخشی
برنامه اجرایی	تهیه دستورالعمل ها با اهداف مشخص که در طول اجرای برنامه قابل تحقق باشند، این امر با توجه ویژه به فعالیت ها و سرمایه ها در چارچوب برنامه های جامع و سیاست ها صورت می پذیرد.
طرح - پروژه	پیشنهادات با ریزترین جزئیات، طراحی دقیق هر برنامه با فعالیت شامل سرمایه، چارچوب عملیات، سیاست اجرایی / اهداف برنامه ریزی

[منبع: ۴، ص ۱۸]



تمامی این سطوح مورد بررسی قرار می‌گیرند؛ هرچند که SEA ممکن است در سطح سیاست‌گذاری کاربرد بیشتری داشته باشد، اما از قابلیت استفاده در سطوح عمل‌گرایانه برنامه‌ریزی نیز برخوردار است و این امر خصوصاً در کشورهایی که فرآیند تصمیم‌سازی در آن‌ها هنوز جا نیفتاده است، به خوبی قابل مشاهده می‌باشد (Partidario, 2005, P.9).

به دلیل پیچیدگی مفهوم و نیاز به ادامه دار بودن، فعال بودن و پیوسته بودن آن، بیشتر تعاریف SEA را به صورت یک پروژه یا فرآیند تعریف می‌کنند تا به عنوان یک گزارش بیان شود. SEA فرآیندی انطباق‌پذیر، پیوسته و رشد‌یابنده با افق دید وسیع است که بیشتر به مفاهیم پایداری می‌پردازد و تاکید عمده آن بر روی دیدگاه‌ها است تا بر روی اقدامات عملی صرف و نتایج آن. با توجه به این موارد SEA را می‌توان چنین تعریف نمود (Partidario, 2005, P.60).

SEA یک فرآیند سیستماتیک و فعال برای ارزیابی متناسب بودن مرحله تصمیم‌سازی، کیفیت زیست محیطی و پیامدهای حاصل از دیدگاه کلان حاکم بر ارائه آلترناتیوهای توسعه در سیاست‌ها و برنامه‌های جامع و کاربردی است که مجموعه پیوسته‌ای از ملاحظات بیوفیزیکی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی را به کار می‌گیرد. با توجه به آنچه گفته شد، اهداف کلی و عملیاتی SEA را می‌توان چنین برشمرد:

۱- کمک برای ارزیابی به حفاظت از محیط زیست و توسعه پایدار بوسیله:

- توجه به اثرات زیست محیطی ناشی از اقدامات استراتژیکی پیشنهادی.

- شناسایی بهترین گزینه‌ها از منظر محیط زیست.

- هشدار به موقع در مورد اثرات تراکمی و تغییرات بزرگ مقیاس.

۲- تعقیب کردن و کارآمد ساختن EIA بوسیله:

- شناسایی اولیه از دورنمای اثرات بالقوه و نیازهای اطلاعاتی.

- برطرف ساختن نگرانی‌های مربوط به توجیه‌پذیر بودن پیشنهادات.

- کاهش زمان و اقدامات ضروری در جهت بازنگری‌های خودی.

۳- توجه به مسایل زیست محیطی در فرآیند تصمیم‌سازی بخشی بوسیله:

- ارتقاء و بها دادن به پیشنهادات هماهنگ با محیط زیست

و مفاهیم پایداری.

• تغییر دادن مسیر تصمیم‌سازی (Partidario, 2005, P.4). متناسب با این اهداف، مدل‌های متفاوتی برای آن تشخیص داده شده است. مدل‌های سیاست‌محور که از منطق برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری با استفاده از اصول زیست محیطی پیروی می‌کند و مدل ارزیابی پروژه که بر مبنای رویکردهای فرآیند EIA به ارزیابی اثرات می‌پردازد. هر دو مدل امروزه مورد استفاده هستند و هر کشور متناسب با شرایط و وضعیت حقوقی خود یکی از آن‌ها را بر می‌گزیند. کشورهای توسعه یافته در این امر پیشرو هستند و در این زمینه بریتانیا، ایالات متحده، هلند، دانمارک، استرالیا و آلمان قابل ذکر هستند. در هر صورت با توجه به مزیت‌های فراوان SEA و به ویژه کاربردهای آن در برنامه‌های توسعه و به ویژه برنامه‌ریزی کاربری اراضی، استفاده از این رویکرد و روش‌های مرتبط با آن در این تحقیق مورد استفاده قرار گرفته است. این مساله قابل ذکر است که مدل مورد استفاده این تحقیق مدل سیاست‌محور و مبتنی بر نگاه بالا به پائین می‌باشد.

۴- طرح مجموعه شهری تهران

مجموعه شهری تهران طبق مصوبه ۱۳۷۴ هیات دولت شامل کل محدوده استان تهران است، اما مطالعات نشان می‌دهد که بیش از ۹۵ درصد جمعیت سال ۱۳۷۵ و بخش عمده کانون‌های خدماتی و جمعیتی در ۳۰ درصد مساحت استان جای گرفته‌اند. این مجموعه از دیرباز تاکنون با مشکلات عمده‌ای چون کمبود شدید زیرساخت‌ها، کاهش کارایی و بهره‌وری مجموعه، اتلاف منابع و نیروهای مولد، نزول مستمر محیط کالبدی، از بین رفتن اراضی کشاورزی، گسترش آلودگی‌های زیست محیطی و... مواجه بوده است که علت بروز این مشکلات از دیدگاه طرح، فقدان وجود طرح و برنامه، نارسایی نظام مدیریت و اسکان غیررسمی تشخیص داده شده است. با توجه به این مسایل طرح مجموعه شهری تهران با هدف جلوگیری از تداوم خسارت‌های اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی ناشی از پراکندگی و بی‌نظمی در استقرار فعالیت و نحوه استفاده از زمین، ایجاد محیط قابل زندگی در آینده برای کلیه ساکنین مجموعه شکل گرفت. راهبردهای این طرح نحوه توسعه این مجموعه تا افق ۱۴۰۰ و سمت و سوی آن‌ها را مشخص می‌سازد [۹] (نمودار ۱).

۵- متدهای معطوف به SEA و تشریح روش انتخابی دامنه متدهایی که در SEA به کار گرفته می‌شود، بسیار



نمودار ۱- اهداف، راهبردها و خط مشی‌ها، اجزا و شرایط تحقق طرح

اهداف طرح	راهبردها و خط مشی‌ها	اجزای طرح	شرایط تحقق طرح
<p>هدف کلی:</p> <ul style="list-style-type: none"> - پاسخگویی به نیازهای سکونت و فعالیت گروه‌های مختلف جمعیت مجموعه در چارچوب اصول توسعه پایدار اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی و کالبدی <p>اهداف مشخص:</p> <ul style="list-style-type: none"> ۱- ساماندهی استقرار فعالیت‌ها و جمعیت آینده (اسکان جمعیت اضافی و آرایش شبکه شهری مجموعه) ۲- هدایت و کنترل استفاده از زمین 	<p>راهبردها:</p> <ul style="list-style-type: none"> ۱- کاهش تمرکز در شهر تهران ۲- تقویت و تسهیل ارتباطات و ایجاد انسجام در میان اجزاء و عناصر مجموعه شهری جلوگیری از پراکندگی جمعیت در کانون‌های کوچک جمعیتی ۳- تجهیز و ساماندهی کانون‌های عمده جمعیتی موجود به منظور استفاده هرچه بیشتر از قابلیت‌های آنها در پذیرش جمعیت آینده و جلوگیری از پراکندگی بیشتر توسعه مجموعه <p>خط مشی:</p> <ul style="list-style-type: none"> ۱- جلوگیری از اتلاف اراضی اطراف شهرهای مجموعه به عنوان منبع کمیاب اقتصادی ۲- جلوگیری از اضمحلال اراضی با ارزش کشاورزی و باغات ۳- جلوگیری از گسترش آلودگی‌های محیطی (آب، هوا، خاک) ۴- تأمین ایمنی شهرها و ساختمان‌ها و تأسیسات در برابر سوانح طبیعی (سیل و زلزله) ۵- حفاظت از مکان‌های با ارزش زیست محیطی و تاریخی، فضاهای باز مناسب گذران اوقات فراغت و چشم‌اندازها و مناظر زیبایی طبیعی، در برابر عوارض توسعه ۶- رعایت ظرفیت‌های بالفعل و بالقوه طبیعی و شبکه راهها و زیرساخت‌های شهری نواحی مختلف مجموعه در پذیرش جمعیت و فعالیت ۷- رعایت نقش و عملکرد بالفعل و بالقوه نواحی مختلف مجموعه در پذیرش جمعیت و فعالیت ۸- جلوگیری از تشدید روند جدایی‌گزینی طبقاتی و روند توسعه 	<p>طرح کلی اسکان جمعیت و فعالیت و شبکه راه‌های اصلی و کمربندی‌های سبز</p> <ul style="list-style-type: none"> ۱- طرح الگوی کلی توزیع و استقرار جمعیت و سیاست‌ها و راهبردهای کالبدی، اقتصادی و اجتماعی هدایت و کنترل توسعه شبکه شهری مجموعه ۲- طرح کلی شبکه راه‌های اصلی و سیاست‌ها و راهبردهای مدیریت شبکه و نظام جایابی و حمل و نقل مجموعه ۳- طرح کلی و سیاست‌ها و راهبردهای استقرار صنایع در مجموعه ۴- طرح کلی و سیاست‌ها و راهبردهای ایجاد و توسعه کمربندی سبز 	<ul style="list-style-type: none"> ۱- حل مسئله اسکان غیررسمی گروه‌های کم درآمد ۲- تأسیس نهاد مدیریت مجموعه های شهری
		<p>ضوابط کلی استفاده از زمین</p> <ul style="list-style-type: none"> پهنه‌بندی سطح مجموعه شهری و تعیین ممنوعیت‌ها، محدودیت‌ها و تنها استفاده از زمین بر مبنای عوامل زیر: ۱- مکان‌های حفاظت شده زیست محیطی ۲- مکان‌های حفاظت شده تاریخی ۳- چشم‌اندازهای زیبای طبیعی فضاهای باز و سبز ۴- اراضی با ارزش کشاورزی و باغات ۵- حریم راه‌ها و خطوط انتقال نیرو ۶- حریم رودها و مسیل‌ها ۷- حریم گسل‌ها 	

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyaat Shahri
شماره ۱۹- بهار ۱۳۸۷
N0.19. Spring 2008



فراگیر است و طیف گسترده‌ای از متدها از روش دلفی و گروه‌های بحث گرفته تا سناریوسازی و نقشه‌سازی و استفاده از چک لیست و ماتریس‌ها را در بر می‌گیرد. هدف تمامی این روش‌ها ارزیابی صحیح اثرات حاصل از طرح است و استفاده از یکی از آن‌ها بستگی به شرایط، سطح اطلاعات مورد کاربرد و هدف استفاده از آن دارد. در این تحقیق با توجه به نمونه موردی که طرح مجموعه شهری تهران را در بر می‌گیرد و نیز با توجه به شرایط و سطح اطلاعاتی که در سطح راهبردهای توسعه مجموعه شهری تهران بود، روش‌های تحلیل چند معیاری که در آن امکان تحلیل بر اساس معیارهای متفاوت وجود دارد، انتخاب گشت.

۶- روش‌شناسی و فرآیند انجام

همان‌طور که در قسمتهای قبل اشاره شد، انتخاب معیارها و زیر معیارهای متناسب با آن‌ها قدم اول در ارزیابی راهبردهای توسعه کالبدی طرح مجموعه شهری تهران و شهرهای اطراف آن خواهد بود. بدین منظور ماتریسی طراحی شد که محور عمودی آن شامل معیارها و زیر معیارهای توسعه پایدار و محور افقی آن شامل میزان توجه استراتژی‌های طرح مجموعه شهری تهران به این معیارها و زیر معیارها می‌باشد. با توجه به امتیاز حاصل شده مجموعه راهبردهای توسعه کالبدی مجموعه شهری در این ماتریس و با توجه به وزن نسبی هر کدام از معیارها و زیر معیارها، میزان شاخصی تحت عنوان "میزان پایداری راهبردهای توسعه" محاسبه خواهد شد که مبنای ارزیابی در این تحقیق خواهد بود. شاخص میزان پایداری راهبردهای توسعه با روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP) مورد محاسبه قرار خواهد گرفت. روشی است منعطف، قوی و ساده که برای تصمیم‌گیری در شرایطی که معیارهای تصمیم‌گیری متضاد انتخاب بین گزینه‌ها را با مشکل مواجه می‌سازد، مورد استفاده قرار می‌گیرد (زبردست، ۱۳۸۰، ص ۱۳). فرآیند تحلیل سلسله مراتبی با شناسایی و اولویت بندی عناصر تصمیم‌گیری شروع می‌شود. این عناصر شامل هدف‌ها، معیارها یا مشخصه‌ها و گزینه‌های احتمالی می‌شود که در اولویت بندی به کار گرفته می‌شوند.

فرآیند شناسایی عناصر و ارتباط بین آنها که منجر به ایجاد یک ساختار سلسله مراتبی از موضوع مورد بررسی می‌باشد که در آن اهداف، معیارها، گزینه‌ها و ارتباط بین آنها نشان داده می‌شود. چهار مرحله بعدی در فرآیند تحلیل سلسله مراتبی محاسبه وزن (ضریب اهمیت) معیار (و زیر معیارها در صورت وجود)، محاسبه وزن (ضریب اهمیت) گزینه‌ها، محاسبه

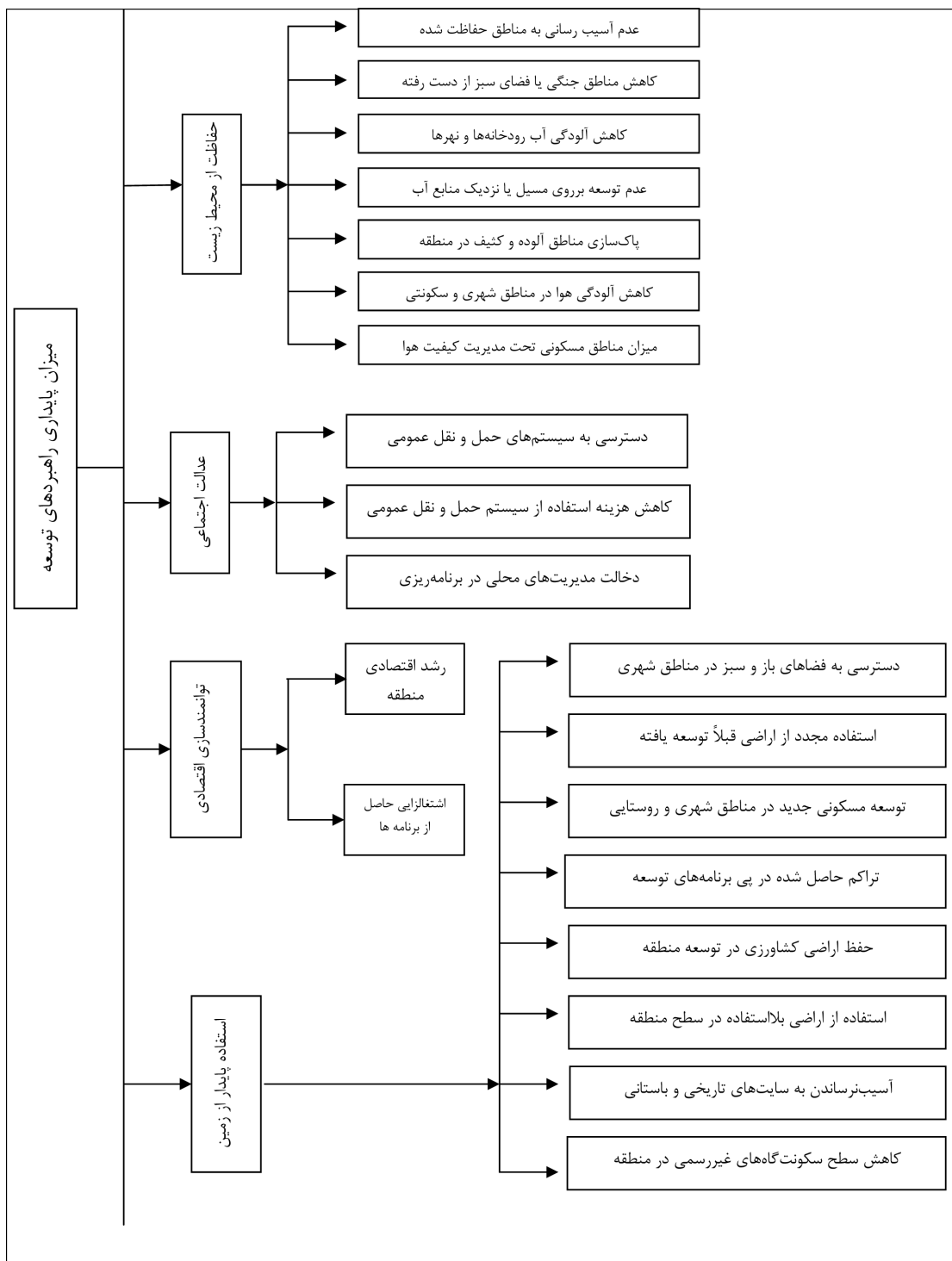
امتیاز نهایی گزینه‌ها و بررسی سازگاری منطقی قضاوت‌ها را شامل می‌شود (زبردست، ۱۳۸۰، ص ۱۵).

بدین منظور یک ساختار سلسله مراتبی از معیارها (نمودار شماره ۲) استفاده شده است. سپس با توجه به اهمیت هر یک از معیارها و زیر معیارها از نظر کارشناسان و متخصصان و با استفاده از نرم افزار Expert choice وزن و اهمیت نهایی زیر معیارها تعیین می‌شود. در مرحله بعد با استفاده از نتایج ماتریس دستیابی به اهداف توسعه پایدار، امتیاز هر یک از زیر معیارها در مورد استراتژی‌های توسعه محاسبه می‌گردد. (نمودار شماره ۲).

جهت به کارگیری این روش تعیین یک سری معیارهای کلی ارزیابی معطوف به توسعه پایدار و SEA و همچنین زیر معیارهای متناسب با آن‌ها مد نظر قرار گرفت که از کنار هم قرار گرفتن آن‌ها شاخصی به نام پایداری راهبردهای توسعه به دست می‌آید و از طریق آن می‌توان میزان دوری یا نزدیکی راهبردها را به سمت توسعه پایدار کمی نمود. بدین ترتیب ۴ معیار کلی حفاظت از محیط زیست، عدالت اجتماعی، توانمندسازی اقتصادی و استفاده پایدار از زمین ارائه شدند. زیر معیارهای مرتبط با حفاظت از محیط زیست عبارتند از: عدم آسیب رسانی به مناطق حفاظت شده، کاهش مناطق جنگلی و یا فضای سبز از دست رفته، کاهش آلودگی آب رودخانه‌ها و نهرها، عدم توسعه بر روی مسیل یا نزدیک منابع آب، پاک‌سازی مناطق آلوده و کثیف در منطقه، کاهش آلودگی هوا در مناطق شهری و سکونت، میزان مناطق مسکونی تحت مدیریت کیفیت هوا. زیر معیارهای مرتبط با عدالت اجتماعی عبارتند از: کاهش هزینه استفاده از سیستم‌های حمل و نقل عمومی، دسترسی به سیستم‌های حمل و نقل عمومی و دخالت مدیریت‌های محلی در برنامه‌ریزی. زیر معیارهای مرتبط با توانمندسازی اقتصادی نیز عبارتند از: رشد اقتصادی منطقه حاصل از برنامه‌های توسعه و اشتغالزایی حاصل از برنامه‌های توسعه. زیر معیارهای مرتبط با استفاده پایدار از زمین عبارتند از: دسترسی به فضاهای باز و سبز در مناطق شهری، استفاده مجدد از اراضی قبلاً توسعه یافته، توسعه مسکونی جدید در مناطق شهری و روستایی، تراکم حاصل شده در پی برنامه‌های توسعه، حفظ اراضی کشاورزی در توسعه منطقه، استفاده از اراضی بلا استفاده در سطح منطقه، عدم آسیب رسانی به مناطق و سایت‌های تاریخی و کاهش سطح سکونت‌گاه‌های غیررسمی در منطقه. مجموعه این معیارها و زیر معیارها تشکیل یک چارچوب برای به کارگیری روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP) را می‌دهند. با استفاده از این روش و استفاده از



نمودار ۲- ساختار سلسله مراتبی مورد استفاده برای محاسبه میزان پایداری راهبردهای توسعه





آن امکان ارزیابی راهبرد های توسعه مجموعه شهری تهران فراهم گشت.

۷- ارزیابی و سنجش میزان پایداری راهبردهای طرح مجموعه شهری تهران

پس از شناخت و بررسی معیارها، لازم است اهمیت نسبی آنها نسبت به یکدیگر نیز مشخص شود. بدین منظور با استفاده از نظرات متخصصین و تکمیل پرسش نامه‌ها نسبت به تعیین اهمیت معیارها نسبت به یکدیگر و نیز اهمیت زیر معیارهای هر کدام از معیارها نسبت به یکدیگر اقدام شد. در گام بعد لازم است تمامی این معیارها و زیر معیارهای معطوف به آنها، در یک ساختار واحد که در آن وزن هر زیر معیار به نسبت اهمیتی که در میزان شاخص پایداری راهبردها دارد، مشخص شود. این امر از طریق ضرب میزان اهمیت هر معیار در میزان اهمیت هر کدام از زیر معیارهای آن به دست می آید. نتایج حاصل از تعیین وزن نهایی معیارها و زیر معیارها نسبت به یکدیگر در جدول شماره ۳ منعکس شده است.

پس از محاسبه وزن نهایی زیر معیارها در سلسله مراتب تصمیم گیری، گام بعدی تعیین میزان توجه طرح مجموعه شهری تهران به معیارها و زیر معیارهای مطرح شده است تا بعد از آن امتیاز نهایی طرح محاسبه شود. روش ارزیابی مبتنی بر سیستم ارزش گذاری ۵ سطحی می باشد که در آن سطوح مختلف توجه طرح نسبت به هر کدام از زیر معیارها ارزش گذاری شده است (جدول شماره ۲).

جدول شماره ۲- امتیازدهی به هر کدام از سطوح توجه در طرح مجموعه شهری تهران

امتیاز	سطوح توجه در طرح
۱	خیلی کم
۳	کم
۵	متوسط
۷	زیاد
۹	خیلی زیاد

نتایج بررسی حاصل از میزان توجه طرح به هر کدام از راهبردها نیز در ستون اول جدول شماره ۵ منعکس شده است. با توجه به تحلیل های انجام شده در خصوص اهمیت نسبی معیارها و زیر معیارهای ارزیابی و نیز میزان توجه طرح به هر کدام از زیر معیارهای فوق در راه تحقق توسعه پایدار و اهداف SEA، می توان میزان شاخص پایداری

راهبردهای طرح را بدست آورد. این میزان، میانگین کلی مجموعه اندازه هایی است که راهبردهای طرح در ارتباط با هر کدام از زیر معیارها در ارتباط با شاخص پایداری راهبردها به دست می آورند (جدول شماره ۴).

۸- نتیجه گیری و ارائه یافته های پژوهش

با استفاده از روش AHP و مجموعه معیارها و زیر معیارهای انتخاب شده وزن معیارها و زیر معیارها مشخص گشت. سپس با امتیازدهی به مجموعه راهبردهای طرح از منظر هر کدام از زیر معیارها، میزان شاخص پایداری راهبردهای طرح از حیث توجه به اهداف توسعه پایدار و SEA بدست آمد. بر این اساس امکان مشخص ساختن میزان توجه طرح به هر کدام از زیر معیارها مشخص گشت (نمودار ۳). همان طور که از نمودار شماره ۳ مشخص است، زیر معیار دسترسی به سیستم های حمل و نقل عمومی بالاترین امتیاز را در بین زیر معیارها کسب کرده در حالی که زیر معیار میزان مناطق تحت مدیریت کیفیت هوا در جایگاه آخر قرار گرفته است. همچنین امتیاز میانگین طرح از مجموعه معیارها و زیر معیارها ۶/۰۹ محاسبه شد که نشان از توجه نسبی مناسب طرح به اهداف توسعه پایدار SEA دارد. نکته قابل توجه آن است که طرح در صورت تقویت رویکردهای خود در مورد معیارها و زیر معیارهایی که امتیاز کمتری کسب کرده است می تواند هر چه بیشتر در جهت نیل به اهداف توسعه پایدار بگذارد. طرح مجموعه شهری تهران با توجه به راهبردهایی که اتخاذ کرده از پتانسیل خوبی برخوردار است که به عنوان راهنمای سایر طرح هایی از این دست قرار گیرد تا ضمن تقویت برخی جنبه های خود زمینه نیل به توسعه پایدار در مناطق کلان شهری را فراهم آورد.

مهم ترین نتایج حاصل از این پژوهش را با توجه به روش به کار گرفته شده در فرآیند ارزیابی اثرات زیست محیطی و استفاده از آن در مورد استراتژی های توسعه طرح مجموعه شهری تهران و شهرهای اطراف آن را می توان به شرح زیر بیان نمود:

۱- استراتژی های توسعه در طرح مجموعه شهری تهران با توجه به متدولوژی به کار گرفته شده در SEA و استفاده از نظرات کارشناسی و نیز اصول SEA که بر اصول توسعه پایدار منطبق است، از هماهنگی مناسبی در نیل به سمت اهداف توسعه پایدار برخوردار می باشد. میزان شاخص پایداری راهبردهای طرح بیش از ۶۰ درصد امتیاز ممکن بوده است. بنابراین طرح در

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahrī
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
N0.19. Spring 2008



شهری تهران از انطباق مناسبی با اهداف توسعه پایدار و SEA برخوردار است، ولی میزان توجه طرح به مجموعه معیارها و زیرمعیارهای در نظر گرفته شده برای ارزیابی یکسان نبوده و در مورد برخی از آنها میزان توجه، کم بوده است. همانطور که پیشتر توضیح داده شده، میزان توجه طرح به اهداف توسعه پایدار و SEA

جهت گیری خود برای تعیین راهبردهایش، پایداری در توسعه را هدف قرار داده و این امر در نوع مطالعات انجام گرفته و استفاده از برنامه ریزی راهبردی نیز نمود داشته باشد، به گونه‌ای که اصلی ترین هدف طرح رسیدن به توسعه موزون و همه جانبه و پایدار بوده است. ۲- با وجود آن که مجموعه راهبردهای طرح مجموعه

جدول شماره ۳- وزن نهایی زیرمعیارها در سلسله مراتب معیارهای تصمیم

وزن نهایی زیرمعیار	وزن زیرمعیار	وزن	زیرمعیار
W ₂₀ = ۰/۰۳	۰/۱۰	۰/۰۳	کاهش سطح سکونت‌گاه‌های غیررسمی منطقه
W _{۱۹} = ۰/۰۴	۰/۱۴	۰/۰۴	آسیب‌نرساندن به سایت‌های تاریخی
W _{۱۸} = ۰/۰۲	۰/۰۸	۰/۰۲	استفاده از اراضی بلااستفاده
W _{۱۷} = ۰/۰۴	۰/۱۴	۰/۰۴	حفظ اراضی کشاورزی منطقه
W _{۱۶} = ۰/۰۲	۰/۰۸	۰/۰۲	تراکم حاصل شده در پی برنامه‌ها
W _{۱۵} = ۰/۰۲	۰/۰۸	۰/۰۲	توسعه مسکونی جدید
W _{۱۴} = ۰/۰۵	۰/۲۱	۰/۰۵	استفاده مجدد از اراضی قبلاً توسعه یافته
W _{۱۳} = ۰/۰۴	۰/۱۷	۰/۰۴	دسترسی به فضاهای باز و سبز
W _{۱۲} = ۰/۰۴	۰/۵	۰/۰۴	اشتغال‌زایی
W _{۱۱} = ۰/۰۴	۰/۵	۰/۰۴	رشد اقتصادی منطقه
W _{۱۰} = ۰/۰۴	۰/۱۲	۰/۰۴	دخالت مدیریت‌های محلی
W _۹ = ۰/۱۱	۰/۳۲	۰/۱۱	کاهش هزینه حمل و نقل عمومی
W _۸ = ۰/۱۹	۰/۵۶	۰/۱۹	دسترسی به حمل و نقل عمومی
W _۷ = ۰/۰۳	۰/۱۰	۰/۰۳	میزان مناطق مدیریت کیفیت هوا
W _۶ = ۰/۰۵	۰/۱۵	۰/۰۵	کاهش آلودگی هوا
W _۵ = ۰/۰۳۵	۰/۱۱	۰/۰۳۵	پاک‌سازی مناطق آلوده
W _۴ = ۰/۰۶	۰/۱۹	۰/۰۶	عدم توسعه بر روی مسیل‌ها
W _۳ = ۰/۰۵	۰/۱۶	۰/۰۵	کاهش آلودگی آب رودخانه‌ها
W _۲ = ۰/۰۳۵	۰/۱۱	۰/۰۳۵	کاهش مناطق جنگلی
W _۱ = ۰/۰۶	۰/۱۸	۰/۰۶	عدم آسیب‌رسانی مناطق حفاظت شده





از طریق محاسبه مقدار شاخصی به نام "پایداری راهبردها" مورد سنجش قرار گرفته است. بدین ترتیب طرح در زمینه زیرمعیار دسترسی به سیستم‌های حمل و نقل عمومی بیشترین میزان شاخص پایداری راهبردها را کسب نموده و در زمینه زیرمعیارهای استفاده مجدد از اراضی قبلاً توسعه یافته، توسعه مسکونی جدید در مناطق شهری و روستایی، تراکم بهینه حاصل شده از برنامه‌های توسعه، دخالت مدیریت‌های محلی در برنامه‌ریزی، پاک‌سازی مناطق آلوده و کثیف و میزان مناطق مسکونی تحت مدیریت کیفیت هوا، کم‌ترین میزان شاخص پایداری

راهبردها را کسب نموده و از حیث این زیرمعیارها لازم است طرح در بازنگری راهبردهای خود، توجه بیشتری را به آنها نشان دهد.

۳- با توجه به نتایج حاصل شده از ارزیابی استراتژی‌های توسعه طرح مجموعه شهری تهران مشخص شد، هر چند که ۴ معیار کلی حفاظت از محیط زیست، عدالت اجتماعی، توانمندسازی اقتصادی و استفاده پایدار از زمین و زیرمعیارهای مرتبط با هر کدام، از انطباق نسبتاً مناسبی با شرایط برنامه‌ریزی کشور برخوردارند ولی میزان اهمیت همه آنها یکسان نبوده و در زمینه سنجش

جدول شماره ۴- محاسبه شاخص پایداری راهبردهای طرح مجموعه شهری تهران

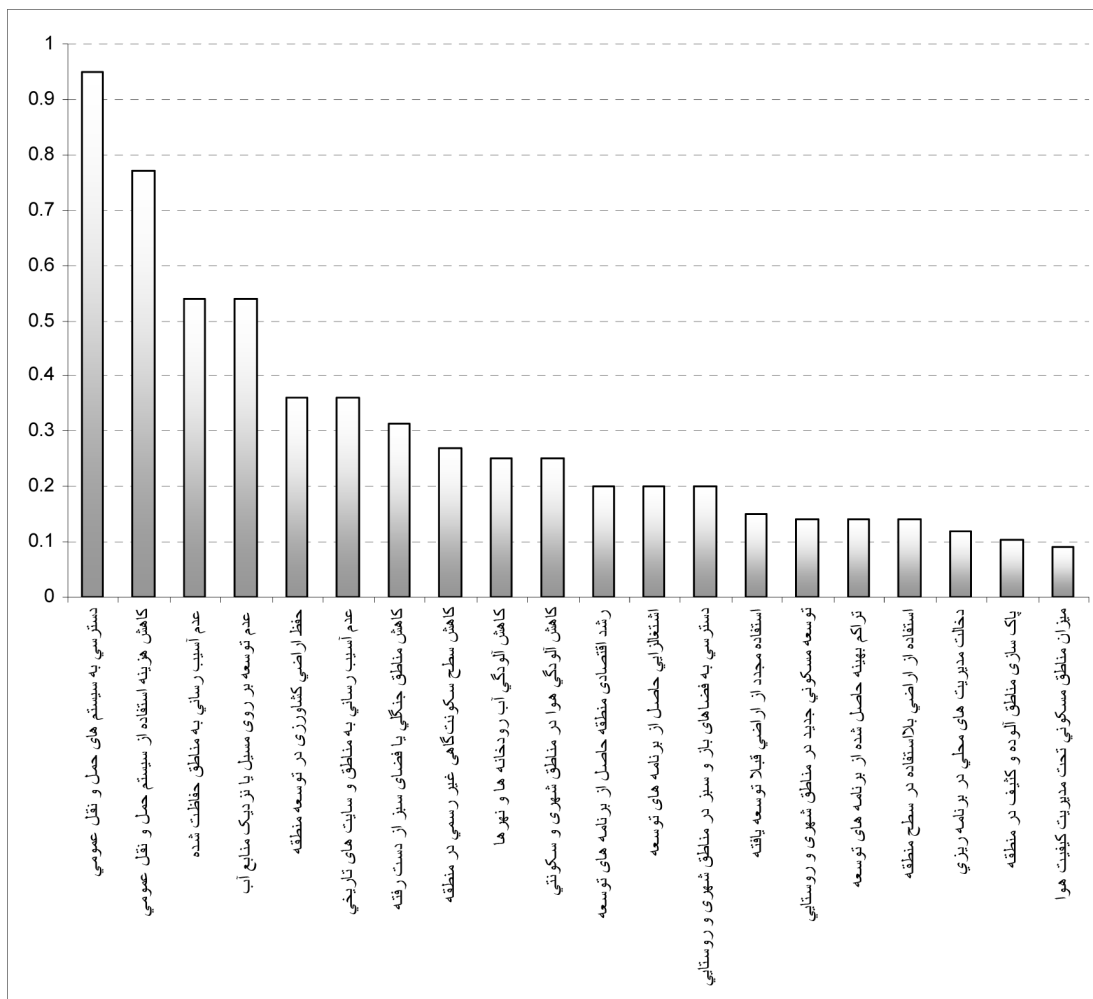
معیارها	زیرمعیارها	امتیاز طرح از زیرمعیار Ni	وزن نهایی هر زیرمعیار Wi	میزان پایداری راهبردهای طرح از هر زیرمعیار Ti=Wi.Ni
حفاظت از محیط زیست	آسیب نرساندن به مناطق حفاظت شده	۹	۰/۰۶	۰/۵۴
	کاهش مناطق جنگلی یا فضای سبز از دست رفته	۹	۰/۰۳۵	۰/۳۱۵
	کاهش آلودگی آب رودخانه‌ها و نهرها	۵	۰/۰۵	۰/۲۵
	عدم توسعه بر روی میسل یا نزدیک منابع آب	۹	۰/۰۶	۰/۵۴
	پاک‌سازی مناطق آلوده و کثیف در منطقه	۳	۰/۰۳۵	۰/۱۰۵
	کاهش آلودگی هوا در مناطق شهری و سکوتی	۵	۰/۰۵	۰/۲۵
	میزان مناطق تحت مدیریت کیفیت هوا	۳	۰/۰۳	۰/۰۹
عدالت اجتماعی	دسترسی به سیستم‌های حمل و نقل عمومی	۵	۰/۱۹	۰/۹۵
	کاهش هزینه استفاده از سیستم حمل و نقل عمومی	۷	۰/۱۱	۰/۷۷
	دخالت مدیریت‌های محلی در برنامه‌ریزی	۳	۰/۰۴	۰/۱۲
توانمندسازی اقتصادی	رشد اقتصادی منطقه حاصل از برنامه‌های توسعه	۵	۰/۰۴	۰/۲
	اشتغال‌زایی حاصل از برنامه‌های توسعه	۵	۰/۰۴	۰/۲
استفاده پایدار از زمین	دسترسی به فضاهای باز و سبز در مناطق شهری	۵	۰/۰۴	۰/۲
	استفاده مجدد از اراضی قبلاً توسعه یافته	۳	۰/۰۵	۰/۱۵
	توسعه مسکونی جدید در مناطق شهری و روستایی	۷	۰/۰۲	۰/۱۴
	تراکم حاصل شده در پی برنامه‌های توسعه	۷	۰/۰۲	۰/۱۴
	حفظ اراضی کشاورزی در توسعه منطقه	۹	۰/۰۴	۰/۳۶
	استفاده از اراضی بلااستفاده در سطح منطقه	۷	۰/۰۲	۰/۱۴
	عدم آسیب‌رسانی به مناطق و سایت‌های تاریخی و باستانی	۹	۰/۰۴	۰/۳۶
	کاهش سطح سکونت‌گاه‌های غیررسمی در منطقه	۹	۰/۰۳	۰/۲۷
	پایداری راهبردها	-	-	۶/۰۹



راهبردها لازم است و باید متناسب با اهمیت خود به کار گرفته شوند. بدین ترتیب بیشترین میزان اهمیت به معیار عدالت اجتماعی داده می‌شود و بعد از آن به ترتیب معیارهای حفاظت از محیط زیست، استفاده پایدار از زمین و توانمندسازی اقتصادی قرار می‌گیرند.

با توجه به نتایج حاصل شده از ارزیابی راهبردهای توسعه طرح مجموعه شهری تهران در پژوهش اخیر، یک روش مناسب جهت ارزیابی استراتژی‌های توسعه از حیث توجه به اهداف توسعه پایدار معرفی گشت که با به کارگیری آن می‌توان اولاً میزان دوری یا نزدیکی مجموعه راهبردهای طرح را به اهداف توسعه پایدار شناسایی نمود، ثانياً مشخص نمود راهبردهای طرح نسبت به هر کدام از معیارها و زیرمعیارها مورد استفاده، چه سطحی از توجه را معطوف داشته است. با استفاده از نتایج به دست آمده در قسمت‌های پیشین می‌توان نسبت به تصحیح و بازنگری راهبردهای ارائه شده، اقدام نمود.

نمودار ۳- میزان شاخص پایدار راهبردها در ارتباط با هر کدام از زیرمعیارها





منابع و ماخذ:

- ۹- طرح مجموعه شهری تهران و شهرهای اطراف آن، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، ۱۳۸۰.
- ۱۰- زبردست، اسفندیار، کاربرد فرآیند تحلیل سلسله مراتبی در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، هنرهای زیبا، شماره ۱۰، ص ۲۱-۱۳، زمستان ۱۳۸۰
- ۱- UNCED, Agenda 21, 1992. www.Un.org.
- ۲- شیرانی، حسین، مقدمه‌ای بر ارزشیابی طرح‌ها با تاکید بر جنبه‌های کاربردی، تهران، شرکت انتشاراتی نغمه زندگی، ۱۳۸۵.
- ۳- مخدوم، مجید، شالوده آمایش سرزمین، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۴.
- 4- Partidario, Maria Rosario, Strategic Environmental Assessment,(current practices, future demands and capacity building needs), Lisbon, International Association for Impact Assessment, 2005.
- 5 - Lee,N and F.Walsh, Strategic Environmental Assessment : an Overview, Project Appraisal, 7(3), p.126-136, 1992.
- 6 - Shepherd, Anne.Ortolano, Leonard, Strategic Environmental Assessment for Sustainable Urban Development, UK, ELSEVIER SCIENCE Inc, 1996.
- 7 -Jones, Carys. Baker, Mark. Carter, Jeremy. Jay, Stephen. Short, Michael .Wood, Christopher, Strategic Environmental Assessment and Landuse Planning an International Evaluation,UK, USA, Earthscan,2005.
- 8 - Partidario,M.R., Strategic Environmental Assessment-Principles and Potential,Ch 4,in Petts, Judith(Ed), Handbook on Strategic Environmental Assessment, Blackwell,London, p. 60-73, 1999.



فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
N0.19. Spring 2008

تأملی در مدیریت شهرها (با تکیه بر اسلامیت شوراها)

دکتر محمد نقی زاده*

چیست دین؟ برخاستن از روی خاک

تا که آگه گردد از خود، جان پاک

چکیده

در مطالعه موضوعات زیاد مرتبط با مدیریت شهری، یکی از زمینه‌هایی که مطالعه‌ای در خور را طلب می‌کند، تبیین ویژگی‌ها و اثرات مترتب بر شوراهای اسلامی شهرها، در پی اتصاف شوراهای شهر به "اسلامیت" است. بدون داخل شدن در مباحث حقوقی، و ضمن ادعا نکردن پرداختن به همه موضوعات مرتبطی که هر کدام بحث مستقل و مستوفایی را طلب می‌کنند، در اینجا، پس از ذکر مقدمه‌ای که به انگیزه‌ها و ضرورت پرداختن به موضوع اشاره می‌کند، به برخی موضوعات، تحت عنوان زیر اشاره خواهد شد. اقدامات مورد انتظار از شوراهای اسلامی، اصول اصلی حیات شهری، راه‌های اعمال اصول اسلامی در مدیریت شهری، برخی پیشنهادات و نتیجه‌گیری.

مطالعات و مباحث مطروحه نشان خواهد داد که تبیین برنامه و مبانی مدیریت شهرها بر اساس آموزه‌های اسلامی مهم‌ترین وظیفه نظام مدیریت شهری و از جمله شوراهای اسلامی است. برای نمونه می‌توان موضوعاتی همچون ساماندهی مدیریت بحران‌های معنوی و آرایه‌ی نسخه‌ی ایرانی و روزآمدآرا و الگوهای جدید و تاریخی را به عنوان برخی از مهم‌ترین اهداف برنامه معرفی کرد. علاوه بر آن، فرهنگ‌سازی (در میان مدیران و جامعه) و تدوین مبانی نظری مدیریت شهری و شهرسازی اسلامی نیز موضوعاتی می‌باشند که توجه جدی شوراهای اسلامی را طلب می‌کنند. در تحصیل این اهداف، توجه به اصول اصلی حیات شهر (مشمول بر ارتباط با طبیعت، قانون‌مندی و آموزش و امنیت و اصلاح و عمران و وحدت و جامع‌نگری) مطابق آرا و تعاریف اخذ شده از تعالیم اسلامی یک ضرورت است. راه‌های اعمال اصول اسلامی در مدیریت شهری نیز از طریق آموزش و هماهنگی، ارزیابی، عبرت‌گیری، تذکر، قناعت و عزت خواهد بود، اصلی‌ترین نکته این که شوراهای اسلامی (و البته نهادهایی که صفت اسلامی را برای آن برگزیده‌اند) باید در پی تدوین برنامه جامع شهرسازی و شهرداری اسلامی بر اساس متون اسلامی و مقتضیات زمان و مکان و شرایط باشند، و البته از رنگ اسلامی دادن به آرا و تجارب دیگران به طور جدی احتراز کنند.

کلیدواژه‌ها: شهر، شورای شهر، شورای اسلامی، مدیریت شهری، فرهنگ اسلامی.

Reflection on urban management (With the emphasis on Islamic city hall)

Abstract

In studies of topics related to urban management, an area which needs to be investigated is explaining the specifications and the related effects on the Islamic city councils, because of being Islamic. Not entering the legal subjects and without claiming to discuss all the related issues which each needs independent discussion, here, some topics as below will be mentioned after an introduction: "measures expected from the Islamic councils", "main principles of urban life", "how to apply Islamic codes in urban management" and at finally some subjects will be mentioned as the results.

Key Words: City, City Councils, Islamic Councils, Urban Management, Islamic Culture.



درآمد

معنا و مفهوم اّتصاف يك موضوع به صفتی که آن صفت حاکی از جهان بینی و اعتقادات و تفکّر و فرهنگ خاصی باشد، بر این موضوع مهم گواهی می دهد که علاوه بر آن که آن صفت بر پیدایش و تعریف موصوف تاثیر داشته است، موصوف نیز باید مظهر ویژگی های بنیادین آن صفت باشد، و به عبارتی ویژگی ها و عوامل هویتی صفت باید در موصوف متجلی شوند.

سخن در این است که اگر موضوع یا پدیده ای در همه جوامع و تمدن ها و ادیان و اقلیم ها وجود داشته و شکل گیری آن نیز به نحوی متأثر از جهان بینی و تفکّر مردمان باشد، می توان آن موضوع یا پدیده را در هر جامعه ای به صفتی متّصف نمود که بیانگر تفکّر و جهان بینی آن جامعه یا تمدن باشد. به بیان دیگر، اّتصاف موضوعات و پدیده ها به هر صفتی بیانگر بسیاری ویژگی ها و از جمله هویت و عملکرد و وجه تمایز شان با سایر موضوعات و پدیده های مشابه می باشد. هنگامی که صفت ها ریشه و مبنایی فلسفی و فرهنگی و دینی داشته باشند، و به عبارت ساده تر، حاکی از يك جهان بینی و تفکّر خاص باشند، انتظار می رود که تمایز آن ها با سایر پدیده های مشابه به نحو بارزتری خویش را بنمایاند. برای نمونه، در مورد اّتصاف يك موضوع به صفت "اسلامیت"، انتظار شنونده این است که ویژگی های این صفت را در موصوف ببیند، و در این مثال، دریابد که وجه تمایز و عوامل هویتی موضوعی که با "اسلامیت" معرفی شده است، با موضوع هایی مشابه که به صفت اسلامی متّصف نیستند، کدامند؟

از آنجایی که همه صفاتی که برای وظایف شوراها به جهت اسلامی بودنشان تعریف می شود به نحو دیگری بر تعریف ویژگی های فعالیت شهرداری ها اثر خواهند داشت، در این مجال، سعی بر آن خواهد بود تا به تبعات ناشی از اسلامیت شوراها شهر که به صراحت اعلام شده است، یا به انتظاراتی که از "شوراها ی اسلامیت" می رود، اشاره شود. در مورد روند انتخاب صفت برای هر موضوعی به طور اجمال می توان گفت که اگر موضوعی مخصوص و منحصر به جهان بینی، دین، اقلیم، تمدن یا مکتب خاص و یگانه ای باشد و در سایر (جهان بینی ها، ادیان، اقلیم، تمدن ها و مکاتب) موارد مشابه آن موضوع، سابقه و موضوعیت نداشته باشد، معمولاً به انتصاب و اّتصاف پدیده یا موضوع به جهان بینی، دین، اقلیم، تمدن و مکتبی که منشا و سرچشمه آن بوده است، نیازی نمی باشد. برای نمونه، از آنجایی که مراسم حجّ یا کعبه شریف خاصّ دین اسلام

هستند، سخن گفتن از حجّ اسلامی یا کعبه اسلامی مصطلح و متداول نبوده و اصولاً ضرورتی به بیان آن نمی باشد. زیرا این ها اسم خاص هستند و اسلامیت خویش را در خود مستتر دارند. در حالی که می توان از عبادت اسلامی، زیارت اسلامی، ازدواج اسلامی و بسیاری از این قبیل تعبیر، سخن گفت؛ چرا که عبادت و زیارت و ازدواج در سایر ادیان و تمدن ها و مکاتب و مذاهب نیز وجود دارند که برای روشن شدن وجه تمایز نسخه اسلامی شان با سایر نسخه ها باید به تفکّری که مختصّات آنها را تعیین می کند اشاره کرد. برای مطالعه در وجه تمایز و افتراق شوراها ی اسلامی با شورا هایی که به صفت اسلامی متّصف نیستند، می توان به موضوع های مرتبط با شورا و اعضاء تشکیل شده آنها اشاره کرد. در واقع، شورای اسلامی نباید و نمی تواند عمل شوراها ی شهر سایر بلاد جهان را تقلید و تکرار نماید و حتّی اگر چنین نیازی حس کند، باید قبلاً نسبت به بومی کردن روش و عمل آنان و یا به عبارتی نسبت به ارزیابی و تطبیق یا تعیین میزان مطابقت آن روش ها و رویه ها با اصول و ارزش های اسلامی اقدام کند، و از تطبیق آنها با آموزه های اسلامی (و حداقل از عدم ضدّیت و تعارض آنها با اصول و ارزش های اسلامی) اطمینان حاصل کند. در حقیقت، از ابتدایی ترین وظایف شورای شهر (متّصف به اسلامیت) آن است که در ابتدا دریابد که آیا اسلام برای اداره و توسعه شهر و محیط زندگی پیروان خویش نظراتی دارد؟ و پس از آن پی جویی کند که آیا اسلام برای الگوها و آراییی که در میان بیگانگان رواج دارد و اوقصد الگوبرداری و تکرار و تقلید از آنها را دارد، نظر و نظریه و الگو و مصداق و معیاری برای ارزیابی دارد یا خیر؟ به عبارت بهتر، اصلی ترین وظیفه شورای اسلامی شهر عبارتست از: معرفی نسخه های اسلامی همه موضوع مرتبط با شهر، اعم از این که این موضوعات در کدام يك از طبقات زیر قرار گیرند.

- موضوع ها ممکن است خاص و بر گرفته از تعالیم اسلام باشند، که برخی موضوع ها مطرح در این زمینه عبارتند از: توحید، حرمت خانواده، ارزش و جایگاه انسان، صلّه رحم، برادری، برابری و قس علیّهذا.

- محتمل است که موضوعات، علی الظّاهر موضوعاتی جدید الولاده باشند، که از جمله مهم ترین آنها عبارتند از: احترام به محیط زیست و حفاظت آن، توسعه پایدار (کمال گرایی)، مشارکت جمعی (تعاون)، حقوق بشر و...

- موضوع های دیگر موضوعاتی هستند که ما خود از بیگانه و به ویژه از غرب هستند، که برخی از آنها عبارتند از: مرز بندی ها، نظامهای سیاسی و اقتصادی، روشهای

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyyat Shahrī
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
N0.19. Spring 2008



مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
No.19. Spring 2008

۲۱

۱ - مطابق اصل یکصدم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران "برای پیشبرد سریع برنامه‌های اجتماعی، اقتصادی، عمرانی، بهداشتی، فرهنگی، آموزشی و سایر امور رفاهی از طریق همکاری مردم با مقتضیات محلی، اداره امور هر روستا، بخش، شهر، شهرستان یا استان با نظارت شورایی به نام شورای ده، بخش، شهر، شهرستان یا استان صورت می‌گیرد." همچنین در فصل دوم (امور اجتماعی، سیاسی، دفاعی و امنیتی) سیاستهای کلی برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور، بند بیستم آمده است: "هویتبخشی به سیمای شهری و روستا (از طریق) بازآفرینی و روزآمدسازی معماری ایرانی - اسلامی و رعایت معیارهای پیشرفته برای ایمنی بناهاو...".

باید گفت که موضوع‌های مرتبط با شورا به طور عمدتاً متشکل از سه جزء اعضاء، وظایف و اختیارات و تصمیمات هستند. آنچه که این مقاله متوجه آن است وظایف شورا و امور مربوط به آن می‌باشد. زیرا اگر این قسمت موضوع روشن شود معیارهایی برای ارزیابی تصمیمات نیز به دست خواهد آمد.

اقدام‌های مورد انتظار از شوراهای اسلامی

مطابق اصل هفتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، شوراهای شهر در کنار سایر شوراها، مجلس شورای اسلامی، شوراهای استان و شهرستان، محل، بخش، روستا و نظایر این‌ها، از ارکان تصمیم‌گیری و اداره کشور هستند. کلماتی را که هم قانون اساسی و هم قانون شوراهای اسلامی در تبیین وظایف شوراها به کار برده‌اند عبارتند از: برنامه‌های اجتماعی، اقتصادی، عمرانی، بهداشتی، فرهنگی، آموزشی، سایر امور رفاهی، همکاری مردم، مقتضیات محلی، نظارت، انتخاب شهردار، تهیه طرح‌ها و پیشنهادهای اصلاحی و راه‌حل‌های کاربردی، مراکز تفریحی، ورزشی و فرهنگی و...^۱ با عنایت به این تعابیر، آن دسته از موضوع‌های مربوط به شوراها که در زمینه‌های شهرسازی و معماری و مدیریت شهری دخیل هستند، عبارتند از: انتخاب شهردار (مدیریت شهر و تماس با ساکنان شهر)، تامین منابع، فرهنگ‌سازی (توسعه فرهنگی)، توسعه فیزیکی شهر (شهرسازی و الگوهای معماری و مسکن). از همه این‌ها مهم‌تر آن است که شورا باید به فکر تامین نیروی انسانی و متخصص‌هایی باشد که قرار است برنامه‌ها و منویات او را جامه عمل بپوشانند و برای تامین این نیرو که اصلی‌ترین وسیله وصول به آرمانهای جامعه اسلامی است، برنامه‌ریزی نموده و از مجامع آموزشی نیز بخواهد که در این زمینه به طور جدی یاری‌اش کنند. باید به طور دقیق بازه‌های فرهنگ اسلامی را بداند تا بتواند آن را توسعه دهد. باید بداند شهر اسلامی چیست؟ ویژگی‌های آن کدام‌اند؟ و چگونه می‌توان آن را متجلی ساخت؟ یا حداقل امکان ظهور آن را فراهم کرد؟ به این ترتیب، انتظاراتی از شوراهای اسلامی شهرها وجود دارد، که در این مجال سعی بر آن خواهد بود تا به برخی زمینه‌هایی که می‌توانند و باید (به عنوان وظایف ناشی از اسلامیت شوراهای اسلامی) مورد توجه‌شان قرار گیرند، و وظیفه شوراها، ارایه نسخه اسلامی آنهاست، اشاره شود. مدیریت بحران‌های معنوی: اگر چه که وجود سامانه قدرتمند و کارآمدی برای مدیریت بحران یکی از اصلی‌ترین عوامل القا و گسترش احساس امنیت و ایمنی و یکی از

زیست و تولید.

- و بالاخره موضوعاتی که مسبوق به سابقه بوده و نیاز به روزآمد شدن داشته باشند، از جمله مهم‌ترین آنها عبارتند از: محلّه‌بندی شهرها، سازمان قضایی شهر، حقوق متقابل مدیر و اهل شهر، مالکیت، حرکت و امثالهم (برای مطالعه بیشتر در این زمینه، ر.ک: نقی‌زاده، ۱۳۸۴).

به این ترتیب، شاید بتوان گفت: یکی از اصلی‌ترین وظایف مورد غفلت یا به عبارت بهتر اصلی‌ترین وظیفه شوراهای اسلامی شهرها که در صفت اسلامی آنها مستور است، تبیین و تدوین و معرفی نسخه اسلامی همه وظایفی است که قانون شوراها برای شوراهای اسلامی تعریف و تعیین کرده است. فراتر از آن، انتظار این است که شوراهای اسلامی شهرها، نسخه و الگوی اسلامی مدیریت و ساخت و توسعه شهر و محیط اسلامی را ارائه نموده و در جهت نمایش جلوه اسلامی همه موضوعات مرتبط با زندگی شهر همّت گمارند، و نه تنها در این امر اهتمام کنند، که در آن نیز توفیق یابند. اما با رعایت شرط انصاف، از آنجایی که پرداختن به همه جزئیات ایفای این وظیفه از حوزه عمل و امکانات و حتی اختیارات شوراها خارج است، شورا می‌تواند اولاً با برنامه‌ریزی کلان و تعیین نیازهای مدیریت اسلامی شهر، نیازهای خویش را به سایر سازمان‌ها و موسسه‌ها، به ویژه نهادهای آموزشی، سامانه‌های اطلاع‌رسانی، مجامع فرهنگی، موسسه‌های پژوهشی و نهادهای تقنینی معرفی کند و از آنها بخواهد تا با بسترسازی مناسب در حوزه فعالیتشان، شوراها را در اجرای وظایف و رسالتشان یاری کنند. ثانیاً به عنوان نمایندگان مردم، از قوای مختلف کشور، این حق بزرگ و اساسی را طلب و آن را استیفا نماید.

در مورد انصاف شوراهای اسلامی شهرها به اسلامیت، به طور معمول این انصاف باید در بسیاری موارد بالاخص وظایف و عملکرد شوراها را تحت تاثیر قرار داده و حاصل کار (شهر ساخته شده و مدیریت شده و توسعه یافته توسط شورا) را با شهرهای دیگر که شوراهایی اسلامی بر آنها کنترل و نظارت نمی‌کنند، متمایز نمایند. شناخت زمینه‌های تاثیر صفت اسلامی بر نتیجه کار با یافتن پاسخ این سوال که علت انصاف شورا به اسلامی چه بوده است، امکان‌پذیر است. در فرایند یافتن این پاسخ به طور معمول بیش‌ترین توجه بر تجزیه و تحلیل وظایف و روش کار شورا متمرکز خواهد بود. بنابراین، باید به این موضوع پرداخت که "وظایف شوراها چیست؟" در پاسخ



مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahrī
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
No.19. Spring 2008

■ ۲۲ ■

عوامل رسیدن به توسعه پایدار است (ر.ک: نقی زاده، ۱۳۷۹). اما، توجه به بحران‌های معنوی و از جمله بحران هویت، بحران فرهنگی و بحران‌های اخلاقی از مهم‌ترین موضوع‌هایی می‌باشد که مورد غفلت قرار گرفته است که در مقوله بحران هویت توجه ویژه‌ای را طلب می‌کند. یکی از اصلی‌ترین وظایف شوراهای اسلامی و همچنین مدیریت شهر، مدیریت بحران‌هایی است که احتمال ابتلای جامعه به آنها وجود دارد. اگر چه در وضعیت فعلی، مدیریت بحران واجد تشکیلاتی است، اما معمولاً مدیریت بحران‌های غیرمترقبه و آن هم وجه مادی و کمی و فیزیکی آنها مد نظر قرار دارد. اصلی‌ترین آنها نیز بحران‌های ناشی از وقوع زلزله و سیل و توفان و آتش‌سوزی و امثال آن‌ها هستند. این در حالی است که سایر بحران‌های بسیار خطرناک‌تر از بحران‌های غیرمترقبه اشاره شده، که به طور کامل واضح و روشن، جامعه و سلامت معنوی و روحی و حتی فیزیولوژیکی آحاد آن به شدت تهدید می‌شود، و توجهی به مدیریت و کنترل آنها مبذول نمی‌گردد. حتی اگر گاهی به صورت موردی ذکری از آنها می‌شود، برنامه‌ریزی جدی و پیگیر و مداومی برای مدیریت و کنترل و امحاء این بحران‌ها معمول نمی‌شود. این در حالی است که همگان نیز به روش‌های مختلف از وجوه گوناگون این بحران‌ها سخن می‌گویند. بارزترین نمونه آن بحران هویت در معماری و شهرسازی معاصر است. فضاها و عناصر تقلیدی از بیگانگان و رفتارهای ناشی از حضور در این فضاها و اماکن، جلوه‌های بارزی از عوامل بحران‌زا هستند، که یکی از وظایف اصلی مدیران شهر، ایجاد فضاهای مناسب و برنامه‌ریزی برای استحاله فضاهای نامطلوب شهری است.

- فرهنگ‌سازی: فرهنگ‌سازی و به عبارتی توسعه فرهنگی جامعه، و آشنا کردن کلیت جامعه با ارزش‌های اسلامی و چگونگی ظهور آنها در محیط زندگی و یادآوری تاثیر متقابل محیط و فرهنگ بر یکدیگر، موضوعی است که علاوه بر ملحوظ داشتن آن در برنامه‌ها و طرح‌های شوراها، مدیران شهر و تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران و در نهایت اهل شهر باید به طور دقیق از آن آگاه باشند. آگاهی به بارزهای فرهنگ اسلامی و شناخت فرایند تجلی آن ضرورت انکار ناپذیر مدیریت اسلامی شهر است، که با سامانه‌های آموزش و اطلاع‌رسانی ارتباطی تفکیک‌ناپذیر دارد. برای آموزش اولین گام اصلاح نظام آموزشی است که تا این مهم به انجام نرسد، همه رشته‌های دیگر راه به جایی نخواهند برد. به این ترتیب

است که نقش آفرینی شوراهای اسلامی در سامانه‌های آموزشی، نقشی اساسی دارند. نکته مهم این است که در دوران معاصر، نقش سامانه‌های اطلاع‌رسانی یا به عبارتی نقش سامانه آموزش غیر رسمی اگر از نقش آموزش رسمی مهم‌تر نباشد به هیچ وجه از آن کمتر نیست. سامانه‌های آموزش غیررسمی، در واقع، انتظارات و تقاضاهایی را به وجود می‌آورند، که سامانه آموزش رسمی باید پاسخگوی این انتظارات و تقاضا باشد. - تدوین مبانی نظری: آنچه که فقدان آن در مدیریت، طراحی و برنامه‌ریزی شهری کاملاً مشهود است، فقدان مبانی نظری ایرانی مبتنی بر تعالیم اسلام است که بتواند پایه طرح‌ها و برنامه‌ها قرار گیرد. مبانی نظری باید بتواند آرمان‌ها، سیاست‌ها و روش‌های تحصیل آرمان‌ها و نقش هر یک از مردم و مدیران را در این روند معرفی نماید. مبانی نظری باید بتواند برنامه‌ریزان و مجریان امور فرهنگی را به سمت ایجاد فضای تعریف شده بر اساس آرمان‌های جامعه هدایت نماید. ضمن آن که در نهایت فضایی خلق خواهد شد که در آن هم روابط اجتماعی و ارزش‌های فرهنگی و انسانی جامعه و همچنین وظیفه و حق هر یک از شهروندان مد نظر قرار گرفته باشد. طبیعی است که در نبود مبانی نظری ایرانی و اسلامی، مبانی نظری و فکری ماخوذ از بیگانه به ایفای نقش خواهند پرداخت. یکی از نکات مهم و شایان توجه در مدیریت شهر، تنظیم مبانی ویژگی‌ها و وظایف مدیران شهر و شیوه تماس آنها با مردم و همچنین چگونگی مصرف منابع است. این مبانی و حتی بسیاری از مصادیق این موضوع‌ها به نحو واضح و روشنی در متن‌های اصیل اسلامی و از جمله در نامه‌ها و خطبه‌های مختلف نهج‌البلاغه برای کارگزاران و فرمانداران و مدیران جامعه ذکر شده‌اند.

- معرفی مبانی علمی: موضوع ارتقای آگاهی و دانش آحاد جامعه در مورد مسایل شهری و به تبع آن موضوع آموزش، موضوع‌های بنیادینی هستند که به طور معمول شوراها و شوراهای اسلامی شهرها با آنها در تماس نزدیک خواهند بود. آموزش به دو موضوع مهم بستگی دارد، نوع و ریشه علم و تعریف انسان (به عنوان معلّم و متعلّم). نکته مهم این است که برای وصول به جامعه پایدار (یا به تعبیر اسلامی جامعه رو به کمال و کمال‌گرا) این دو موضوع خود باید به پایداری رسیده باشند یا واجد پایداری مناسب باشند. باید توجه داشت که فقط علم متکی به وحی، علم پایدار است،^۲ و طبیعی است که وحی مصادیق جزئی را بیان نمی‌کند و آنها را به عقل سلیم وا می‌گذارد. اما در

۲ - طبیعی است که این سخن به معنای بی‌توجهی به دستاوردهای علوم بشری نیست، بلکه توجه دادن به این نکته است که این دستاوردها عموماً ناپایدار هستند، که مکاشفات هر روزه، ابطال بسیاری از آنها و جایگزینی‌شان با علوم جدید را اثبات می‌کند.



مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
N0.19. Spring 2008

■ ۲۳ ■

می‌باشد. در ارائه این تعریف با توجه به همه عواملی که ملتی از آن آگاه است و از جمله اهداف و آرمان‌هایی که برای جامعه خویش در نظر دارد، بایستی جزئیات بیشتری را مورد بررسی قرار دهد.

برای نمونه، در پاسخگویی به نیاز جامعه برای امحاء مشکلات ناشی از توسعه‌های صنعتی و فعالیت‌های انسان، آرا و گروه‌های مختلفی در ممالک گوناگون به وجود آمدند که از میان آنها نظریه توسعه پایدار از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است به نحوی که روز به روز بر طرفداران این نظریه اضافه شده و در کنفرانس‌های متعددی آرا و نظرات آن مطرح شده و نظر دولت‌ها را نیز به خود جلب نموده است. در ایران نیز توجه به اصول توسعه پایدار مد نظر تشکیلات مختلف قرار گرفته است. با توجه به وحدتی که برهستی حاکم است، این امر مسلم به ذهن متبادر می‌شود که صرف توجه به منابع طبیعی و نحوه بهره‌برداری از آن کارساز نمی‌باشد، بلکه جملگی فعالیت‌های انسانی بایستی در حیطه توسعه‌ای کمال‌گرا و کل‌نگر و وحدت‌بخش مورد تجدید نظر و برنامه‌ریزی مجدد قرار گیرند که یکی از مهم‌ترین آنها مقوله حیات شهری است. شهرها به جهت آن که اولاً محل استقرار تصمیم‌گیرندگان و برنامه‌ریزان و مدیران و محققین و پژوهشگران می‌باشند، ثانیاً به دلیل آن که مهم‌ترین مصرف‌کننده منابع طبیعی هستند، ثالثاً بیش‌ترین فضولات و آلودگی‌ها را تولید می‌کنند، رابعاً بزرگترین قربانی توسعه لجام‌گسیخته صنعت و غافل از نتایج اسف‌بار آن بر حیات انسان و طبیعت می‌باشند، و به دلیل بسیاری ویژگی‌های دیگر، شهرها یکی از اصلی‌ترین مکان‌هایی هستند که بایستی به روش‌های مختلف شناسایی و رعایت اصول توسعه کمال‌گرایی که بر وصول به نسخه اسلامی توسعه انسانی استوار است را وجه همت خود قرار دهند (ر.ک: نقی‌زاده، ۱۳۸۵). یکی از مهم‌ترین قلمروهایی که در صورت توجه به این اصول خواهد توانست نقشی بسیار ارزنده در دگرگونی شرایط حیات به سمت امحاء مشکلات موجود و ارتقاء کیفی حیات برای حال و آینده ایفا نماید، قلمرو مدیریت شهری است. این قلمرو که با عناصر مهمی همچون انسان، طبیعت، منابع طبیعی، روش‌های بهره‌برداری از منابع، تولیدات حاصل از منابع طبیعی، تولیدات مضر حاصل از فعالیت‌های انسانی و بهره‌برداری از منابع، و اثرات منفی ناشی از این عوامل بر زندگی انسان در بالاترین و بیش‌ترین سطح مرتبط است، در صورت اصلاح رویه، خواهد توانست جوامع کوچک‌تر را نیز هدایت و اداره نماید.

مورد مبانی و اصول و اهداف و غایات در همه زمینه‌ها توصیه‌های بسیار روشن و واضحی دارد.

به این ترتیب، تعریف و تهیه برنامه‌ای برای ظهور شهر پایدار یا ظهور توسعه پایدار در شهر، نیازمند وجود دو عامل انسان پایدار (به عنوان برنامه‌ریز و مجری) و علم پایدار (به عنوان فضای فکری و عمل) خواهد بود که هر کدام از این‌ها که فاقد پایداری لازم باشند، تأثیری منفی بر پایداری شهر و توسعه آن خواهند داشت. در واقع، مبانی علمی یا پایه‌های علم مورد نظر باید بر بستری استوار شوند که خود واجد پایداری بوده و مدام در حال تغییر نباشد. در مورد انسان پایدار و ویژگی‌های آن در موضعی دیگر به تفصیل سخن گفته شده است، که با ارجاع به آنجا،^۳ در این مجال به اصلی‌ترین ویژگی علم پایدار اشاره می‌شود. منابع دریافت‌ها و دانش انسان عبارت از حس و تجربه، منطق ریاضی، برهان عقلی، مکاشفات عارفانه و وحی (علوم ماخوذ از خداوند) می‌باشند. کامل‌ترین طریق که امکان خدشه و خللی به آن وجود ندارد، علمی است که از راه وحی به انسان رسیده باشد. طبیعی است که در این راه، استفاده از کتاب الهی و تفاسیر ناب آن (احادیث و روش‌ها و مصادیق از معصومین^ع) و شناسایی اصول بنیادین این منبع علمی، ضرورت تام دارد. در حقیقت، نه تنها آنچه که از وحی به دست انسان می‌رسد، واجد پایداری و فاقد امکان لغو و ابطال است، که در مرتبه‌ای دیگر می‌توان گفت که امور و علوم مبتنی بر معنویت الهی و به تبع آن زندگی اخروی و معنوی، مصداق بارزی از پایداری هستند که می‌توانند در زندگی و فعالیت‌های مادی انسان نیز الگو و ملامت عمل قرار گیرند (نقی‌زاده، ۱۳۸۶، صص ۴۳۳-۴۳۲).

- روزآمد نمودن تجارب تاریخی و ایرانی (ارائه نسخه‌ی اسلامی آرا و نظریه‌ها): اگر چه که واضع‌ها و ابداع‌کنندگان و مروّجین ایده‌ها و نظریه‌ها، مختصات و ویژگی‌هایی را برای آن برشمرده و در نیل به آن نیز توصیه‌هایی را ارائه نموده‌اند، اما باید توجه داشت که با عنایت به تفاوت‌هایی که در اصول و ارزش‌ها و مختصات مقولات و قلمروهایی چون دین، فرهنگ، هنر، معماری، شهرسازی، شرایط اقلیمی و محیطی، موقعیت جغرافیایی، امکانات فنی و اقتصادی در دسترس و عواملی از این دست، بین ملل و حتی بین شهرهای مختلف وجود دارد، اگر نتوان ادعا کرد که هر شهر، می‌توان گفت که هر ملت و فرهنگ و کشوری نیازمند در دست داشتن تعریفی ملی و مناسب خویش؛ از همه موضوع‌های مرتبط با حیات اجتماعی و مدنی‌اش



اصول اصلی حیات شهری

از آنجائی که بنیادی ترین هدف فعالیت های جامعه را می توان ارتقاء شرایط کیفی (کمی) حیات برای انسان تلقی کرد، برخی اصولی که در این ارتقاء، نقش مهمی ایفا می کنند و رعایت آنها در مناطق شهری توصیه می شود، عبارتند از:

ارتباط با طبیعت: حفظ و ارتقاء ارتباط انسان با طبیعت، به دلیل تاکید تعالیم اسلامی بر روش های بهره گیری از منابع طبیعی، و همچنین به دلیل تاکید تعالیم اسلامی به تماس با طبیعت به جهت معنای نمادین طبیعت و عناصر طبیعی و نقشی که در تذکردهی انسان و ارتقاء کیفی محیط ایفا می نمایند، اهمیت دارد. این ارتباط را از طرق مختلفی می توان به وجود آورد و آن را حفظ و تقویت نمود. از جمله گسترش مناسب فضای سبز و ایجاد ارتباط انسان با طبیعت در یک سلسله مراتب منطقی از واحد مسکونی تا زیر محله و محله و کل شهر و پیشگیری از ایجاد هر گونه آلودگی در محیط. این به عکس وضعیت فعلی است که با گسترش الگوی شیوه زیست بیگانه، ارتباط با طبیعت را تنها در فضاهای سبز شهری (پارک ها) خلاصه می کند.

قانون مندی: یکی از اصلی ترین ویژگی های شهر مطلوب و فضای مناسب زندگی قانون مندی آن است، که همه مکاتب فکری (در عین وجود تمایز در مبانی) از آن می گویند. برای نمونه، جامعه مدنی معاصر جامعه ای صوری است که قانون و قرارداد مقوم و عامل پایداری آن است، در حالی که جامعه معنوی و دینی جامعه ای حقیقی است که عامل پایداری اش ارتباط معنوی اهل آن می باشد، و به دلیل حاکمیت قانون الهی به سادگی از هم نمی پاشد، به بیان دیگر، هر دو جامعه برای دوام و بقا و رشد خویش نیازمند قانون و سیطره و رعایت آن هستند. جامعه نوع اول، متکی به قانون (به طور عام) قانونی انسان ساخته و قراردادی اجتماعی (به صورت خاص) می باشد. نکته این است که حد پایداری جامعه به تامین منافع اعضایش و به میزان پای بندی آنان به قانون جامعه بستگی تام دارد. اما جامعه دینی که او نیز (به طور عام) به قانونی پای بند است، قوانین خویش را از باورها و اعتقادات مردم که مبتنی بر وحی هستند اخذ می کند، و به این ترتیب، جامعه به طور عام پای بند به قانون و رعایت آن است. اگر در جامعه اول تخلف از قانون جرم است، در جامعه دوم، علاوه بر جرم، گناه نیز می باشد.

امنیت: اصل دیگری که ضرورت زندگی شهری مناسب و

مطلوب است، وجود و احساس امنیت و ایمنی در فضاهای مختلف شهری است. امنیت علاوه بر جنبه های متعارف مثل امنیت در مقابل آسیب سایرین یا ایمنی در مقابل بلایای طبیعی و مصنوعی، شامل مقولات دیگری نیز می باشد که غالباً در قلمرو غیر فیزیکی حیات قابل بحث هستند. به طور مثال، امنیت در مقابل شیوع فرهنگ های بیگانه، امنیت در برابر مصرف گرایی و خودنمایی و خودستایی و حتی امنیت در مقابل اصوات مزاحم، و جوهی از امنیت هستند که همه شان تاثیر بنیادینی بر برنامه ها و طرح های شهری در زمینه سیمای عمارات و فضاهای شهری، شکل و سیما و الگوی مبلمان شهری و فضاهای شهری دارند (ر.ک: امین زاده، ۱۳۷۹).
اصلاح و عمران: توجه به عمران و اصلاح زمین اصل منبعث از تعالیم اسلامی است که می تواند به عنوان اصل بنیادین فعالیت های انسان بر زمین معرفی شود (ر.ک: قرآن کریم، هود: ۶۱، شعراء: ۲-۱۵۱، اعراف: ۵۶ و ۸۵، یونس: ۴ و بسیاری آیات دیگر). این توجه، فی الواقع، احتراز از فساد در زمین است، که تعالیم اسلامی به شدت آن را نفی و نهی می نماید. این توجه، مدیران شهری را به ارزیابی جدی طرح ها و برنامه های شهری فرا می خواند و آنها را به سمت کنترل مداوم طرح ها هدایت می کند تا فعالیت ها از مسیر اصلاح و عمران زمین منحرف و به سمت فساد در زمین گرایش نیابند. لازم به ذکر است که یکی از مهم ترین وسایل این ارزیابی معیارهای ارزیابی می باشد که نه تنها در ارزیابی نتایج حاصله که در تهیه طرح ها و برنامه ها و مقایسه آراء و نظرات مختلف با یکدیگر کاربرد خواهد داشت. در تهیه این معیارها نیز توجه به فرهنگ جامعه و ارزش های حاکم بر آن که از جهان بینی اسلامی منبعث شده باشند، ضرورت دارد. تهیه این معیارها جامعه را از آسیب هایی که در اثر تکرار و تقلید معیارهای بیگانه برای برنامه های مدیریتی و توسعه بر آن وارد می شود، مصون خواهد داشت.

دانش و آگاهی: از آنجائی که یکی از اصلی ترین مجریان طرح ها و برنامه ها جامعه است و نتایج اجرای طرح ها و برنامه ها نیز متوجه کیفیت زندگی آنان خواهد بود، بنابراین باید توجه کرد که آگاهی آحاد جامعه نسبت به موضوعات مرتبط با حیات انسانی و غایت آن همواره در سطح مطلوبی حفظ شود. حفظ آگاهی آحاد جامعه نسبت به عوامل و زمینه های مختلف حیات و زندگی اجتماعی اصل بسیار مهمی است که در صورت توجه لازم به آن؛ جامعه خواهد توانست به سمت کمال (و به تعبیر

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyyat Shahrī
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
N0.19. Spring 2008



جوامع شهری (به خصوص در ایران) ریشه مستحکمی ندارند بایستی در دستور کار قرار گیرد. انواع مختلف وحدت مورد نظر، در مقولاتی همچون وحدت افراد جامعه، وحدت تشکیلات مدیریتی جامعه، وحدت جامعه و تشکیلات مدیریتی جامعه، وحدت رویه، وحدت برنامه‌های مختلف و جامع‌نگری آنها و وحدت کالبد شهری (یا ظرف فعالیت‌های اجتماعی) قابل پی‌جویی است.

راه‌های اعمال اصول اسلامی در مدیریت شهری

اعمال اصول فوق‌الاشاره در مدیریت شهری، به نوبه خود اتخاذ روش‌هایی را طلب می‌کند که از بطن مبانی نظری این اصول و به عبارتی از متن اسلام و متون اصیل اسلامی استخراج شده باشند. این به آن دلیل است که اصولاً روش‌های پاسخگویی به هر مقوله‌ای، به خصوص که مبتنی بر مبانی نظری تعریف شده مشخصی باشند، نیازمند تبیین و بنیان‌گذاری بر مبنای مبانی نظری خاص مقوله مورد نظر می‌باشند. توجه به این نکته لازم است که روش‌ها و سیاست‌ها و تشکیلاتی که در جهان معاصر، در جهت اداره شهر و بهره‌گیری از طبیعت و خلاصه در زمینه حیات و فعالیت‌های اجتماعی عمل می‌کنند؛ شکل گرفته بر پایه و اساس تفکر و آرائی هستند که آن‌گونه حیات و فعالیت را با ویژگی اصلی تمرکز بر وجه دنیایی زندگی انسان توجیه می‌کنند. از این رو با آن تفکر و با آن روش‌ها، امکان پیاده کردن سیاست‌های منبعث از تفکر اسلامی ناممکن است.

بنابراین، یکی از مهم‌ترین گام‌های ابتدایی اعمال اصول اسلامی در مدیریت شهری عبارت از اصلاح تلقی جامعه و مدیران شهری نسبت به عناصر و اعضاء متشکله محیط شهری و معرفی و بسط آراء ماخوذ از تفکر اسلامی به عنوان مبانی نظری و پایه‌های اصول شکل‌دهنده مدیریت هستند. پس از تبیین آراء و اصول و اصلاح سیاست‌ها و معرفی تلقی مناسب نسبت به محیط شهری، شناسایی و به‌کارگیری ابزار و مصالح مناسب و در خور هر زمینه‌ای ضرورت دارد. بدیهی است ابزار و مصالحی بایستی بکار گرفته شوند که ضمن پاسخگویی به نیازهای جامعه و اداره شهر بتواند وفادار ماندن به اصول و ارزش‌های اسلامی و عدم خدشه به آنها را نیز تضمین کند. برخی از این اصول عبارتند از: **هماهنگی:** قبل از مرحله آغاز اعمال اصول اسلامی در مدیریت شهری، تهیه و در دست داشتن برنامه‌ای ضرورت دارد که ویژگی‌های اصلی برای این برنامه که باید رعایت شود نیز عبارت از: شکل‌گیری آن بر پایه آراء منبعث از تفکر اسلامی، معرفی تشکیلات مجری، مواقع کنترل و ارزیابی

امروزیان به سمت توسعه‌ای پایدار) سیر کند. وضعیت توسعه‌ای که ضمن تامین حیات مطلوب برای جامعه امروز، زمینه زندگی مناسب برای نسل‌های آینده را نیز به وجود خواهد آورد. اهم عوامل و زمینه‌هایی که آموزش آنها ضرورت دارد، عبارتند از: حقوق اجتماعی، قوانین و مقررات، وظایف فردی و اجتماعی، نقش طبیعت بر تداوم حیات انسان، تاثیر عناصر شهری بر ارتقاء کیفیت حیات، حقوق متقابل اهل شهر و مدیران شهر و مهم‌تر از همه آشنایی مردم، با نتیجه عدم توجه و خدشه در هر يك از این عوامل و زمینه‌ها و تاثیر منفی آن بر حیات اجتماعی مطلوب و مورد نظر برای انسان. این امری طبیعی است که بسیاری، یا همه اشتباهات انسان ناشی از جهل او نسبت به عواقب و نتایج اعمالی می‌باشد که به ظاهر برای سعادت و رفاه خویش انجام می‌دهد و البته فقدان باور و ایمان را نیز می‌توان در همین مقوله جهل طبقه‌بندی نمود. به طور مثال، آسبایی که از ناحیه توسعه صنعتی و بهره‌گیری بی‌رویه از منابع طبیعی بر جوامع انسانی وارد شده است. جملگی از جهل انسان در مورد آثار منفی آنها بوده است. اگر چه که منفعت طلبی برخی را در عین آگاهیشان به عواقب این گونه اعمال می‌توان مهم ارزیابی کرد؛ لکن عدم آگاهی جامعه نقش اساسی را ایفا می‌نماید. زیرا چنانچه جامعه‌ای به نتیجه عمل و برنامه‌ای آگاه باشد، امکان تخطی دیگران تقلیل می‌یابد. بنابراین، یکی از اصول بسیار مهم در مدیریت شهری ارتقاء آگاهی‌آحاد جامعه نسبت به نتیجه اجرای برنامه‌ها و طرح‌ها و همچنین رفتارهای فردی می‌باشد که در صورت وجود درجه بالایی از دانش، هم امکان ارتکاب اعمال مخالف کمال انسان از سوی افراد تقلیل می‌یابد و هم این که زمینه سوء استفاده احتمالی توسط افراد و گروه‌های بی‌توجه به اصول از بین خواهد رفت. این روند با رشد و توسعه برخی اصول اسلامی در جامعه همچون امر به معروف، نهی از منکر، قناعت، اجتناب از اسراف و امثال آن تقویت خواهد شد. لازم است که اصلی دیگر نتیجه شود و آن عبارت از: وحدت‌گرایی در حیات جامعه و توجه عام بر همه زمینه‌ها و هماهنگی کلیه آحاد و سازمان‌ها و تشکیلات دخیل در اداره شهر و جامعه می‌باشد.

وحدت و جامع‌نگری: اصل بسیار مهم حیات اجتماعی اصل ضروری وحدت است. این اصل که منبعث از تفکر و فرهنگ اسلامی است در کلیه زمینه‌های حیات و فعالیت‌های اجتماعی بایستی مطمع نظر قرار گیرد و همچنین شناسایی برخی جنبه‌های آن که احتمالاً در

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
NO.19. Spring 2008



مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahrī
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
No.19. Spring 2008

■ ۲۶ ■

و بالاخره نتایج مورد انتظار از آن می‌باشد. در مراحل مختلف و به خصوص در مرحله اجرای برنامه‌ها، یکی از مهم‌ترین ملزومات توجه دادن و هدایت کلیه تشکیلات دست اندر کار مدیریت شهر به سمت اتخاذ یک رویه واحد و هماهنگ می‌باشد. این وحدت رویه قادر خواهد بود به یکی از مهم‌ترین اصول اسلامی در فعالیت‌های انسان که اجتناب از اسراف و صرف بجا و صحیح مواد اولیه است جامه عمل ببوشاند. وحدت رویه، در واقع، از بسیاری عملیات موازی و یا عملیات مخرب پیشگیری خواهد نمود.

آموزش: یکی از مهم‌ترین راه‌های اعمال اصول اسلامی در مدیریت شهری؛ به همراه داشتن نیروی جامعه یا به عبارتی بهره‌گیری از حمایت‌های بالقوه آحاد جامعه است. در این راه، آموزش یکی از مهم‌ترین ابزار است و موضوع‌های آموزش نیز بسیار مهم و متنوع هستند. اولین مرحله در این آموزش یا استمداد و طلب همراهی جامعه آن است که جامعه مطمئن شود (و نه این که فقط به او این وعده داده شود که بعد هم به آن عمل نشود) که پیاده شدن برنامه‌ها و همکاری او برایش مفید خواهد بود. **ارزیابی:** مرحله بعدی عبارت از ارائه نتایج و اثرات نامطلوب روش‌های نامناسب گذشته در مقولات مختلف حیات جمعی می‌باشد، به همراه این اطلاع‌رسانی توجه دادن جامعه به روشهای مناسب و چگونگی اجرای آنها و همچنین نتایج ارزیابی مداوم آنها به منظور ارائه بهبودهای کیفی و کمی در محیط اجتماعی ضرورت دارد. فراموش نکنیم که امام‌الموحّدین ع به عنوان مدیر جامعه، یکی از حقوق مردم را آموزش آنان می‌دانند، و آن را به عنوان وظیفه خویش برمی‌شمارند: "ای مردم، مرا بر شما حقی است و شما را بر من حقی است. حقی که شما به گردن من دارید، اندرز دادن و نیک‌خواهی شماست و غنائیم را به تمامی، میان شما تقسیم کردن و تعلیم دادن شماست تا جاهل نمانید و تادیب شماست تا پیاموزید" (نهج البلاغه، خ ۳۴).

عبرت‌گیری: هر جامعه انسانی به دلایل مختلف به الگو و نمونه توجه دارد. این توجه به الگو و نمونه به طور واقع توجه به یک منبع مهم اطلاعات و دانش بشری یعنی تجربه می‌باشد. تجارب جوامع بشری اعم از گذشته و معاصر و مسلمان و غیرمسلمان همواره می‌تواند انسان را نه تنها در اتخاذ روش‌های مناسب و موفق یاری رساند، بلکه می‌تواند او را از نتایج اتخاذ روش‌های نامناسب نیز آگاه نماید. این اصل در فرهنگ اسلامی به عبرت‌گیری از اعمال دیگران و همچنین توجه به عواقب مترتب بر آنها معطوف است و آیات متعددی از کلام الهی به آن اشاره دارند.

تذکر: مقولات متعددی عامل تذکردهی انسان هستند. از جمله این مقولات: طبیعت و عناصر طبیعی، نمادها و نشانه‌ها، روابط، سازمان فضایی و سیمای عمومی شهرها از اصلی‌ترین عوامل تذکر دهنده و هدایت‌گر آنها هستند. ضمن آن که برخی شیوه‌های معماری و شهرسازی بیانگر و نمایشگر نوع تفکر و اخلاق عمومی و خواست‌های جامعه نیز می‌باشند. از جمله می‌توان از حیا و تواضع و معناگرایی و تعاون و تقوی و بسیاری صفات دیگر سخن گفت. تذکردهی شهر یکی از عوامل مصون داشتن اهل شهر از غفلت و همچنین تشویق مردم به حرکت در مسیر جامعه‌ای انسانی و مطلوب است.

قناعت و عزت: قناعت به عنوان صفتی مطرح است که نه تنها زمینه‌ساز استفاده بهینه از مواهب طبیعی و اجتناب از اسراف و تبذیر است، زمینه‌ساز عزت انسان نیز می‌باشد. قناعت به معنای حداکثر بهره‌گیری از منابع در دسترس و یا مدیریت زندگی فردی و اجتماعی بر پایه امکانات در اختیار و بدون اسراف و تبذیر و احساس حقارت و کوچکی در برابر دیگران می‌باشد. قناعت و عزت در واقع مبین و مروج هویت و شخصیت خاص فرد و جامعه می‌باشند. هویتی که تحمیلی نبوده و واجد خویش را به مباحث هدایت نموده و حتی سایرین را نسبت به آن آگاه می‌گرداند.

برخی پیشنهادات

به این ترتیب، یکی از موضوع‌های مهمی که شوراهای اسلامی باید آن را مورد توجه جدی قرار دهند این است که انسان در فضای جهان‌بینی فکر و عمل می‌کند. هر جهان‌بینی سوالات خاص خود، و در نتیجه ابزار و روش و غایت خاص خود را دارد. بنابراین، اسلام، که به تأیید اکثریت قریب به اتفاق کسانی که به آن باور دارند یا در مورد آن اظهار نظر می‌کنند، فلسفه زندگی است، به طور معمول باید روشی خاص را برای زندگی و برای شکل دادن به محیط و فضای زندگی معرفی کند چرا که نمی‌توان مسلمان بود و طالب همه شئون اسلامی بود اما به روش بیگانگان زیست کرد. با عنایت به آنچه گذشت، برخی از اصلی‌ترین کارهایی که شوراها می‌توانند و باید انجام دهند عبارتند از:

- معرفی (و در صورت تامین بودجه) سفارش انجام پروژه‌های تحقیقاتی به مجامع علمی و پژوهشگران مستقل.

- کمک به ارزیابی برنامه‌های آموزشی و گرایش دادن آن به سمت برنامه‌های پاسخگو به نیازهای شهر اسلامی
- اهتمام در ایجاد وحدت و آگاهی‌های متقابل بین



از دگرگونی رأی و اندیشه، به ویژه به هنگام تغییر مدیر یا به وقت هجوم آرا و الگوها و شیوه‌های بیگانه، تبعیت از علم پایدار (وحی) است. به این ترتیب و به عنوان جان کلام، یکی از اصلی‌ترین سوالات پیش روی شوراهای اسلامی شهرها این است که دریابند، نسخه اسلامی شهر، شهروند، مدیر شهر، مدیریت شهر و همه اجزاء مربوط و مرتبط با این‌ها (اعم از طبیعی و مصنوع و ارتباطات و فعالیت‌ها و زیبایی‌ها و زشتی‌ها و ساختن‌ها و طرح‌ها و برنامه‌ها) کدام‌اند و نقش شورای اسلامی شهر در تجلّی بخشیدن به آن‌ها چیست؟ و شاید قبل از شوراها پاسخ این سوال باید از سوی کسانی داده شود که آنها را به اسلام متّصف نموده‌اند.

منابع و ماخذ:

- قرآن کریم
- نهج البلاغه (مجموعه خطبه‌ها و نامه‌ها و کلمات قصار امام علی بن ابیطالب ع)، ترجمه عبدالمحمد آیتی، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران، ۱۳۷۸
- سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور
- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
- قانون شوراها
- امین زاده، بهناز، مبانی امنیت در شهر اسلامی، مجله پژوهش (نشریه پژوهشکده علوم انسانی - اجتماعی جهاد دانشگاهی دانشگاه تهران)، شماره ۴، پاییز و زمستان ۱۳۷۹
- نقی زاده، محمد، جایگاه طبیعت و محیط زیست در فرهنگ و شهرهای ایرانی، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ۱۳۸۴
- رابطه توسعه پایدار شهری و مدیریت بحران در ایجاد ایمنی و امنیت، مجله زمین لرزه (نشریه انجمن مهندسی زلزله ایران)، سال ۵، شماره ۱۰، زمستان ۱۳۷۹
- معماری و شهرسازی اسلامی (مبانی نظری)، انتشارات راهیان، اصفهان، ۱۳۸۵
- ادراک زیبایی و هویت شهر (در پرتو تفکر اسلامی)، معاونت شهرسازی و معماری شهرداری اصفهان، اصفهان، ۱۳۸۶

مدیران، برنامه ریزان و طراحان شهر. فقدان این وحدت سبب می‌شود تا هر گروه به راه خود رفته و هر کدام در شرایط متفاوت (در موقعیت‌های اداری متفاوت) نظر خود را به دیگران تحمیل و از آن به عنوان ابزار پیاده کردن منویات خود استفاده کند.

- ارایه تعریف بومی و نسخه ایرانی از تعبیر و اصطلاحاتی که یا در مقولات زندگی شهری (اعم از مدیریت و برنامه‌ریزی و طراحی) از گذشته کاربرد داشته‌اند و یا این که اخیراً از طریق ترجمه‌ها وارد ادبیات شهرسازی و معماری کشور شده‌اند. در واقع، برخورد فعال و نه منفعلانه با تجارب جهانی توصیه می‌شود.

- شورای اسلامی شهر که منتخب مردم و مرتبط با آنهاست و به همین دلیل یکی از وظایف اصلی آن اعلام برنامه‌ها (اعم از فردی یا گروهی) و ارتقاء آگاهی جامعه در مورد مبانی تصمیمات خویش است، در این راه باید موضوعات جامعه، شهروند، حقوق شهروندی، مردم سالاری دینی، نهادهای مردمی و امثالهم را با تمسک به متون اسلامی به طور واضح و روشن برای خود و جامعه روشن کرده باشد.

نتیجه‌گیری

اصلی‌ترین نتیجه ماخوذ از مباحثی که به طور اجمال مطرح شدند، این است که شورای اسلامی شهر باید در پی شناخت تمیز و شناخت ویژگی‌ها و تمایز خویش با شورای شهر باشد. با عنایت به اتّصاف آن به اسلامیت، طبیعی است که اصلی‌ترین ویژگی‌های شورای اسلامی شهر به اهداف و سیاست‌ها و روش‌ها و وظایف برمی‌گردد که جملگی نیز باید از منابع و متون اسلامی استخراج شده باشند، و اگر از دیگران نیز اخذ شده‌اند، باید با معیارهای اسلامی ارزیابی و تأیید شده باشند. امروزه که حتی علوم طبیعی به طور مداوم نسخ شده و در حال تغییر هستند، لزوم تکیه بر مبانی و اصول علمی پایدار برای تبیین وظایف و ارتباطات و برنامه‌ها و طرح‌ها ضرورت دارد. البته این سخن به معنای آن نیست که هر کسی تفسیر خویش از علم پایدار (وحی) را حرف آخر و فصل الخطاب بداند، بلکه سخن در این است که هر زمانه‌ای و هر شرایطی نیازمند تفسیر و دریافتی متناسب از حقیقتی ثابت است که این همان تکیه بر علم پایدار، و نمونه‌ای از تمایز اصلی نوگرایی از نظر متالّهین با نوگرایی مدّ نظر مدرنیست‌ها است (ر.ک: نقی زاده، ۱۳۸۵).

امام الموحّدین ع می‌فرماید: «اگر رأی و اندیشه زمامدار دچار دگرگونی شود، او را از اجرای عدالت بسیار باز می‌دارد» (نهج البلاغه، نامه ۵۹، ص ۴۲۵). یکی از راه‌های پیشگیری



فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
NO.19. Spring 2008





مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری - شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
Modiriyat Shahri- NO.19. Spring 2008

۲۹-۴۶

ضرورت بازبینی یک مفهوم :

بازخوانی هویت در کاربرد مصالح ساختمانی در نماهای شهری تهران

منصور ابافت یگانه*

The Necessity to Review a Concept: Identity Revision in Building Materials' Implementation in Urban Façade of Tehran

Abstract:

Taking a look at Tehran's façades, it is deduced that existence of variation and disorder of any kind in architecture style approach of urban façades, has created a type of bootlessness in cultural and social-architectural features and a kind of disconnection and disintegration with in concepts related to architecture in urban façade domain (legibility, visibility, cognition, sustenance, visual aestheticism). Whereas, considering the contemporary architecture structure to review the urban identity that requires "A Critical Approach" on impressive concepts and features in formation of architectural elements especially urban façades, it seems necessary that recognizing the hidden aspects of architecture works, particularly in a distinctive critical approach provides a possibility to review the visual identity in urban façades adapted to architectural identifying features. Meanwhile, it should be mentioned that it is within this critical approach stream where a relation between the architecture work as a sense and architect designer as an indicator can create a kind of artistic analysis and deduction where the critic's role can not be ignored in assessment process, however personal interest and thoughts affect revision of this concept. On the other hand, different grammar in architecture criticism especially for contemporary urban architecture which is plentiful of internal variables and external impressions and their interactive contradictions, necessitates the method and type of attitude toward the architecture work to be determined prior to criticism, analysis and critical assessment. Wherefore this lecture only investigates the existing urban façades of Tehran disregarding contemporary styles. Based on it, in this research in descriptive-analytic approach and in content and context analysis research method and through data collection resources (library, documentary and field work) attempt is made provide possibilities to present practical and strategic solutions and related programs via identification, assessment and evaluation of the existing position of Tehran's urban façades.

Keyword: Façade, Identity, Evaluation

چکیده:

با نگاهی به نماهای شهری تهران می توان دریافت که وجود تنوع و ناهمگونی در نماهای شهری در انواع رویکردهای سبکی معماری، نوعی بی هویتی در مولفه های فرهنگی و اجتماعی معماری و گونه ای عدم یکپارچگی و پیوستگی در مفاهیم مرتبط با معماری در حوزه نماهای شهری (خوانایی، نمایشی، ادراک ذهنی، تداوم و زیبایی شناسی بصری) را بوجود آورده است. از آن جا که پرداختن به ساختار معماری معاصر برای بازخوانی هویت شهری، نیازمند "اندیشه ای انتقادی" بر مفاهیم و مولفه های تاثیرگذار بر شکل گیری عناصر معماری و خاصه نماهای شهری است، پس لازم به نظر می رسد با شناخت زوایای پنهان آثار معماری، آن هم در رویکرد نقد مشخص، امکانی را برای بازخوانی هویت بصری در نماهای شهری در انطباق با مولفه های هویت بخش معماری، فراهم کرد. در عین حال باید اشاره کرد که در جریان این رویکرد انتقادی است که ارتباطی بین اثر معماری بعنوان مدلول و طراح معمار به مثابه دال می تواند گونه ای از تحلیل و استنتاج هنری را بوجود آورد که نمی توان نقش منتقد را در رویه ارزیابی نادیده گرفت، چنان چه ناخواسته دیدگاه و انگاره های فردی نیز در بازخوانی این مفهوم تاثیرگذار می شود. از سویی دیگر دستور زبان متفاوت در نقد معماری و خاصه معماری شهری معاصر که سرشار از متغیرهای درونی و متاثرهای بیرونی و تناقضات برهمکنش آن ها است، ایجاد می کند تا پیش از ورود به ساحت نقد یا تحلیل و ارزیابی انتقادی، نحوه و نوع نگرش به اثر معماری تعیین شود، حال آن که این گفتار تنها به بررسی نماهای موجود شهر تهران فارغ از سبک های معاصر می پردازد. بر این اساس در این تحقیق در رویکرد توصیفی-تحلیلی و در روش تحقیق تحلیل محتوایی و کالبدی و از طریق ابزار گردآوری اطلاعات (کتابخانه ای، اسنادی و تحقیق میدانی) تلاش می شود تا با شناسایی، ارزیابی و سنجش وضع موجود نماهای شهری تهران، امکان ارائه راه کارهای اجرایی و راهبردی و برنامه های اقدام مربوط، فراهم شود.

واژگان کلیدی:

نماهای ساختمانی، هویت، ارزیابی و بازنگری کیفی.



هر بنا یا شهری به میزانی زنده است که به راه بی زمان ملتزم باشد. راه بی زمان روندی است که نظم را فقط از خود بر می آورد. این روند اکتسابی نیست، بلکه اگر بگذاریم خود روی می دهد.

(کریستوفر الکساندر)

مقدمه، ضرورت و تبیین مساله:

هر بنا یا شهری تنها به میزانی زنده است که به راه بی زمان ملتزم باشد. راهی بی زمان که برگستره‌ای فرهنگی و اجتماعی خود را می‌نماید تا با تکرار الگوهای ویژه از رویدادها در مکانی خاص عنصری هویت بخش در ساختار مکانی و زمانی باشد. تردیدی نیست که معماری و شهرسازی اصیل ایرانی بر پایبست ارزش‌هایی استوار است که هنوز پس از گذشت سالیان متمادی می‌تواند چنان بر دل نشیند که روح و روان آدمی را مرهمی باشد و علاوه بر پاسخگویی به جنبه‌های عملکردی سراچه دل را آذینی دوباره بخشد، فضایی که بقول "هولدرلین" انسان در آن شاعرانه می‌زید. فضای سنتی معماری و شهری شهرهای ایرانی واجد ارزش‌هایی است که ریشه در فرهنگ غنی ایرانی دارد و در گستره‌ای چند هزار ساله ما را به این فکر وادار می‌کند که این راه بی زمان ساختن با کدامین تساهل و تسامح رنگ باخته است، راهی بی زمان که بقول الکساندر نظم را از خود ما بر می‌آورد و اگر ما بگذاریم، خود روی می‌دهد. انقطاع فرهنگی، شک فرهنگی، از خود بیگانگی فرهنگی واژگانی است که در ساختار فرهنگی قابل شهود است و در معماری بوفور بچشم می‌خورد. در هر صورت در بی‌هویتی نماهای معماری امروز، تردیدی نیست و بایستی بر ارزش‌آفرینی فرهنگی در معماری و ساختار شهری همت گمارد. تکامل این ارزش‌ها، می‌تواند هویت بخش معماری ایران بشمار رود، هویتی که از تکرار مستمر الگوهای خاص از رویدادها در مکانی خاص ناشی می‌شود. بر این اساس التفات به این امر اهمیت دارد که می‌بایستی با رویکردی استراتژیک و در چشم‌اندازی بلند مدت به بازساخت فرهنگی و هویتی در فضا و نماهای شهری همت گمارد و در بستر تعاون و همکاری عمومی میان نهادهای فرهنگی و شهرسازی این مهم را ممکن گردانید. تلاش این چشم‌انداز استراتژیک، باید بر این باشد که با شناسایی ضعف‌ها و ادراک قوت‌ها راهی را فراهم آورد که تهدیدهای امروز در ساختار ارزشی معماری و شهرسازی را به فرصت‌هایی تبدیل کند تا ما ترکی شایسته از نما و فضای شهری را برای آیندگان رقم‌زند. در این امر با نگاهی به نماهای شهری و التقاط‌گرایی

(Eclecticism) ناهنجار معماری امروز خود را بیشتر و بیشتر می‌نمایاند. بر این اساس لازم است تا در راستای فرایند ارزیابی و بررسی نماهای شهری تهران برای ارایه راه‌کارهای پیشنهادی گام‌هایی برداشته شود که این مقاله بر این نکته تاکید دارد.

ضرورت تحقیق:

با نگاه به نماهای شهر تهران دریافت می‌شود که نوعی بی‌هویتی و عدم اصالت وجودی (با توجه به شرایط زمانی و مکانی موجود) و در عین حال عدم یکپارچگی بصری و دیداری در مولفه‌های مبانی هنری تجسمی یا شاخص‌های زیباشناختی و بطور اخص در معیارهای اجرایی معماری (مصالح ساختمانی و...) دیده می‌شود. بر این اساس ضرورت این تحقیق را بایستی در مفاهیم زیر مورد بازبینی قرار داد: الف - ضرورت بازخوانی هویت یا تجدید روند هویت در نماهای کلان شهر تهران. ب - ارایه راه‌کارهای راهبردی در برون رفت از بی‌هویتی در نماسازی شهری تهران. پ - ارایه راه‌کارهای اجرایی در برون رفت از بی‌هویتی از وضع موجود و تدوین چارچوب مفهومی نماسازی شهری.

روش تحقیق:

در این تحقیق در راستای بررسی و ارزیابی نماهای شهری تهران برای ارایه راه‌کارهای اجرایی در برون رفت از بی‌هویتی در نماسازی موجود از رویکرد توصیفی - تحلیلی در روش تحقیق تحلیل محتوایی - کالبدی بهره‌برده شده است، چنان‌چه با بررسی و تقسیم‌بندی نماهای شهری تهران در نوع بکارگیری مصالح و لوازم‌های ساختمانی، به بیان وجود نوعی ناهمگونی و عدم تجانس در ساختار نماهای ساختمانی شهر تهران می‌پردازد. علاوه بر این در بستر ارایه راه‌کارهای اجرایی این امر در مورد شهر تهران مورد مسیریابی (Roadmap Funding) و تهیه برنامه اقدام (Action plan) قرار می‌گیرد، هر چند که این داعیه را ندارد که می‌تواند تحقیقی جامع و در عین حال مانع در این باره قلمداد شود.

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyyat Shahr
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
N0.19. Spring 2008



مفهوم (هویت) پس از يك دوره نادیده انگاری به آسانی بازیافتنی نیست و همین فقدان مفهوم است که امروزه به معضل بدل می‌شود.

(کریستین نوربری شولتز)

ادبیات تحقیق:

هویت و شکل‌گیری هویت در معماری:

در ششمین کنفرانس پژوهش در شکل‌یابی هویت (SRIF 1999) گفتمانی در معنایابی برای هویت شکل گرفت تا امکان‌ارایه تعاریف مناسبی را فراهم کند که به یکپارچگی در معنا و مفهوم واژگان هویت منجر شود. ربر (۱۹۸۵)، هویت را مفهومی ذهنی و انگاشتی فردی می‌داند که فرد خویش را با آن انگارد و یا تلاش می‌کند تا آن‌گونه جلوه دهد. برون و برون (۱۹۹۷)، هویت را شاکله‌ای ذهنی و روان‌شناختی می‌داند که بر نحوه رفتار انسان اثر می‌گذارد و با تغییر زمینه اجتماعی دچار دگرگونی می‌شود. مارشال (۱۹۹۲)، ناهماهنگی در تعاریف هویت را از آن‌رو می‌داند که هویت دارای سازواره‌ای است که دارای اجزای متعدد است و به این دلیل تبیین دقیق هویت و همگونی میان تعاریف دچار چالشی فراگیر می‌گردد. اریکسون نیز (۱۹۶۵)، کارکرد هویت را ایجاد هماهنگی میان تصور فرد از خویش به عنوان فردی بی‌نظیر و دارای ثبات در رویارویی با دیگران می‌داند. کلاپ (۱۹۶۹) نیز، بر این نکته اشارت دارد که هویت تمامی آن‌چه را در بر می‌گیرد که در گذر زمان و بصورت معتبر و خودبسنده به فرد انتساب داده می‌شود. در انطباق با مفهوم هویت اریکسون یعنی هویت در برابر سردرگمی در نقش، مارسیا (۱۹۸۰-۱۹۶۰) مراحل را در سیر تطور هویتی شناسایی کرد که در آشفتگی هویت، زود هنگامی هویت و هویت مهلت‌خواه (ماس ۱۹۹۸)، می‌توان به آن‌ها اشارت کرد. واترمن (۱۹۸۲)، با بهره‌گیری از پژوهش‌های آدامز و فیچ (۱۹۸۶) و مونر و آدامز (۱۹۷۷)، به مراحل تحول هویت اشاره می‌کند که در حال چرخش و دگردیسی در مراحل هویتی سردرگم زود هنگام و مهلت‌خواه می‌باشد.

فرهنگ نیز نظام‌های نمادین از گنجینه‌هایی شناختی از يك اجتماع است که بدست نسل‌های پیشین استوار گردد و امروز را در دسترس فردی از آن اجتماع قرار می‌دهد (نولان، ۱۳۸۰، ۶۳). هویت نیز را الگوهای رفتاری منحصر بفردی می‌دانند که سرچشمه معنا و تجربه برای مردم است (کاستلز، ۱۳۸۰، ۲۲) و بر این اساس برای مردمی که از زمینه فرهنگی دیگری هستند بیگانه می‌نماید (گیدنز، ۱۳۷۰، ۵۶). هویت خاص ذات احدیت است و مراد از ذات آن امر ثابت است و در مقابل غیریت مطرح

می‌شود (داوری اردکانی، ۱۳۷۵، ۱۹). کالهن نیز در باب هویت می‌گوید: هیچ مردم بی‌نامی نمی‌شناسیم، هیچ زبان و فرهنگی سراغ نداریم که بین خود و دیگری تمایز برقرار نساخته باشد، نوعی از شناسایی خویشتن که همواره نوعی ساختن محسوب می‌شود صرفنظر از این‌که تا چه حد همچون يك کشف احساس شود (کاستلز، ۱۳۸۰، ۲۳). هویت، فرآیند معناسازی بر اساس يك ویژگی فرهنگی است که بر دیگر منابع معنایی الویت دارد. معماری را می‌توان نمادی از تاریخ و گذشته دانست (حجت، ۱۳۷۲، ۶۱) که نمایانگر فرهنگ و ساخت اجتماعی يك قوم، فرهنگ یا نژاد خاص است که در بستری کالبدی و فضایی خود را می‌نمایاند. بر اساس آن‌چه گفته شد، لازم است تا نماهای شهر نیز از نوعی همگونی و همسانی برخوردار شوند که این گفتار بر کاربرد مصالح ساختمانی در آن‌ها می‌پردازد که در ادامه آورده می‌شود.

نماهای شهری و سبک‌های معماری:

از آن‌جا که پرداختن به معماری معاصر ایران برای جستاری بر يك تقسیم‌بندی، نیازمند اندیشه‌ای انتقادی بر مفاهیم و مولفه‌های تاثیرگذار بر شکل‌گیری این مفاهیم است، می‌بایست با شناخت زوایای پنهان آثار معماری، آن‌هم در رویکرد نقد مشخص، امکانی را برای تقسیم‌بندی یا معادل‌یابی در معماری ایران در انطباق با معماری معاصر جهان فراهم کرد. در عین حال باید اشاره کرد که در جریان این رویکرد انتقادی است که فراشد ارتباطی بین اثر معماری بعنوان مدلول و طراح معمار به مثابه دال می‌تواند گونه‌ای از تحلیل و استنتاج هنری را بوجود آورد^۱ و بر این اساس است که نمی‌توان نقش منتقد را در رویه ارزیابی نادیده گرفت، چنان‌چه ناخواسته دیدگاه و انگاره‌های فردی نیز در تقسیم‌بندی آثار معماری تاثیرگذار می‌شود. از سویی دیگر دستور زبان متفاوت در نقد معماری و خاصه معماری معاصر که سرشار از متغیرهای درونی و متاثرهای بیرونی و تناقضات برهمکنش آن‌هاست، می‌طلبد تا پیش از ورود به ساحت نقد یا تحلیل و ارزیابی انتقادی، نحوه و نوع نگرش به اثر معماری تعیین شود که این امر در معماری معاصر ایران به دلیل گوناگونی سبکی یا نحله‌های فکری یا خوانش‌های ایرانی از جریان‌های معاصر مانند مدرنیسم^۲ یا پست مدرنیسم^۳ و "دیکانستراکشن"^۴ بررسی احتمالی را

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
N0.19. Spring 2008

■ ۳۱ ■

۱- برای اطلاعات بیشتر نگاه کنید به:
مهدوی نژاد (۱۳۸۴) "آموزش نقد معماری"، نشریه علمی پژوهشی هنرهای زیبا، شماره ۲۳، صص ۷۵.
2-MODERNISM
3-POST MODERNISM
4-DECONSTRUCTION



مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahrī
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
No.19. Spring 2008

■ ۲۲ ■

5-LATE MODERN
6-NEW MODER
ARCHITECTURE

دچار چالش می‌کند. علاوه بر این، با نگاهی به تاریخ معماری معاصر ایران و بر همکنش آن با جریانات تجدد و فراتجدد، می‌توان دریافت که تاثیر این جریان‌ها در معماری، بطور کامل در انطباق با یک دوره تاریخی ویژه روی نمی‌دهد، چنان‌چه تجدد و فراتجدد را بقول اندیشه برخی شارحان آن‌ها نمی‌توان پایان یافته دانست. با این دیدگاه، ارزیابی معماری معاصر ایران یادآور این نکته نیز می‌شود که معماری ایران همانند دیگر شرایط اجتماعی یا مقتضیات فرهنگی، بطور کامل منطبق بر این جریان‌ها نمی‌شود، چنان‌چه مدرنیسم ایرانی - اگر بتوان چنین واژه‌ای را متصور شد - تنها جریانی رویه‌ای و بدون زیرساخت مدرنیته فرهنگی، شکل می‌گیرد و علاوه بر آن باید توجه داشت که در غرب ابتدا میل به نووارگی (مدرنیته) بعنوان یک زیربنا با زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی شکل می‌گیرد و سپس نوگرایی (مدرنیسم) را می‌توان تجربه کرد که در نهایت به نوپردازی (مدرنیزاسیون) منتهی می‌شود. از سویی دیگر پست مدرنیسم غربی را پسامدرنیسم انتقادی بر مدرنیسم می‌دانند، در حالی که در ایران حتی نمی‌توان تعریفی آشکار از فراشدهای موجود و پیشامدهای آن در شرایط فرهنگی و اجتماعی مشاهده کرد. شاید به این دلیل باشد که معماران ایرانی به گونه‌ای خوانش از جریانات اجتماعی و فرهنگی مدرن و پست مدرن دست می‌زنند و بصورت خواسته یا ناخواسته، در چارچوب فکری خویش آثاری را خلق می‌کنند که نمی‌تواند تنها وابسته به یک سبک یا جریان فکری و اجتماعی باشد و یا سعی در همگون سازی و انطباق آن‌ها بر اساس موازین و معیارهای معماری ایرانی و یا تجدید هویت ایرانی در معماری، داشته باشد که نمونه آن در آثار معماری "اردلان" و "دیبا" قابل شهود است. راست است که هر اثر معماری باید در شرایط خاص زمانی و بر اساس مولفه و مقتضیات تاریخی خود مورد نقد قرار گیرد و نمی‌توان نسخه‌ای جامع و مانع برای تقسیم بندی معماری معاصر پیچید. این امر با نگاهی محتوایی - ساختاری به معماری ایران بیشتر خود را نشان می‌دهد، چرا که هنگامی که مدرنیته فرهنگی به مثابه یک زیرساخت امکان وجود نمی‌یابد، نمی‌توان به یقین مدرنیسم را در ساختار هنری یا فرهنگی جامعه جستجو کرد، چنان‌چه آثار کامران دیبا نوعی گذشته گرایی و منطقه گرایی دارد و به صرف این دو کاربست، نمی‌تواند به یقین در قالب یک جریان معماری محدود شود. در هر صورت، هر برهه تاریخی به فراخور زمان خویش تاثیراتی بر معماری و میزان "اندیشیدگی معماران" می‌گذارد و این تاثیرات و آشنایی با تحولات رایج معماری دنیا را نمی‌توان در خلق آثار معماری ایشان نادیده گرفت. دوران گذار از تجدد به

فراتجدد چالش گاه ارزیابی و تقسیم بندی معماری ایران بشمار می‌رود، بگونه‌ای که معماری مدرن متاخر با ادغام در شاخصه‌های بومی و منطقه‌ای گونه‌ای معماری مدرن متاثر از شاخصه‌های اقلیمی و بومی را بوجود می‌آورد که نمونه آن در معماری ساختمان هتل استقلال (هیلتون قبلی) و وزارت کار در خیابان آزادی قابل شهود است و تعیین دقیق آن‌ها در یک جریان دشوار می‌نماید. بر این اساس دهه ۶۰ شمسی به بعد را می‌توان دوران ظهور آشکار معماری پست مدرن دانست که به تبع شرایط فرهنگی و سیاسی، جلوه آشکارتری از شاخص‌ها و معیارهای معماری فراتجدد را دارد، هرچند که نمونه‌های بارزی از نوعی قرائت از معماری پست مدرن نیز در آثار معماری این دوره دیده می‌شود. در دوران بعد از انقلاب نیز جدای از آثار معدود و در عین حال قابل ذکری از معماران صاحب نام ایرانی، آثار معماری رایج در ساختار شهری گونه‌ای از معماری بی ارزش و سرشار از آلتگوری و فاقد معیارها و شاخصه‌های زیبا شناختی ارزیابی، دیده می‌شود که التقاط گرایی و سردرگمی در آنها قابل شهود است و تنها گرتبه‌برداری مبتذل و ناکارآمدی از معماری دوران فراتجدد را شکل می‌دهد. پیش از ارائه تقسیم بندی گونه شناسانه یا سبکی در معماری ایران باید به برخی موارد تاثیر گذار در چگونگی و چرایی این تقسیم بندی اشاره شود و بر این اساس است که می‌توان موارد زیر بیان کرد:

۱- با وجود هجوم جریان تجدد گرایانه غربی، به ایران نمونه‌های سرشار از معنا و متعالی بر اساس اصول حاکم بر معماری سنتی - بصورت کم و بیش - دیده می‌شود. ۲- بر اثر آشنایی معماران این دوران با روند جریان مدرنیسم غربی یا نوع جبر تاریخی و اقتضای زمانی، نمونه‌های خالصی از معماری مدرن که بر اساس اندیشه پیشگامان غربی این جریان، شکل گرفته است، در معماری معاصر ایران خود را جلوه می‌دهد. ۳- تلاش برای منطبق سازی این جریان با هویت ایرانی - که در حال کمرنگ شدن، خاصه در عرصه زمانی آن دوران می‌نمود - نخستین انگاره‌های معماران را برای دستیابی به نوعی قرائت جدید از معماری که در انطباق با ساختارهای ماهوی و یا سنتی معماری ایران باشد و بتواند وانموده‌های تاریخی و هویتی ایرانی را با نمونه‌های وارداتی ترکیب کند بوجود آورد، چنان‌چه در همین دوران می‌توان به کارهای مهندس فروغی، سیحون و آندره بلوک اشاره کرد که در برخی آثار آن‌ها نمونه‌هایی از نوعی خوانش ایرانی معماری مدرن، دیده می‌شود.

۴- بر اساس تقسیم بندی برخی از اندیشمندان می‌توان دوره‌های لیت مدرن^۵، پری مدرن یا نو مدرن^۶، را نیز که در



اساس، در دوران مدرن و ما به ازای آن در معماری ایران نمی‌توان نمونه‌های چندانی را در نماپردازی در ساختار شهری مشاهده کرد.

ب- نمای ساختمان در دوران فراتجدد:

دوران پست مدرن به همراه مفاهیمی مانند کولترالیسم فرهنگی، کثرت‌گرایی و دگراندیشی گونه‌ای معماری متکثر و چندجانبه را بوجود می‌آورد که در نهایت به اکلیتیسم (التقاط‌گرایی) منجر می‌شود. بر این اساس، در این دوران بدلیل گسترش نوع مصالح ساختمانی، چند صدایی در نوع آرا و افکار معماران و شکل‌گیری نوعی معماری مبتنی بر کثرت‌گرایی، انواع گوناگونی از نماهای شهری دیده می‌شود که می‌بایستی بر حسب نوع معیارهای انتقادی فراتجدد یا خوانش‌های زیبا شناختی، مورد ارزیابی قرار گیرند. در ادامه به بحث نماپردازی شهری در تهران و مصالح ساختمانی موجود در این بناها اشاره می‌شود تا امکان ارزیابی و بازبینی مفهومی و فنی نماهای شهری تهران فراهم گردد.

نماهای شهری و مصالح ساختمانی: معیارها و ارزیابی

عمده‌ترین تحولات در معماری معاصر ایران را می‌توان در ابتدای قرن ششمی حاضر، مصادف با تغییر حاکمیت از قاجاریه به پهلوی دانست که بازنمودهایی خاص در معماری ایران داشته است. تحولات چشمگیر این دوران در فرم‌ها و سبک‌های معماری، همراه با دگرگونی و دگردیسی در مصالح ساختمانی باعث شده است که گستره‌ای از انواع ساختمان‌های با نماهای متفاوت و ناهمگون بوجود آید. در این میان، پیشرفت تکنولوژی در ساخت و تولید مصالح ساختمانی با تبلیغات گسترده شرکت‌های مصالح ساختمانی تأثیر داشته است، چنان‌چه باید اذعان داشت، بدون تطبیق اقلیمی، فرهنگی و حتی ماهوی این مصالح به استفاده از این مصالح در ساختمان‌ها اقدام شده است. بر این اساس، می‌توان تقسیم‌بندی ویژه‌ای را برای کاربری مصالح ساختمانی در معماری معاصر ایران در نظر گرفت که دچار نوعی آشفتگی بیان در زبان معماری و گوناگونی جلوه‌های نمایی که گهگاه با شرایط اقلیمی و جغرافیایی ایران نیز همخوانی ندارد، شده است. علاوه بر آن رعایت نکردن اصول استفاده از این مصالح، نبود دانش کافی و نیروهای فنی ماهر و کاردان در اجرا، باعث ایجاد ناکارآمدی در نماهای شهری در ایران، خاصه در تهران شده است. در ادامه به تقسیم‌بندی ویژه‌ای در این باره اشاره می‌شود.

انطباق با اندیشه برخی شارحان معماری غربی است، راهم بر معماری ایران متصور شد.

۵- از آن‌جا که گاهی بکارگیری مولفه‌های بومی و منطقه‌ای یا تاریخ‌گرایی در آثار این دوران دیده می‌شود، می‌توان نوعی معماری منطقه‌ای^۶ و یا حتی اقلیمی را نیز در آثار این دوران یافت که گونه‌ای منطقه‌گرایی یا بوم‌گرایی را در معماری معاصر بوجود آورده‌اند.

۶- بتبع روند حاکم بر جامعه غربی و ظهور اندیشه‌های پست مدرنیستی که بر اساس اندیشمندی انتقادی در حوزه مدرنیسم غربی شکل گرفته است، نوعی جریان فراتجددی را در معماری ایران متصور می‌شود که این برهه را می‌توان چالش‌گاه ارزیابی یا بازنگری در حوزه اندیشه نقد معماری یا دوره‌گزینی تاریخی،^۸ دانست.

۷- از آن‌جا که دوران پست مدرن در ایران - اگر بتوان چنین واژه‌ای را متصور بود - نه از نقد مدرنیسم، بلکه مشابه با جریان تجدد ایرانی در قالب رویکردهایی روساختی در ایران مطرح می‌شود، و معماران ایرانی قصد در تعریف یا بازنمایی این تحولات تاریخی - به دلیل آشنایی و آگاهی از جریان معماری غربی - داشته‌اند، نوعی خوانش و قرائت جدید از معماری پست مدرن شکل می‌گیرد، چنان‌چه به جز در برخی نمونه‌های این معماری این دوران - و البته شاید بصورت ناخودآگاه معمار - ابتدا پلانی مدرن ترسیم می‌شد، آنگاه با برخی عناصر یا مولفه‌های خاص، قصد در تغییر آن به صورت معماری فراتجددی می‌شد.

۸ - به فراخور زمان و ظهور معماری دیکانستراکشن، نوعی تقلید از این جریان معماری صورت می‌گیرد که تنها نمونه‌های اندکی که از لحاظ محتوایی - ساختاری قابل بحث باشد، در معماری و اسازی ایرانی دیده می‌شود. در انطباق با وضع موجود نماهای شهری تهران می‌توان به مواردی چند اشاره داشت.

الف - نمای ساختمان در دوران تجدد:

از آن‌جا که در دوران مدرن در فراشد خلق فضاهای معماری از ترکیب‌های حجمی و جابجایی احجام برای رسیدن به تناسبات و معیارهای مورد نظر طراح استفاده می‌شد، می‌توان دریافت که طراحی نماهای ساختمانی چندان مورد نظر نبوده است و تنها به ترکیب و کمپوزیسیون احجام خالص فرم ساختمان، در فرایند طراحی توجه می‌شده است. از سویی دیگر، معماری مدرن نما را ساختاری برای زیبایی می‌دانسته است و شاید بر همین اساس بوده است که تزئین و یا هرگونه پرداخت نما در ساختمان را به کناری نهاده است. بر این

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
N0.19. Spring 2008

■ ۳۳ ■



نماهای آجری:

آجر، از مصالح ساختمانی رایج در معماری گذشته ایران می‌باشد که در دوره سبکی معماری مدرن در اوایل قرن حاضر، مورد استفاده بوده است و تا اواخر معماری مدرن متاخر نیز، بعنوان مصالح رایج فراگیر در آثار معماری این دوران دیده می‌شود. دلیل این امر را در این نکته می‌توان یافت که در آن دوران، ترکیب در فرم و حجم‌های معماری بعنوان رویه غالب در طراحی معماری مد نظر قرار داشت، بدان گونه که با ترکیب‌های بی‌بدیل حجمی همراه شده است که نمونه‌های آن در آثار مهندس فروغی، غیبی و وارطان قابل مشاهده است.

نماهای سیمانی (رومی):

از آن جا که پوشاندن نماها با آجر در ساختمان‌های بلندمرتبه و چند طبقه دشوار می‌نمود، استفاده از روش سیمان شسته‌نمایی مورد توجه قرار گرفت. این روش، در اوایل قرن حاضر و در اواسط دهه ۳۰ شمسی مورد استفاده قرار گرفت که نمونه رایج آن را در معماری دانشگاه تهران، می‌توان مشاهده کرد. در این روش از پودرهای رنگی با رنگدانه‌های گوناگون استفاده می‌شود که پس از اندود شدن در نمای ساختمان با پاشیدن فشار آب بر نمای ساختمان و شسته شدن سیمان رویه نما، دانه‌های پودر سنگ در نما قرار می‌گیرد. برای جلوگیری از ترک اندود نما، شیارهایی افقی و عمودی با فواصل معین در نظر گرفته می‌شود که از حاشیه‌ای برای تزئین بصورت تیشه‌ای نیز، استفاده می‌شود. این روش در سال‌های اخیر نیز، خاصه در برخی شهرهای کشور مانند کرمان، یزد، قزوین و تهران دوباره رایج شده است.

نماهای سنگی:

استفاده از این روش از اواسط دهه ۴۰ شمسی رواج یافت که هنوز هم ادامه دارد. از آن جا که فراوری سنگ‌های صیقلی، هزینه زیادی را در بردارد، استفاده از سنگ‌های تراورتن رواج گرفت که جایگزینی برای سنگ‌های گرانیتی بشمار می‌رود. علاوه بر این، عدم دقت در اجرا و عدم تطبیق با شرایط محیطی و مکانی، باعث کاهش زیبایی و دوام این نماها شده است. برای استفاده از سنگ‌های صیقلی در نما، از روش "سیم اسکوپ" استفاده می‌شود که سنگ‌ها را از پشت با پیچ و سیم‌های با ضخامت مشخص، به بدنه ساختمان نصب می‌کنند. این روش، امروزه با ترکیب با دیگر روش‌های نماسازی، ارزش کارآمد خود را در معیارهای زیباشناختی از دست داده است، علاوه بر این که در اجرا نیز بدلیل ظرافت

و دشواری فرایند اجرا گهگاه با سهل انگاری نیروهای فنی و روبرو شده است.

نماهای پرده‌ای:

این روش از اواسط دهه ۵۰ شمسی در ایران خاصه تهران مورد رواج یافت که ریشه‌های آن را می‌توان در گفتمان بحران انرژی در غرب دانست. این روش، در ساختمان‌های تجاری و اداری بزرگ تهران در بلوار کشاورز و خیابان انقلاب مورد استفاده قرار گرفته است. در این روش، از شبکه‌هایی با خطوط عمودی از پروفیل‌ها و قوطی‌های فلزی استفاده می‌شود که با پانل‌هایی که از طرف بیرون با ورق‌های آلومینیوم، شیشه‌های رنگی یا ورق‌های آریستی پوشانده می‌شود. وجه تسمیه این نام را در این نکته می‌دانند که این پوشش، مانند پرده از نمای اصلی ساختمان آویزان می‌شود. این روش بدلیل دشواری تجدید رنگ در نماهای پرده‌ای با پوشش شیشه‌های رنگی، و یا دشواری در اجرا، تا حدودی اهمیت خود را از دست داده است.

نماهای بتنی:

این روش در اواسط دهه ۶۰ مورد توجه قرار گرفت که به عنوان جایگزینی برای نماهای پرده‌ای بشمار می‌رفت. در این روش از نماهای پیش ساخته (پره فابریکه) بتنی استفاده می‌شد که نمونه‌های آن در نماهای ساختمانی تهران قابل مشاهده است.

نماهای شیشه‌ای:

این روش، در اواسط دهه ۷۰ شمسی در ایران مورد توجه قرار گرفت که هنوز هم مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این روش نماسازی، نمای ساختمان بطور کامل با شیشه و پروفیل پوشانده می‌شود که جنبه کاملاً وارداتی و ناهمگون با شرایط اقلیمی و جغرافیایی ایران دارد. از آنجا که در این روش نمای ساختمان با شیشه پوشانده می‌شود، هیچ‌گونه همگونی با شرایط اقلیمی ایران (آب و هوا، تابش آفتاب و شرایط بیوکلیماتیک) ندارد که نامناسب‌ترین روش در نماسازی در ایران و خاصه تهران، بشمار می‌رود. متأسفانه این روش کاربرد گسترده‌ای یافته است که تنها نشان از فراگیری تبلیغات شرکت‌های عرضه این محصولات و عدم التفات معماران ایرانی به ناکارآمدی‌های این روش دارد. علاوه بر این، در هنگام اجرا نمای ساختمان (شیشه نما) شاقولی نمی‌شود، چنانچه پس از انعکاس، تصاویر را بصورت خارج از فرم (کج و معوج) جلوه می‌دهد. در ضمن،

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahrī
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
No.19. Spring 2008



نماهای آلومینیومی: هزینه و زمان نظافت و پاکیزگی این نماها، بسیار بالا

این روش، از اوایل دهه ۸۰ شمسی با گسترش شرکت‌های وارد کننده پوشش‌های آلومینیومی رواج یافته است که برآورد می‌شود.

نماهای ساختمانی	
نوع نما	آجری
آجر، از مصالح ساختمانی رایج در معماری گذشته ایران می‌باشد که در دوره سبکی معماری مدرن در اوایل قرن حاضر، مورد استفاده بوده است و تا اواخر معماری مدرن متاخر نیز، بعنوان مصالح رایج فراگیر در آثار معماری این دوران دیده می‌شود. دلیل این امر را در این نکته می‌توان یافت که در آن دوران، ترکیب در فرم و حجم‌های معماری بعنوان رویه غالب در طراحی معماری مد نظر قرار داشت، بدانگونه که با ترکیب‌های بی بدیل حجمی همراه شده است.	



مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
N0.19. Spring 2008



نماهای ساختمانی	
نوع نما	سیمانی (رومی)
<p>از آنجا که پوشاندن نماها با آجر در ساختمان‌های بلند مرتبه و چند طبقه دشوار می‌نمود، استفاده از روش "سیمان شسته نمایی" مورد توجه قرار گرفت. این روش، در اوایل قرن حاضر و در اواسط دهه ۳۰ شمسی مورد استفاده قرار گرفت که نمونه رایج آن را در معماری دانشگاه تهران، می‌توان مشاهده کرد. در این روش از پودرهای رنگی با رنگدانه‌های گوناگون استفاده می‌شود که پس از اندود شدن در نمای ساختمان با پاشیدن فشار آب بر نمای ساختمان و شسته شدن سیمان رویه نما، دانه‌های پودر سنگ در نما قرار می‌گیرد. برای جلوگیری از ترک اندود نما، شیارهایی افقی و عمودی با فواصل معین در نظر گرفته می‌شود که از حاشیه‌ای برای تزئین بصورت تیشه‌ای نیز، استفاده می‌شود. این روش در سال‌های اخیر نیز، خاصه در برخی شهرهای کشور مانند کرمان، یزد، قزوین و تهران دوباره رایج شده است.</p>	



مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahrī
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
N0.19. Spring 2008

■ ۳۶ ■



نماهای ساختمانی

سنگی	نوع نما
<p>استفاده از این روش از اواسط دهه ۴۰ شمسی رواج یافت که هنوز هم ادامه دارد. از آنجا که فراوری سنگهای صیقلی، هزینه زیادی را در بر دارد، استفاده از سنگهای تراورتن مورد رواج قرار گرفته است که جایگزینی برای سنگهای گرانیتی بشمار می‌رود. علاوه بر این، عدم دقت در اجرا و عدم تطبیق با شرایط محیطی و مکانی، باعث کاهش زیبایی و دوام این نماها شده است.</p>	



مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
N0.19. Spring 2008



نماهای ساختمانی	
پرده ای	نوع نما
<p>این روش از اواسط دهه ۵۰ شمسی در ایران خاصه تهران مورد رواج یافت که ریشه های آن را می توان در گفتمان بحران انرژی در غرب دانست. این روش ، در ساختمان های تجاری و اداری بزرگ تهران در بلوار کشاورز و خیابان انقلاب مورد استفاده قرار گرفته است. در این روش، از شبکه هایی با خطوط عمودی از پروفیل ها و قوطی های فلزی استفاده می شود که با پانل هایی که از طرف بیرون با ورق های آلومینیوم، شیشه های رنگی یا ورق های آزیستی پوشانده می شود.</p>	



مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
N0.19. Spring 2008

■ ۲۸ ■



نماهای ساختمانی	
نمای بتنی	نوع نما
<p>این روش در اواسط دهه ۶۰ مورد توجه قرار گرفت که به عنوان جایگزینی برای نماهای پرده‌ای بشمار می رفت. در این روش از نماهای پیش ساخته (پره فابریکه) بتنی استفاده می‌شد که نمونه‌های آن در نماهای ساختمانی تهران قابل مشاهده است.</p>	

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
N0.19. Spring 2008

■ ۳۹ ■



نماهای ساختمانی	
نمای شیشه ای	نوع نما
<p>این روش، در اواسط دهه ۷۰ شمسی در ایران مورد توجه قرار گرفت که هنوز هم مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این روش نماسازی، نمای ساختمان بطور کامل با شیشه و پروفیل پوشانده می‌شود که جنبه کاملاً وارداتی و ناهمگون با شرایط اقلیمی و جغرافیایی ایران دارد. از آنجا که در این روش نمای ساختمان با شیشه پوشانده می‌شود، هیچ‌گونه همگونی با شرایط اقلیمی ایران (آب و هوا، تابش آفتاب و شرایط بیوکلیماتیک) ندارد.</p>	





نماهای ساختمانی	
نمای آلومینیومی	نوع نما
<p>این روش، از اوایل دهه ۸۰ شمسی با گسترش شرکت‌های وارد کننده پوشش‌های آلومینیومی رواج یافته است که بعنوان نمای غالب اکثر ساختمان‌های تجاری و اداری در تهران بشمار می‌رود. از برتری این روش نسبت به روش قبلی، می‌توان به امکان فرم‌دهی ورق‌های آلومینیومی و تنوع نمایی بیشتر اشاره کرد که با دشواری اجرا و نیاز به نیروی فنی ماهر و کاردان همراه می‌شود.</p>	

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
N0.19. Spring 2008

■ ۴۱ ■



ترکیب نماهای ساختمانهای شهری	
<p>ماهیت ترکیب</p>	<p>عدم تجانس مصالح ناهمگونی و عدم تناسب فرم کنتراست و تضاد در نمای شهری عدم اتصال و همبستگی بصری</p>





کشور تلاش شود تا سند چشم‌انداز نماهای شهری کلان شهری کشور تنظیم شود و پس از ارزیابی‌های کارشناسی مورد استفاده قرار گیرد و در واقع از التزام اجرایی برخوردار شود. بر این اساس در راستای چاره‌جویی در این زمینه و با التفات به نوگرایی نسل جوان لازم است تا بیانیه چشم‌انداز نماهای شهری در دستور کار شهرداری و نهادهای مطالعاتی وابسته قرار گیرد. در ادامه به برخی از راهکارها و برنامه‌های اقدام مربوط در جدول زیر اشاره می‌شود. امید که از طریق هم‌اندیشی صاحب‌نظران این امر در دستور کار عملی نهادهای مسوول قرار گیرد تا سیمای شهری کشور بهبود کیفی و بصری یابد.

بعنوان نمای غالب اکثر ساختمان‌های تجاری و اداری در تهران بشمار می‌رود. از برتری این روش نسبت به روش قبلی، می‌توان به امکان فرم‌دهی ورق‌های آلومینیومی و تنوع نمایی بیشتر اشاره کرد که با دشواری اجرا و نیاز به نیروی فنی ماهر و کاردان همراه می‌شود.

نتیجه‌گیری و جمع‌بندی:

با توجه به آن چه گفته شد، نماهای شهری تهران به دلایل گوناگون مانند افزایش ورود مصالح ساختمانی جدید از خارج کشور و ثبت و گسترش شرکت‌های واردات مصالح از یک طرف و تبلیغ این مصالح ناهمگون با ساختار اقلیمی، فرهنگی و طبیعی ایران و خاصه تهران در رسانه‌های ارتباط جمعی از سوی دیگر، از نوعی بی‌هویتی و زیبایی‌شناسی بصری برخوردار شده‌اند که لازم است تا با تدوین سند چشم‌انداز نماهای شهری تهران در راستای این مهم، گام‌هایی برداشته شود. علاوه بر این، لازم است تا این آگاهی به معماران و مولفه‌های تاثیرگذار در بازار ساخت و ساز مسکن شهری داده شود که بکارگیری هر نوع مصالح ساختمانی بایستی با شرایط اقلیمی، جغرافیایی و طبیعی آن سرزمین منطبق باشد و بر همین اساس است که نمی‌توان انتظار داشت تا مصالحی که در بازارهای ساخت و ساز در خارج از کشور مورد استفاده قرار می‌گیرد، منطبق با شرایط اقلیمی و بیوکلیماتیک این سرزمین نیز باشد. علاوه بر این، لازم است تا میزان آگاهی مردم و کارفرمایان خصوصی و ادراک شهروندان و عموم مردم از معماری معاصر ایران ارتقاء داده شود تا گروه‌های مرتبط با صنعت ساخت و سازهای شهری در یابند که نباید به تقلید در بکارگیری مصالح ناهمگون و ناهمساز با ساختار فرهنگی، اقلیمی و طبیعی ایران و خاصه کلان‌شهر تهران پرداخت. این امر می‌طلبد تا با هم‌اندیشی معماران، شهرسازان و دیگر متخصصان ساخت و ساز شهری و از طریق همکاری ارگان‌ها، نهادها و سازمان‌های مربوط با ساخت و ساز شهرهای

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
N0.19. Spring 2008



ماهیت راهکار	برنامه اقدام (Action plan)
تدوین چشم انداز جامع درباره نماهای شهری تهران در سند جامع چشم انداز نماسازی کلان شهری ایران.	تدوین چشم انداز بلند مدت طراحی نماهای شهری تهران تهیه برنامه اقدام کوتاه و میان مدت مربوط به تدوین سند تبیین چارچوب بودجه ریزی و تخصیص منابع مالی شناسایی ارگان‌های مربوط و ایجاد سازمان متولی مستقیم در نماهای شهری تهران.
ضرورت اجتهاد هر یک از معماران در هنگام طراحی و اجرای پروژه‌های ساختمانی بر اساس معیارها و شاخص‌های معماری اصیل ایرانی	ایجاد فرصت‌های تامل فکری در معماران در قالب هریک از پروژه‌های واقعی اجرایی. برگزاری نشست‌های مرتبط با موضوع تحقیق برای معماران و متولیان شهری. تعیین شاخص‌ها و سنجه‌های قابل اجتهاد در وضع موجود معماری معاصر ایران.
استفاده از رویکردهای مشارکتی (Participation Approach) در فرایند طراحی ساخت و اجرای نماهای شهری	سهیم کردن شهروندان در مراحل تدوین فرایند استراتژیک چشم انداز جامع نماهای شهری کلان شهری ایران. برخورداری از نظرات و همکاری مردم در نماسازی شهری.
دخیل کردن مردم بعنوان ذی نفعان (stakeholder) پروژه‌های معماری.	التفات به نقش مردم و کاربران در پروژه‌های معماری (Social Architecture). رویکرد مشارکتی و نگاه به مردم بعنوان شریک و همکار (Partner) در طراحی و اجرای نماهای شهری بطور اخص و معماری و فضاهای شهری بطور اعم. برگزاری سلسله نشست‌های هم اندیشی معماران و مردم در طراحی نماهای بناهای عمومی شهری و فضاهای شهری متعلق به عامه مردم. بالا بردن میزان آگاهی مردم و ارتقاء سطح ادراکی ایشان از نماسازی و اصول و شاخص‌های این مفاهیم در سطوح کلان شهری ایران.
تدوین دروس مرتبط با ادراک و مبانی نماسازی و نماسازی در مدارس و دانشکده‌های معماری.	تدوین چارچوب درسی جدید در آموزشگاه و دانشکده‌های معماری. ارائه مفاهیم فکری و فلسفی مرتبط با شرایط فعلی معماری جهان و التفات دانشجویان به ضرورت تطبیق مکتب‌ها و جریان‌های معماری جهان با وضع موجود معماری ایران.
ضرورت توجه دادن دانشجویان معماری به رعایت موازین همگون سازی فرهنگی و پرهیز از تقلید جریان‌های معماری معاصر جهان.	تدوین مقالات کتب و تالیفات مرتبط با موضوع و قابل استفاده برای دانشجویان در قالب تبیین اهداف کلان سند چشم انداز نماهای شهری در ایران.

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
N0.19. Spring 2008



ماهیت راهکار	برنامه اقدام (Action plan)
اضافه نمودن دروس کارگاهی در ساخت نما در پروژه های عملی کارگاهی با بستن قرارداد میان کارفرمایان واقعی و دانشکده های معماری و شهرسازی.	تدوین و ارائه دروس مرتبط
راهکارهای اجرایی	
حوزه راهکارهای اجرایی	برنامه اقدام (Action plan)
آموزش معماری و شهرسازی.	وجود دوره های آموزشی بر اساس متدولوژی استاد _ شاگردی.
آیین نامه و استانداردهای معماری و شهرسازی.	تدوین آیین نامه های اجرایی در نماسازی و نمادسازی التزام اجرایی در التفات به نماهای ساختمانی در پروژه های معماری. ضرورت تصویب نماهای ساختمانی در هنگام اخذ مجوزهای شهرداری.
آموزش عمومی و همگانی.	بالا بردن ادراک مردم از معماری و فهم بهتر شاخص ها و معیارهای ارزشی معماری. از طریق رسانه های گروهی نشست های مردمی و بحث های روز. معرفی بناهای فاخر معماری و نماهای وابسته با کیفیت بالای محتوایی و زیبا شناختی در معماری.
فضای معماری و کارگاه های اجرایی.	استفاده از نیروهای متخصص در ارگان های مربوطه در ترسیم فضاهای کاری و شرایط آینده (شهرداری شورای شهر و ...). ضرورت برگزاری همایش ها و نشست های هویت یابی در معماری و شهرسازی با شرکت متخصصین و نیروهای کاردان.

منابع و ماخذ:

- ۱- آزیورن، پیتر. (۱۳۷۹)، مدرنیته از گذشته تا حال. مترجم: حسینعلی نوذری، مدرنیته و مدرنیسم، صص ۷۲-۷۳.
- ۲- کانر، استیون. (۱۳۷۹) پست مدرنیسم نفی فراواقعیت ها. مترجم: حسینعلی نوذری، پست مدرنیته و پست مدرنیسم، صص ۵۲-۵۳.
- ۳- قره باغی، علی اصغر. (۱۳۷۸) تبارشناسی پست مدرن. مجله گلستانه شماره ۷، صص ۵۰-۵۲.
- ۹- قره باغی، علی اصغر. (۱۳۷۸) تبارشناسی پست مدرن. مجله گلستانه شماره ۷، صص ۵۰-۵۲.
- ۱۰- نوذری، حسینعلی. (۱۳۷۹) صورتبندی مدنیه و پست مدرنیته. تهران. انتشارات نقش جهان، صص ۱۵۰.
- ۱۱- پاول جیم. (۱۳۷۹) پست مدرنیسم برای مبتدیان. مترجم: حسینعلی نوذری. تهران. نشر نظر چاپ اول.
- ۱۲- بنینگتون ژئوفری. (۱۳۷۷) معقولیت نسبت پست مدرن. مترجم: سید موسی دیباج. کتاب فلسفه در معماری تهران. انتشارات دفتر پژوهش های فرهنگی صص ۵۷-۷۷.
- ۱۳- بحرینی حسین. (۱۳۷۸) تجدد و فراتجدد تهران. انتشارات دانشگاه تهران.
- ۱۴- پاکباز رویین. (۱۳۷۸) پست مدرنیسم دایره المعارف هنر تهران. نشر فرهنگ معاصر صص ۱۲۷.
- ۱۵- حنکر چارلز. (۱۳۷۴) مرگ برای تولدی دیگر. مترجم: منابع و ماخذ:
- ۱- آزیورن، پیتر. (۱۳۷۹)، مدرنیته از گذشته تا حال. مترجم: حسینعلی نوذری، مدرنیته و مدرنیسم، صص ۷۲-۷۳.
- ۲- کانر، استیون. (۱۳۷۹) پست مدرنیسم نفی فراواقعیت ها. مترجم: حسینعلی نوذری، پست مدرنیته و پست مدرنیسم، صص ۵۲-۵۳.
- ۳- قره باغی، علی اصغر. (۱۳۷۸) تبارشناسی پست مدرن. مجله گلستانه شماره ۷، صص ۴۳.
- ۴- پینکنی، تونی. (۱۳۷۹) مدخلی بر تعریف مدرنیسم. مترجم: حسینعلی نوذری، صص ۵۳.
- ۵- دومن، پل. (۱۳۷۳) تمثیل و نماد. مترجم میترا رکنی، مجله ارغنون، شماره ۲، صص ۸۰-۸۳.
- ۶- گفتگو با نجف دریابندری. از مدرنیسم تا پست مدرنیسم - از معماری تا ادبیات. روزنامه آزادگان، ۱۳۷۸/۹/۲۹.
- ۷- جنکز، چارلز. (۱۳۷۴) پست مدرنیسم چیست؟ مترجم: فرهاد مرتضایی. مشهد نشر مردنیز، صص ۱۵.



مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahrī
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
N0.19. Spring 2008

■ ۴۶ ■

- فرزانه طاهری مجله آبادی شماره ۱۶ صص ۴۶-۵۵.
- ۱۶- جنکز چارلز. (۱۳۷۲) *ورای پست مدرنیسم* مترجم: مجید احمدیان مجله آبادی. شماره ۸ صص ۲۲-۲۷.
- ۱۷- حریری ناصر. (۱۳۷۷) *ذوق یا نمایش ذوق گفتگو با نجف دریابندری* تهران. نشر کارنامه.
- ۱۸- طباطبایی جواد. (۱۳۷۷) *سنت مدرنیته پست مدرن*. مجله راه نوسال اول شماره ۸ صص ۱۸-۲۴.
- ۱۹- اتینگهاوزن، مایرز، اسپرتیو و جنتیلی. (۱۳۷۴) *تاریخچه‌ی زیبایی‌شناسی و نقد هنر*. مترجم: یعقوب آژند. تهران. انتشارات مولی.
- ۲۰- گروتز، یورگ. (۱۳۷۵) *زیباشناختی در معماری*. مترجم: جهان‌شاه پاکزاد و عبدالرضا همایون. تهران. انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- ۲۱- کروچه، بندتو. (۱۳۵۸) *کلیات زیباشناسی*. مترجم: فواد روحانی. تهران. بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
- ۲۲- وزیر، علیقی. (۱۳۳۸) *زیباشناسی در هنر و طبیعت*. تهران. انتشارات دانشگاه تهران.
- ۲۳- پین، مایکل، کلان، دریدا و کریستوا. (۱۳۸۰) مترجم: پیام یزدانجو. تهران. نشر مرکز.
- ۲۴- ضمیران، محمد. (۱۳۷۹) *ژاک دریدا و متافیزیک حضور*. تهران. انتشارات هرمس.
- ۲۵- حقیقی، شاهرخ. (۱۳۷۹) *گذار از مدرنیته. نیچه، فوکو، لیوتار، دریدا*. تهران. نشر آگه.
- ۲۶- محمودی نژاد، هادی. (۱۳۸۵) *معماری دیکانستراکشن*. اصفهان. هنرهای پارسی. سال دوم، شماره ۸.
- ۲۷- محمودی نژاد، هادی. (۱۳۸۵) *زیبایی‌شناسی در معماری و اسازی*. تهران. نشریه مسکن و انقلاب، تابستان ۱۳۸۵.
- ۲۸- محمودی نژاد، هادی. (۱۳۸۵) *معماری فراکتالی*. مشهد. نشریه پیام مهندس. مرداد و شهریور ۱۳۸۵.
- ۲۹- محمودی نژاد، هادی. (۱۳۸۵) *زیبایی‌شناسی در معماری*. اصفهان. نشریه هنرهای پارسی، سال دوم، شماره ۹.
- ۳۰- قره باغی، علی اصغر. *تبارشناسی پست مدرنیسم*. تهران. دفتر پژوهش‌های فرهنگی، ۱۳۸۰.
- ۳۱- الکساندر، کریستوفر. (۱۳۸۱) *معماری و راز جاودانگی*. مترجم: مهرداد قیومی بیدهندی، با مقدمه مهدی حجت. تهران، مرکز چاپ و نشر دانشگاه شهید بهشتی.
- ۳۲- کاستلز، مانوئل. (۱۳۸۰) *عصر اطلاعات*. اقتصاد، جامعه و فرهنگ. مترجم: حسن چاوشیان. تهران. انتشارات طرح نو.
- ۳۳- (۱۳۷۵) *حکایت کشف حجاب*. تهران. موسسه فرهنگی قدر و لایت.
- ۳۴- گیدنز، آنتونی. (۱۳۷۹) *جامعه‌شناسی*. مترجم: منوچهر صبوری. تهران. نشر نی.
- کوزر، لوئیس آلفرد. (۱۳۷۸) *نظریه‌های بنیادی جامعه‌شناسی*. مترجم: فرهنگ ارشاد. تهران. نشر نی.
- ۳۵- (۱۳۷۴) *ستیز با تهاجم فرهنگی غرب*. تهران. دفتر سیاسی عقیدتی فرماندهی معظم کل قوا.
- ۳۶- سازمان تحقیقات نیروی مقاومت بسیج سپاه. (۱۳۷۹) *تهاجم فرهنگی از دیدگاه سیاسی*. تهران. موسسه فرهنگی انتشاراتی آیه.
- ۳۷- سازمان تحقیقات نیروی مقاومت بسیج سپاه. (۱۳۷۹) *تهاجم فرهنگی از دیدگاه تاریخ*. تهران. موسسه فرهنگی انتشاراتی آیه.
- ۳۸- روسک، جوزف و رولند وارن. (۱۳۵۵) *مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی*. مترجم: بهروز نبوی و احمد کریمی. تهران. نشر فروردین.
- (۱۳۷۵) *رویارویی فرهنگ ایران و غرب در دوره معاصر*. تهران. انتشارات سروش.
- ۳۹- (۱۳۷۱) *واقعه کشف حجاب*. به اهتمام مرتضی جعفری. با مقدمه رضاشعبانی. تهران. سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی.
- ۴۰- رجایی، فرهنگ. (۱۳۷۳) *معرکه جهان بینی‌ها، در خردورزی سیاسی و هویت ما ایرانیان*. تهران. شرکت انتشارات احیاء کتاب.





مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری - شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
Modiriyat Shahri- NO.19. Spring 2008

۴۷-۵۸

بعد اجتماعی به عنوان یکی از ابعاد پنهان در برنامه ریزی، طراحی و اجرای طرحهای ساماندهی و احیای بافت های فرسوده

دکتر محمد رضا پورجعفر *

سکینه معروفی **

Social -Aspect as a Hidden Aspect in Planning, Design and Implementation in Urban Improvement and renewal Plans

Abstract:

At present, there are about 33000 hectares of deteriorated areas in our country which have structurally old and unsafe buildings. Most of these places are located in Tehran. They require to be conserved, rehabilitate or renovate. Although many plans have been prepared to solve the problem, only a few of them have been successfully implemented.

The study of the proposed plans indicated that one of the main reasons has been the absence of a proper and deep socio - economic study in urban areas. This in fact is the hidden aspects of the study in this regard.

This paper deals with the above aspects in urban conservation planning which have been either forgotten or had not been taken seriously into consideration during plan preparation. The paper concludes that deep study of socio- economic aspects will enhance people participation for successful implementation.

Key Words: Hidden aspects, socio-economic Aspects, proposed plan, conservation, Implementation.

چکیده:

بر اساس آمار موجود حدود ۳۳ هزار هکتار بافت فرسوده در کشور وجود دارد که نیازمند به ساماندهی و احیاء می باشد. بیشترین سهم بافت های فرسوده نیز متعلق به شهر تهران است. وسعت و گستردگی مناطق فرسوده از یک سو و مشکلات فراوان کالبدی، اجتماعی، اقتصادی موجود در مناطق ذکر شده از سوی دیگر همواره مسئولین و کارشناسان عرصه شهرسازی و مسایل اجتماعی؛ اقتصادی را به فکر اندیشیدن راه چاره در این مورد انداخته است. در عرصه شهرسازی این اندیشه در قالب تهیه طرح های بهسازی، نوسازی، و بازسازی و مرمت بافت های قدیمی و مسئله دار پدیدار می شود.

به نظر می رسد در طرح های ساماندهی بافت های فرسوده سعی بر آن شده است که با تاکید بر بازسازی و احیای کالبدی تجدید حیات دوباره ای در این مناطق بوجود آید؛ ولی برابر شواهد موجود و ارزیابی طرح های ساماندهی؛ این طرح ها هم در برنامه ریزی و طراحی و هم در اجرا دارای مشکلاتی می باشند. شاید همین مشکلات مانع از اجرای کامل آنها می شود. عدم توجه به ابعاد اجتماعی و اقتصادی که می توان از آنها به عنوان ابعاد پنهان در این طرح ها یاد کرد از جمله عوامل عدم تحقق کامل این طرح ها از مرحله برنامه ریزی طرح؛ اجرا تا تداوم زندگی قابل قبول و پایدار در این مناطق می باشد. این ابعاد به شکل حلقه های مفقوده در جریان برنامه ریزی، طراحی، اجرا و تداوم حیات مطلوب و پایدار در فرایند طرح های ساماندهی به فراموشی سپرده شده و یا به شکلی صوری بدان پرداخته می شود. این خود به عنوان عاملی در کنار عوامل دیگر موجب عدم تحقق کامل این طرح ها گشته است.

واژگان کلیدی:

ابعاد پنهان، طرح پیشنهادی، جنبه های اجتماعی - اقتصادی، احیا و بازسازی.

* مدیر گروه شهرسازی و دانشیار دانشگاه تربیت مدرس

** کارشناس ارشد شهرسازی



مقدمه :

روزافزون صنعت و افزایش سطح بهداشت و کاهش مرگ و میر و در نتیجه افزایش جمعیت و گسترش شهرها از یک سو و محدود بودن زمین به عنوان یکی از منابع محدود طبیعی از سوی دیگر سبب گردید تا انسان‌ها به فکر راهکارهای برنامه‌ریزی استفاده بهتر از این منبع محدود بیفتند. توسعه درونی شهرها و توجه به احیاء و نوسازی بافت‌های قدیمی از جمله این راهکارهاست.

عامل دیگر توجه به احیاء و بازسازی بافت‌های قدیمی، صرفه‌های اقتصادی ناشی از این امر است امروزه بر اساس تحقیقات انجام شده صحت این امر به اثبات رسیده است که احیاء بافت‌های موجود شهری و استفاده حداکثر از زمین‌های موجود درون شهری نسبت به توسعه شهر در نواحی پیرامونی از نظر اقتصادی مقرون به صرفه می‌باشد.

(فخر احمد، ۱۳۸۴، ۳۳)

۵) احیاء و نوسازی بافت‌های قدیمی واجد ارزش تاریخی سبب ایجاد جاذبه‌های توریستی و کسب درآمدهای اقتصادی خواهد شد.

بر اساس نیازهای مختلف که به برخی از آنها اشاره شد پرداختن به بافت‌های قدیمی و تاریخی در شهرها از جمله وظایف مسئولین شهری در چندین دهه‌ی اخیر شده است.

سازمان بهداشت جهانی در جریان پروژه شهرهای سالم برای ارتقاء سطح زندگی و بهداشت ساکنین شهرها چهار خط مشی را پیشنهاد می‌کند که اولین و مهم‌ترین خط‌مشی عنوان شده توسط این سازمان راهبرد بازسازی و نوسازی شهرهاست (Barton, 2002, 83). این راهبرد بر اجرای برنامه‌های توسعه مناطق شهری موجود از طریق استفاده مجدد و بهینه‌سازی بناها، ساختمان‌ها و تسهیلات موجود شهری تاکید می‌کند.

نخستین حرکت‌ها و سیاست‌های حفاظتی، با هدف نگهداری از ساختمان‌ها و بناهای پراکنده و خاص صورت پذیرفت. در بسیاری از کشورها، سیاست‌های مربوط به حفظ یادمان‌ها و بناهای پراکنده و دیگر ساختمان‌ها ریشه در قرن نوزدهم دارد (تیزدل، ۱۳۷۸، ۲۶). رفته‌رفته تفکر اقدام تک‌بعدی و توجه به تک‌بناها و ساختمان‌های منفرد جای خود را به اقدامی هماهنگ جهت حفظ مجموعه بافت‌های شهری داد. اقدامات حفاظتی و محافظه‌کارانه نشان از اهمیت سرشت کالبدی بافت‌های

شهرها عرصه زندگی از گذشته‌های دور تاکنون بوده‌اند در طول تاریخ بشری شهرهای متعددی بوجود آمده‌اند و به دلایل مختلفی همچون یورش دشمنان، زلزله، فرسایش، متروکه شدن از میان رفته‌اند و هم‌اکنون جزء آثار محدودی از آنها چیزی باقی نمانده است. در این میان شهرهایی نیز وجود دارند که به علت وجود عناصر خاص و دارای اهمیت، دوران طولانی به حیات خود ادامه داده‌اند. در این گونه شهرها به طور عمده بخش‌های مرکزی به علت قدمت زیاد و عدم هماهنگی با نیازهای معاصر دچار فرسودگی می‌شوند. احیاء بافت‌های فرسوده در شهرهای قدیمی و تاریخی مقوله‌ای است که قدمت آن به چندین دهه پیشتر نمی‌رسد. احیاء بافت‌های شهری و نوسازی و بهسازی آن شاید پدیده‌ای باشد که پس از قرن نوزدهم بروز کرده و از پیامدهای انقلاب صنعتی محسوب می‌شود. به نظر می‌رسد علت توجه به احیاء شهرها به دلیل عوامل زیر باشد.

۱) رشد روزافزون اجتماعی و فرهنگی انسان‌ها موجب ایجاد نوعی احساس نیاز برای بازگشت به گذشته تاریخی خود از طریق علائم نشانه‌ها و عناصر دیگر بویژه آثار فیزیکی و کالبدی گشته است. انسان‌هایی که در جریان انقلاب صنعتی و پیامدهای ناشی از آن دچار نوعی از خود بیگانگی و گسست‌های اجتماعی و تاریخی شده بودند با مشاهده عواقب و اثرات سو به این باور دست یافتند که یکی از راه‌های رهایی از این عواقب باز یافتن خود و گذشته تاریخی خود است. بازآفرینی و احیاء فضاها و کالبدهای تاریخی به جهت اینکه در واقع نوعی باز آفرینی خاطرات تلخ و شیرین گذشته در اذهان عمومی بود، می‌توانست نقش موثری در ارضای این نیاز بشری داشته باشد.

۲) پدید آمدن مشکلات فراوان اجتماعی - اقتصادی و کالبدی در این مناطق از جمله عوامل دیگری بود که موجب اجرای طرح‌هایی برای احیاء و نوسازی در این مناطق شد. مشکلاتی چون فقر، تراکم جمعیتی بالا، رواج بزهکاری‌های مختلف اجتماعی بهداشت پایین گسترش بیماری‌های متعدد در این مناطق و فرسودگی کالبدی و خطرات ناشی از این امر همگی حاکی از ضرورت توجه بیش‌تر به این مناطق بود.

۳) در گذشته، با توجه به وجود زمین‌های بکر و بایر برای احداث شهرها و توسعه شهر در این مناطق محدودیتی وجود نداشت. ولی با وجود رشد و توسعه

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyyat Shahrī
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
No.19. Spring 2008



بعد پنهان در فرایند برنامه‌ریزی؛ طراحی و اجرای طرح‌های شهری

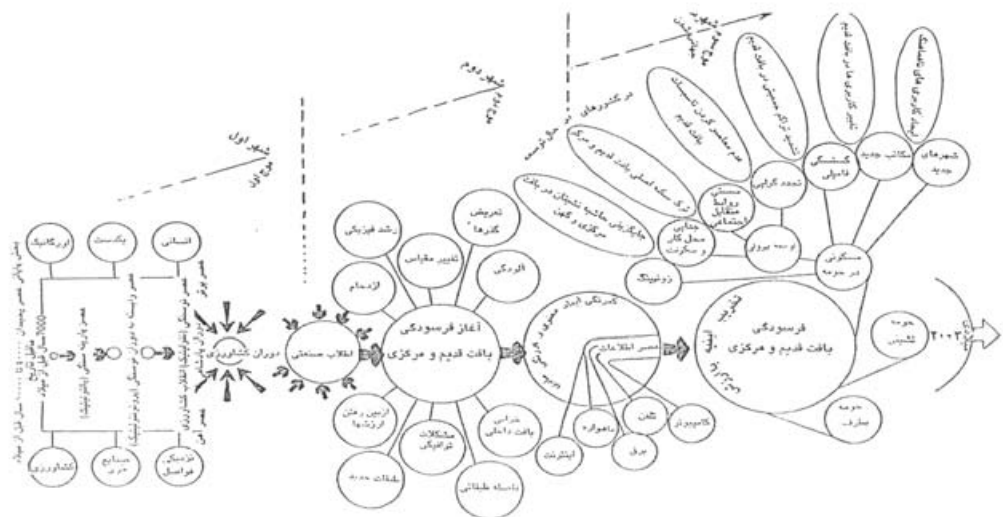
رشد و گسترش شهرها طی سالیان طولانی روندی آرام، تدریجی و به گواهی تاریخ منطبق بر ویژگی‌ها و شرایط مختلف اقتصادی و اجتماعی انجام می‌گرفت. شهرسنتی دارای ویژگی‌های چون امنیت^۱، محرمیت^۲، هویت^۳ بود (پورجعفر، ۱۳۷۹، ص ۳۱) و ارزش‌های از این قبیل را با خود به همراه داشت تا اینکه انقلاب صنعتی این روند تدریجی و آرام را سرعت بخشید و از آن پس شهرها با آهنگ سریع‌تری رشد و گسترش یافتند و این امر سبب گردید تا شهرسنتی که دارای رشد ارگانیک بود با آسیب‌ها و مشکلاتی روبه‌رو گردد. تلاش برای چاره‌اندیشی در زمینه حل این مشکلات در شهرها منجر به ارایه راه‌حل‌های مختلف از سوی اندیشمندان جوامع بشری شد پیچیدگی موضوع پرداختن به شهر؛ شهری با گستره وسیع و ابعاد متنوع اجتماعی، اقتصادی، فیزیکی از یک سو و سادگی محدود نمودن شهر به ساختمان، فضا، کالبد و کاربری و شبکه ارتباطی از سوی دیگر سبب گردید تا روند سامان بخشی به شهرها به سوی انتظام بخشی فیزیک و کالبد آن سوق یابد و بدین ترتیب به جای توجه به همه جوانب مسئله صورت مسئله به گونه‌ای تغییر داده شد که بتوان به شکل ساده‌ای آن را حل نمود. (معروفی، ۱۳۸۳، ص ۳۳)

موجود در محلات و هویت مکانی آن‌ها و پیوندهای تاریخی و فرهنگی آن‌ها با بافت‌های دیگر داشت. در کشور ما نیز، توجه به بافت‌های قدیمی در دهه‌های اخیر در قالب ارایه طرح‌های بازسازی و نوسازی و احیاء بافت‌های قدیمی، تاریخی، مسئله‌دار و فرسوده صورت گرفته است. این طرح‌ها برای شهرها و مناطق مختلف کشور تهیه شده است. جدا از کم و کیف این گونه طرح‌ها به نظر می‌رسد در عمل این طرح‌ها با موفقیت همراه نمی‌باشند. علل عدم تحقق کامل این طرح‌ها چیست؟ شاید بتوان گفت در جریان عدم تحقق این طرح‌ها بطور کلی دو دسته عوامل دخالت دارند. الف) عواملی که مربوط به خود طرح‌ها و فرآیند تهیه آن‌ها می‌باشد که اصطلاحاً از آن به عنوان عوامل درونی یاد می‌کنیم. ب) عواملی که مربوط به نحوه اجرا و شرایط محیطی و پیرامونی این طرح‌ها می‌باشند که به آن عوامل بیرونی می‌گوییم. هر یک از این دو دسته کلی بویژه عوامل بیرونی و شرایط محیطی خود به زیر مجموعه‌ها و عوامل متعدد دیگری تقسیم می‌شود. در این نوشته توجه بیش‌تر به عوامل بیرونی و به ویژه ابعاد اجتماعی و فرهنگی است که عمدتاً در جریان تهیه و اجرای طرح‌های احیاء و ساماندهی مورد بی‌توجهی و کم‌توجهی قرار می‌گیرند از این رو می‌توان از این بعد به عنوان بعد پنهان در جریان تهیه و اجرای این طرح‌ها نام برد.

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
No.19. Spring 2008

نمودار شماره (۱) سیر تحول مجتمع‌های زیستی، انقلاب‌ها و بافت قدیم



1- Security
2- Privacy
3- Identity



روی دادن دو جنگ جهانی و لزوم بازسازی شهرها پس از جنگ نیز علت دیگری برای ادامه این روش بود تا اواسط قرن ۲۰ برنامه‌ریزی و طراحی شهری به عنوان ابزاری در جهت سامان بخشی به محیط فیزیکی به شمار می‌رفت. گستردگی این نگرش به گونه‌ای بود که حتی در تعریف برنامه‌ریزی شهری چنین گفته می‌شد؛ برنامه‌ریزی شهری به عنوان علم و هنر استفاده از زمین و چگونگی استقرار بناها و راه‌های ارتباطی است. بنابراین برنامه‌ریزی و طراحی شهری در مرحله اول به زمین مربوط می‌شود. (Nigel, 1999, 12)

به این ترتیب همانطور که معماران خانه می‌ساختند و مهندسان عمران راه‌ها را؛ شهرسازان نیز به طراحی شهرها اقدام می‌نمودند. ولی مدتی نگذشت که اجرای طرح‌های با نگرش کالبد محور و بدون توجه به ابعاد اجتماعی و اقتصادی، از سوی اندیشمندان و مردمان ساکن در شهرها مورد انتقاد قرار گرفت. به این ترتیب تئوریسین‌های شهر و شهرسازی به این اندیشه افتادند که باید در کنار پرداختن به بعد کالبد به ابعاد اجتماعی و اقتصادی نیز توجه نمایند. رخداد سه پیشامد مهم در جریان جهت‌گیری شهرسازی از مفاهیم مبتنی بر جبر معماری و فیزیک به مفاهیم مبتنی بر نگرش‌های اجتماعی و انسانی تاثیرگذار بود که عبارتند از: ۱- بروز اعتراض‌های ساکنان محلات در مقابل اجرای این طرح‌های کالبد محور ۲- افزایش عدم تعادل‌های اجتماعی در شهرها به دنبال اجرای این طرح‌ها ۳- بی‌توجهی و بی‌مبالاتی برنامه‌های فیزیکی به مسایل و مشکلات اجتماعی مردم ساکن در شهرها طرح‌های شهری کالبد محور از این پس مورد نقد و تحلیل نقادان و تحلیل

گران قرار گرفت. برخی از این منتقدان اعتقاد داشتند که در این طرح‌ها شهرها بسان آزمایشگاه‌های بزرگی برای تجلی آزمون اشتباهات، موفقیت‌ها و شکست‌ها هستند. آزمایشگاهی که شهرسازان تئوری‌های خود را می‌آزمایند، در حالی که کارگزاران و مجریان این طرح‌ها در قبال آثاری که این طرح‌ها بر روی زندگی واقعی مردم می‌گذارند هیچ مسوولیتی در خود احساس نمی‌کنند. (همان ماخذ، ص ۱۳)

سادگی طرح‌های شهری و پی‌آمدهای این ساده‌انگاری از مفهوم شهر و مسایل موجود در آن از جمله انتقادهای دیگری بود که به طرح‌های شهری کالبد محور می‌شد. به نظر این منتقدان شهرهای واقعی دارای ساختار پیچیده‌ای هستند که شامل تعداد بیشمار روابط و تعاملات می‌باشند، در حالی که طرح‌های شهری به ارائه مدل‌های ساده می‌پردازند. برنامه‌ها و طرح‌های شهری پس از چند دهه عملاً در زمینه تهیه، تدوین و اجرا با مشکلاتی روبرو شدند که بیش از هر چیز مبانی نظری و چارچوب‌های فکری آنها را به نقد و چالش وا می‌داشت. منتقدان، علت این مشکلات را در بنیان‌های فکری و نوع نگرش دست‌اندرکاران امور شهر و شهرسازی بود. دیوان‌سالاری و فن‌سالاری شهرسازی سنتی کالبد محور به همراه عقل‌گرایی و مطلق‌اندیشی آن که با طرح و برنامه‌ای مشخص در پی آن بود تا محصولی تولید نماید که پاسخگوی نیازهای آتی جامعه شهری باشد، از جمله علل این عدم موفقیت می‌دانستند. از حدود ۱۹۶۰ به بعد واکنش‌های انتقادی وسیعی بر علیه این شرایط به ظهور رسید و در نتیجه شهرسازی برای نجات خود به تدریج به سمت جذب اندیشه‌های اجتماعی، اخلاقی و مشارکتی روی

جدول شماره (۱) تغییر در بنیان‌های فکری طرح‌ها و برنامه‌های شهری

نیمه اول قرن بیستم (شهرسازی کالبد محور)	نیمه دوم قرن بیستم (شهرسازی تعامل محور)
فن‌سالاری و حرفه‌گرایی	مردم‌سالاری و نیازمحوری
دولت‌مدار	جامعه‌مدار
دیوان‌سالار	مشارکت‌پذیر و اجتماع محور
نخبه‌گرا	جمع‌گرا
محصول‌نگر	فرآیندگرا
جزم‌اندیش	کثرت‌گرا و حمایت‌اندیش
تمرکزگرایی و منطقه‌بندی	تمرکززدایی و توزیع فضایی
برنامه‌ریزی در سطح کل (شهر)	برنامه‌ریزی در سطح خرد (محلات)
کم‌رنگ کردن تعاملات درون محله‌ای	محله‌گرایی
ارایه تکالیف قطعی	اصلاح روندهای موجود
پیش‌بینی‌ها و آینده‌نگری‌های درازمدت	حرکت‌های گام به گام

ماخذ: نگارنده



شده است. و آیا توجه به این ابعاد صرفاً در چارچوب طرح‌های مطالعاتی صورت گرفته و یا اینکه در جریان طرح عملاً به آن بها داده شده است.

تجارب جهانی:

(۱) تجربه بالتیمور در ایالات متحده امریکا از شهر بالتیمور^۴ می‌توان به عنوان نمونه‌ای از شهرهای موفق در زمینه بهسازی، بازسازی و ارتقای کیفیت زندگی شهری نام برد. این شهر که در سال ۱۸۱۰ به عنوان دومین شهر ایالات متحده محسوب می‌شد و پس از احداث خط آهن مسافری بالتیمور - اوهایو رشد اقتصادی و جمعیتی و رفاهی قابل ملاحظه‌ای کرد. لیکن پس از جنگ‌های داخلی این شهر به یکباره با رکود مواجه شد. رشد شهر متوقف شد، یکپارچگی شهر از هم گسیخت، بازارها بسته شد و این شهر از رده دوم به رده هشتم در رده‌بندی شهرهای ایالات متحده تنزل یافت. تا اواسط قرن ۲۰ رشد اقتصادی این شهر تقریباً راکد و بی رونق مانده بود. بطوریکه می‌توان گفت در این سال‌ها تقریباً هیچ بنای مهم و با ارزش اداری و تجاری در این شهر ساخته نشد و حدود ۲۰ درصد از ساختمان‌های مسکونی موجود نیز تخریب شدند. اقصای مرفه به حومه‌های شهر مهاجرت کردند و به این ترتیب کیفیت زندگی اجتماعی در این شهر پایین آمد. میزان جرم و جنایت افزایش یافت و مشکلاتی از این قبیل در شهر روبرو فزونی گذاشت. شاید بتوان گفت از این قبیل مشکلات در شهرهای دیگر جهان نیز به وقوع پیوسته است، لیکن آنچه بالتیمور را به عنوان یک تجربه برتر تبدیل نمود، نوع برخوردی بود که برای احیای فرصت‌ها و توانمندی‌های این شهر اعمال شد. به نظر می‌رسد در راستای این عملکرد دو عامل دخالت داشتند در سال ۱۸۵۱ این شهر از حوزه‌های مدیریت ایالتی مجزا شد و به صورتی مدیریتی واحد و چند جانبه شکل گرفت بر اساس این نوع مدیریت به شهردار در زمینه تدوین سیاست‌ها و انجام امور اجرایی قدرت و نفوذ زیادی داده می‌شد. دومین عامل وجود نوعی حس تعلق خاطر به شهر و حس شهروندی در میان ساکنین بویژه در میان کسبه شهر بالتیمور بود. پس از وقوع حادثه آتش‌سوزی ۱۹۰۴ که بیش از ۱۵۰۰ انبار در مساحتی قریب به ۵۷ هکتار از میان رفت. (محمدزاده، ۱۳۸۰، ۵۹) ساکنین شهر دست به دست هم دادند و برای مقابله با پی‌آمدهای این حادثه بسیج شدند. می‌توان گفت اولین گام بازسازی این شهر از همان زمان شروع شد. در سال ۱۹۵۴ کمیسیون بالتیمور بزرگ که متشکل از صاحبان

آورد. رواج برنامه‌ریزی راهبردی در سال ۱۹۷۰ گام موثری در توجه بیش‌تر به جامعه و ابعاد اجتماعی و اقتصادی در شهرسازی بود. تحولات سیاسی - اجتماعی دو دهه آخر قرن بیستم نیز نقطه عطف دیگری در حرکت شهرسازی به سمت شهرسازی اجتماع محور و مشارکتی بشمار می‌رود. اگر چه حرکت‌های شهرسازی نوین در قالب دیدگاه‌ها و چارچوب‌های فکری مختلف و مجزا پدیدار شدند، لیکن به نظر می‌رسد اصول کلی این جریان‌های جدید دارای اشتراکاتی چون پرهیز از دیوان‌سالاری و فن‌سالاری در تهیه و تدوین و اجرای برنامه‌ها و طرح‌های شهری، دوری از مطلق‌اندیشی و جزم‌گرایی و توجه به جامعه مداری و مشارکت‌پذیری باشد. جدول شماره (۱) برخی از تغییرات بوجود آمده در جریان بنیان‌های فکری طرح‌های شهری را به تصویر می‌کشد.

با ایجاد حرکت‌های جدید این تفکر مورد توجه قرار گرفت که عمران و نوسازی کالبدی شرط لازم - اما نه کافی - احیاء است. احیاء چیزی بیش از پرداختن به مصالح ساختمانی و نوسازی آن است. در جریان احیاء بافت‌های شهری به احیاء اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی آنها نیز باید توجه اساسی نمود. توجه به این مقوله و احیاء آن همچون خونی می‌ماند که در پیکر بافت‌های قدیمی شهر به جریان می‌افتد. همان‌گونه که گردش خون در بدن موجب ادامه حیات آن می‌شود، وجود جریان‌ها و تعاملات اجتماعی - اقتصادی و فرهنگی در درون بافت‌ها نیز ضامن بقاء حیات درون بافت‌هاست. احیاء و بهسازی بافت‌های فرسوده علاوه بر بعد کالبدی دارای ابعاد اجتماعی است که به نظر می‌رسد، ابعاد اجتماعی و اقتصادی احیاء و نوسازی ابعادی می‌باشند که به دلیل نامحسوس و غیر کالبدی بودن، گاه از نگاه برنامه‌ریزان و طراحان پنهان مانده‌اند.

بررسی چند طرح از میان طرح‌هایی که در این زمینه اجرا شده، می‌تواند بیانگر این مطلب باشد که عدم موفقیت طرح‌های ناموفق به چه دلایلی بوده است و چه ویژگی‌هایی باعث موفقیت طرح‌ها شده است. بر این اساس در ادامه به ارایه چهار نمونه موفق و یک نمونه غیرموفق (با توجه به اظهار نظرهای ساکنین و مسولین و همچنین شواهد کالبدی موجود منطقه) از تجارب موجود پرداخته شده است. لازم به ذکر است انتخاب نمونه‌های بررسی شده بر اساس منابع موجود بوده است.

در این بررسی‌ها بدنبال آن بوده‌ایم تا نوع نگرش به ابعاد اجتماعی تاثیرگذار در هر یک از این طرح‌ها مورد توجه قرار گیرد. و اینکه آیا راهکارهای عملی در این زمینه اندیشیده

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
N0.19. Spring 2008

■ ۵۱ ■



با نفوذ کسب و کار در این شهر بود تشکیل شد تا طرحی را برای شهر تهیه کنند. این طرح در سال ۱۹۵۸ به شهردار ارایه شد و برای مطالعه به اداره مسکن و نوسازی شهری واگذار گردید در سال ۱۹۵۹ این طرح به طور رسمی پذیرفته شد و دفتر مدیریت چارلز سنتر تشکیل شد تا بر نحوه اجرای آن نظارت کند. هدف این طرح عبارت بود از نگهداری و حفاظت از مهم ترین ساختمان های موجود و نیز ایجاد انگیزه های اقتصادی جدید، افزایش فضاهای باز، جدا کردن مسیرهای سواره از پیاده بود. زمین مورد نیاز را بیش از ۲۰۰ مالک فراهم کردند. یک هیات بررسی بوجود آمد تا چگونگی انجام کار را بررسی کند و از سازگاری آن با اهداف کلی طرح اطمینان حاصل کند. این طرح بیش از ۱۵ ساختمان عمده (با ۲۰۰ هزار متر مربع از فضای اداری) ۶۰۰ آپارتمان (۳۷۰ هزار متر مربع) یک باب هتل، تئاتر و ۴۰۰ فضای توقفگاهی زیر زمینی را شامل می شد. تعدادی میدان؛ باغ های عمومی نیز بین آن ها بوجود آمد. در جریان این طرح سرمایه گذاری بخش عمومی ۳۵ میلیون دلار و بخش خصوصی ۱۷۵ میلیون دلار بوده است. این طرح موجب شد که درآمدهای سالیانه شهر از ۷۵ هزار دلار به ۶ میلیون دلار افزایش یابد.

ساختار اجرایی که برای چارلز سنتر برقرار شده بود، الگویی را فراهم نمود تا فعالیت های احیاء و بهسازی در نقاط مختلف شهر نیز با موفقیت انجام شود. ناحیه رو به زوال "اینرهاربر" نیز از جمله این نقاط بود. پیشنهادهایی که برای اینرهاربر ارایه شد، نوسازی را در این ناحیه طی سه مرحله مطرح نمود. مرحله نخست زمین های بلا واسطه مجاور بندر را در بر می گرفت. مرحله دوم منطقه وسیع تری در جهت غرب ناحیه و مرحله سوم توسعه به سمت شرق را مد نظر داشت. بازسازی و احیاء منطقه آغاز شد؛ مرکز تجارت جهانی (بزرگترین ساختمان پنج ضلعی جهان) ساخته شد. یک آکواریوم ۲۱ میلیون دلاری ساخته شد که سالانه یک میلیون نفر از آن بازدید می کنند و نمایشگاه دلفین و نهنگ در آن به راه افتاد. دو چادر بزرگ ۱۳ هزار و ۵۰۰ متری با فروشگاه های تخصصی برپا شد. هتل ۱۵۰۰ اتاقه "هایت" ساخته شد و در میان همه این کاربری ها متنوع زمین های باز و فضاهای سبز نیز طراحی گشت. وجود تندیس ها، فواره ها، نیمکت ها و پیاده روها به منطقه جلوه و روح خاصی بخشیده بود. با اجرای این طرح سالانه بالغ بر ۱۰ میلیون دلار از محل عوارض ناشی از گردشگری عاید شهر می شود.

تجربه بالتیمور در برگیرنده نکات زیر است:

۱) مشارکت واقعی مردمی در برنامه ریزی، طراحی و اجرای پروژه ها از جمله نکات مهم در این طرح است. همچنین آماده کردن اذهان عمومی برای پذیرش رویدادهای مربوط به نوسازی و عمران و نظر خواهی از آنان از ویژگی های این تجربه بوده است.

۲) تامین مالی پروژه ها بهسازی و نوسازی غالباً از سوی بخش خصوصی صورت گرفته و سهم بخش دولتی ناچیز است. (حدود ۲۰ درصد).

۳) در برنامه ریزی و طراحی طرح های نوسازی و عمران شهری توجه خاصی به کسب درآمد و بازگشت سرمایه معطوف شده بطوری که انگیزه های اقتصادی بسیار قوی در پس مقوله نوسازی شهری نهفته است.

۴) توسعه و رونق گردشگری و جذب جهانگردان از سراسر دنیا به عنوان یک فعالیت درآمدزا مورد توجه خاص برنامه ریزان بوده است.

۵) از ویژگی های بارز تجربه بالتیمور نحوه نگرش برنامه ریزان به بناها و مجموعه های تاریخی شهر بود به گونه ای که با این بناها نه صرفاً در حکم میراث، بلکه به مثابه ثروت برخورد شد و هدف نه تنها حفظ دارایی ها موجود بلکه افزودن بر این ثروت ها و ایجاد دارایی ها جدید بوده است.

۲) احیاء و نوسازی در بارسلونا اسپانیا:

بخش تاریخی "سیوتات ولا" ۹۱ هزار نفر سکنه یکی از مناطق فرسوده و مسئله دار به لحاظ فرهنگی با شرایط نامطلوب اجتماعی - اقتصادی در درون شهر "بارسلونا" محسوب می شد. این منطقه دارای نرخ بالای مرگ و میر و نیز شرایط نامناسب بهداشتی مشکلات اجتماعی و فرهنگی نظیر رواج خشونت، اعتیاد، ایدز و وجود سکونت گاه های غیر بهداشتی بود. فرسایش و کهنگی فیزیکی که ناشی از وجود برنامه ریزی های ناقص، ضعف قوانین و دستورالعمل های اجرایی و فقدان راهبردهای مالی، همگی از جمله مشکلات کالبدی - اجتماعی - اقتصادی این منطقه بود. طرح پروسیوسا، طرحی بود که در این ناحیه به اجرا درآمد. اجرای این طرح که با بکارگیری راهبردهای احیاء و نوسازی شهری و اجرای دستورالعمل های سازمان بهداشت جهانی همراه بود، سبب گردید تا سازمان های مختلف اعم از خصوصی، دولتی و عمومی همه با هم متحد شده و برای بازسازی و احیاء این بخش همکاری نمایند (Barton, 2002, 83). برای تامین بودجه مورد نظر این طرح حدود ۸۰ میلیون دلار توسط بخش خصوصی



حقوق مالکیت و توجه به نیازهای ساکنین برای بازسازی مناطق اقداماتی صورت پذیرد. در جریان کار نیز سعی بر آن شد تا جای امکان تعاملات اجتماعی و اقتصادی موجود در بافت مورد توجه ویژه قرار گیرد. (Salvatore, 2006) در حال حاضر شاید بتوان گفت که شانگ‌های مثال برجسته‌ای از سیر پیمودن مسیر رشد اقتصادی در کنار حفظ و احیای میراث تاریخی و فرهنگی جامعه است. این شهر در حال تجربه رویکرد سیاسی و اجتماعی مبتنی بر حفظ بناها و فضاهای تاریخی عمده بجای حفظ و حراست از بافت‌های تاریخی است. اگرچه این شهر در حال تجربه جهش سیاسی بزرگی است، اما هنوز این مفهوم که بایستی به حفظ بناهای تاریخی مهم بجای حفظ بافت‌های بخش تاریخی پرداخت، کاملاً قابل درک نیست. از سوی دیگر در جریان فرایندهای برنامه‌ریزی مبتنی بر سیاست حفظ میراث تاریخی، امکان ایجاد ارتباطات کاری میان بخش‌های مختلف درگیر در جریان برنامه ریزی ضعیف به نظر می‌رسد. بنابراین به نظر می‌رسد، ارزیابی‌های دقیق‌تری به منظور حفظ ساختمان‌های جدید و قدیمی متعلق به دوسبک چینی و اروپایی مورد نیاز است.

به نظر می‌رسد در حال حاضر دیدگاه ترکیبی (تخریب گزینشی و بازسازی و ارتقای سیستماتیک) جایگزین ایده تخریب کامل شده است.

بازسازی محله جماله در اصفهان:

محله جماله در بخش تاریخی شهر اصفهان واقع شده است. وسعت محله در حدود ۱۷ هکتار با جمعیتی حدود ۳ هزار نفر است (طرح بازسازی، ۱۳۷۲). این محله که زیر مجموعه‌ای از منطقه دردشت اصفهان به شمار می‌آید، بدلیل داشتن مراکز تاریخی چون بازارچه جامع محمد جعفرآبادی و بازارچه وزیر و بازارچه دو منار از ویژگی‌های تاریخی خاصی برخوردار است. این محله بدلیل قدمت و فرسایش کالبدی و تخریب ناشی از بمب باران زمان جنگ از نظر فیزیکی و کالبدی دارای مشکلاتی بود و از سوی دیگر مهاجرت ساکنان بومی منطقه و استقرار ساکنین جدید که عمدتاً از مهاجرین و اقشار کم درآمد تشکیل می‌شد، برخی مشکلات اجتماعی - فرهنگی را نیز پدید آورده بود. بروز این مشکلات و وجود فرسودگی کالبدی سبب گردید تا مسوولین به فکر احیاء و بازسازی این بافت تاریخی بيفتند. در سال ۱۳۶۷ طرح احیاء و بازسازی محله با هدف انجام اقدامات عمرانی، ایجاد محورهای دسترسی

سرمایه‌گذاری شد. دستاوردهای این طرح عبارت بودند از: ارتقاء و بهبود کلی سکونت‌گاه‌ها، گشوده شدن میادین و فضاهای سبز بر روی مردم، ایجاد امکانات تفریحی و فرهنگی در محله. اجرای برنامه‌های بهداشتی برای گروه‌های آسیب‌پذیر و اجرای برنامه‌های توسعه اقتصادی در ناحیه مورد نظر. گذشت بیش از یک دهه آثار و نتایج اجرای برنامه‌ها به شکل توسعه اجتماعی - اقتصادی به ظهور رسیده است و ساکنان از موقعیت اقتصادی و اجتماعی مطلوبی به‌رمند گشته‌اند.

۳) احیاء و بازسازی بافت‌های فرسوده در شانگ‌های چین
در چین قبل از دهه ۱۹۸۰ توجه به شهرهای جدید و توسعه شهری در مناطق پیرامونی معطوف بود و مناطق قدیمی بدلیل فرسوده شدن و عدم رسیدگی دچار ناهنجاری‌هایی چون کمبود مسکن ترافیک سنگین تخریب محیط زیست و غیره شدند. از این رو از دهه ۱۹۸۰ به بعد توجه دولت چین به بازسازی بافت‌های فرسوده بیشتر شد. چین برای رسیدن به این هدف به سه روش اقدام نمود که این سه روش عبارت بودند از: (۱) تخریب خانه‌های قدیمی بطور کلی و احداث خانه‌های جدید در مناطق مسکونی با استفاده از کمک‌های دولتی و یارانه (۲) بازسازی منازل و بهسازی آنها به جای تخریب آنها (۳) تخریب ساختمان مسکونی و تبدیل آن به کاربری تجاری و اداری. شانگ‌های نیز یکی از شهرهای بزرگ چین بود که دولت تصمیم گرفت از طریق بکارگیری روش اول، نسبت به حل مشکل بافت فرسوده اقدام کند. (وحدانی، ۱۳۸۲، ص ۴۳)

شانگ‌های یکی از شهرهای بزرگ چین می‌باشد. این شهر همانند بسیاری از شهرهای بزرگ جهان دارای رشد و توسعه سریع در طول دهه‌های اخیر بوده است. این رشد سریع به همراه وجود بافت‌های فرسوده فراوان که به طور عمده در طول دهه‌های ۱۸۹۰ تا ۱۹۲۰ بنا شده‌اند، از جمله مشکلات این شهر می‌باشد. بدلیل فرسودگی بافت‌ها و خطرات ناشی از این فرسودگی و مشکلات دیگری که این بافت‌ها با آن درگیر بودند، مسوولین به فکر بازسازی و نوسازی این بافت‌ها افتادند لیکن قبل هرگونه اقدام برای پاکسازی باید برای مسئله اسکان دوباره ساکنین بومی این محلات چاره اندیشی می‌شد. به عبارت دیگر قبل از حفظ معماری بومی این بافت‌ها باید به فکر حفظ و حراست از بافت‌ها و تعاملات اجتماعی موجود در آن بود. به این منظور کوشش شد تا از فرایندهای مبتنی بر تخریب کاسته شده و در عین رعایت



عکس شماره (۱): وضع موجود محله اصفهان، ماخذ نگارندگان

انجام شده می‌توان پی‌آمدهای این طرح در دو بخش فیزیکی و اجتماعی به شکل زیر بیان نمود. از نظر فیزیکی و کالبدی اگر چه دسترسی‌های بهسازی شده در رفت و آمد ساکنان موثر است. اما این دسترسی به خیابان‌های اصلی و تعریض گذرها، مشکلات خاصی را برای ساکنین به وجود آورده است. تردد و سایط نقلیه در طول شبانه روز جهت استفاده از خیابان‌های تعریض شده به عنوان راه‌های فرعی و اتصال به خیابان اصلی؛ عدم امنیت تردد ساکنان به ویژه کودکان در گذرهای محله؛ تردد افراد ناشناس در گذرها از جمله مشکلات بوجود آمده، در پی تعریض گذرهای محلی بوده است. از نظر امنیت منازل مسکونی نیز بر اساس نظر سنجی‌های به عمل آمده (خدا بخشی، ۳۴، ص ۱۳۸۰) تردد افراد غریبه و همچنین نوع بدنه سازی؛ بدنه‌های خارجی بنا و استفاده از آجرهای مشبک در جان پناه منازل میزان اشراف آنها را نسبت به یکدیگر بیش تر نموده و موجب کاهش امنیت در محله شده است. از طرف دیگر مصالح بکار رفته در بدنه سازی در طول زمان کوتاه فرسوده شده و دیوار بر سطح گذر ریزش نموده است. همچنین وجود منازل و زمین‌های خریداری شده از سوی سازمان مسکن و شهرسازی که بصورت بلا تکلیف در محله رها شده‌اند و خود بصورت مکان مخروبه برای تجمع زباله و افراد ناشناس تبدیل شده است. این امر مشکلات اجتماعی

مناسب و رونق خدمات مورد نیاز با رعایت اصول و معیارهای شهرسازی شروع به فعالیت نمود. ساختمان‌های موجود که دارای ارزش فرهنگی بودند، توسط دولت خریداری شد و اقدامات لازم در زمینه تعمیر، تجهیز و نگهداری و احیاء و نوسازی آنها به عمل آمد. طرح جماله از سوی مسوولین شهری جهت حل مسایل و مشکلات فیزیکی و کالبدی از طریق انجام یکسری اقدامات عمرانی و کالبدی نظیر ایجاد فضاهای باز و تعریف ورودیهای محله، بدنه سازی بناها و بازسازی برخی اماکن تاریخی و تغییر کاربری آنها (نظیر حمام شاه علی) مرمت بناهای با ارزش - ایجاد کاربری‌های آموزشی، پارکینگ، فضای سبز و تعریض معابر و غیره انجام شد. این طرح در پی آن بود که از طریق احیاء و نوسازی فضاها و بناها و بطور کلی فیزیک و کالبد، به حل مشکلات فیزیکی و کالبدی از یک سو و حل معضلات اجتماعی از سوی دیگر پردازد. لیکن به نظر می‌رسد. اینک پس از گذشت حدود دو دهه از آغاز این طرح مردم محله و ساکنان هنوز با مشکلاتی روبرو هستند. این طرح از جمله طرح‌هایی است که از طریق مقامات مسوول شهری به طور عمده با هدف ایجاد تغییرات فیزیکی و کالبدی در محله به اجرا در آمده است. از ویژگی‌های بارز این طرح دولتی بودن آن و پرداختن به مقوله فیزیک و کالبد در وهله اول است. با بررسی‌های



نظر میان ارگان‌های مختلف دست اندکار نظیر سازمان آب، سازمان برق، شهرداری و... بوجود آید. به این ترتیب اولویت‌ها مشخص شد، ساکنین توجیه شدند و همکاری آنها جلب شد از طرف دیگر میان ارگان‌های مختلف هماهنگی و اتفاق نظر بوجود آمد و طرح با مقدمات نسبتاً مناسب شروع گردیده است.

نتیجه گیری :

به نظر می‌رسد مشکل اساسی طرح‌های ناموفق چه در زمینه برنامه‌ریزی و طراحی و چه در زمینه اجرا کمتر بدلیل مشکلات صرفاً فنی و کالبدی باشد. اگرچه مشکلات فنی نیز در زمانی که نظرات مردم و افراد ذی‌نفع به چالش کشیده شوند به حداقل خواهد رسید. لیکن بیش‌ترین مشکل طرح‌های شهری در زمینه احیای بافت‌های فرسوده عدم توجه به ابعاد پنهان در این طرح‌ها است. بعد اجتماعی می‌تواند به عنوان زیر بنا و اساس هر طرح شهری قلمداد گردد، با بکارگیری راهبردهای برنامه‌ریزی اجتماعی می‌توان مردم را در جریان طرح دخالت داد و انگیزه‌های لازم برای مشارکت در طرح‌ها را در میان آنها بوجود آورد. به نظر می‌رسد هرگاه طرحی با بسترسازی‌های اجتماعی و فرهنگی آغاز شود و سپس به فیزیک و کالبد پرداخته شود، می‌تواند در عمل نیز با نتایج بهتری مواجه گردد. به طور کلی با توجه به زمینه‌های تاریخی در طرح‌های ساماندهی و برنامه‌ریزی برای مناطق فرسوده و همچنین دقت نظر به چند تجربه مورد مطالعه در جریان این بررسی می‌توان نتیجه گرفت.

۱- توجه به ابعاد اجتماعی و در نظر گرفتن زمینه‌های مختلف آن در تمام مراحل طرح، برنامه‌ریزی، طراحی و اجراء یکی از راهکارهای مهم در موفقیت طرح‌های ساماندهی است. در این رابطه مشارکت مردم در هر یک از مراحل سه‌گانه طرح‌های ساماندهی امری لازم و اجتناب‌ناپذیر می‌باشد، تجربه بالتیمور یکی از نمونه‌های موفق در این زمینه است. مشارکت واقعی مردم در این طرح‌ها از یک سو سبب شکل‌گیری طرح‌ها در راستای نیازها و خواست‌های ساکنین شده از سوی دیگر بدلیل مشارکت‌های واقعی مردم، قابلیت اجرایی طرح نیز بیشتر گردیده است. همچنین مسوولیت‌پذیری ساکنین نیز در قبال اجرای طرح افزایش می‌یابد. مشارکت واقعی همچنین سبب ایجاد حس تعلق خاطر به طرح و نتایج حاصله از آن در منطقه مورد نظر می‌شود.

۲- توجه به تعاملات اجتماعی و نه صرفاً پرداختن به ابعاد

فراوانی را در محله بوجود آورده است.

از نظر اجتماعی نیز این طرح عمدتاً با هدف ایجاد تغییرات کالبدی و عمران محله‌ای به اجرا در آمده بود. به نظر می‌رسد با انجام این تغییرات مشکلات دیگری نیز در محله بوجود آمده است. از آن جمله عدم وجود امنیت شهری در محله چه در بعد فیزیکی (ناامنی گذرهای ترددی و نوع طراحی بدنه‌ها) و چه در بعد اجتماعی (ورود افراد ناشناس به محله). از سوی دیگر مردم محله به جهت عدم دخالت داشتن در مراحل مختلف برنامه‌ریزی طراحی و اجرای طرح مسوولیتی نیز در زمینه تحقق و یا عدم تحقق آن بر عهده نداشته‌اند. ضمن اینکه اثرات اجرای آنرا نیز مثبت ارزیابی نمی‌کنند. به نظر می‌رسد بر خلاف تصور دست‌اندرکاران طرح، اجرای این طرح و ایجاد بهسازی فیزیکی نتوانسته است مشکلات اجتماعی محله جماله را حل کند.

طرح بهسازی محله سیروس :

محله سیروس در منطقه ۱۲ تهران است. این محله یکی از محلات قدیمی شهر در مجاورت بازار بزرگ تهران می‌باشد، که بدلیل فرسودگی بافت، عدم امکان دسترسی مناسب و وجود بافت‌های ریز دانه با مشکلات فراوانی مواجه شده بود. پس از انجام مطالعات اولیه مقرر گردید که محله مورد بازسازی و احیاء قرار گیرد. طرح ساماندهی این محله از سوی اهالی و با نظارت اداره بهسازی و نوسازی وزارت مسکن و شهرسازی در حال اجرا می‌باشد. متولیان طرح با اولویت دادن به سه عامل خواست و نیاز مردم، همچنین میزان بازگشت اقتصادی طرح و میزان تاثیرگذاری در بافت‌های پیرامونی اقدام به اجرای طرح نمودند. برای تعیین این سه اولویت مطالعات زیادی صورت گرفت چنانچه برای تعیین خواست‌های مردم از طریق تکمیل پرسشنامه و ایجاد دفتر محلی اقدام شد. همچنین برای جلب همکاری‌های مردمی سعی شد با انجام اقدامات زیر بر میزان مشارکت‌ها افزوده شود.

۱- همکاری. همدلی با مردم.

۲- ایجاد دفتر محلی.

۳- آگاهی دادن به مردم و روشن ساختن طرح برای آنان.

۴- حساس نمودن مردم نسبت به سرنوشتشان.

۵- اعتماد سازی در میان مردم نظیر قانون تملک برای

عده‌ای و دادن امتیازهای مثبت (سود آوری).

۶- دادن وام با شرایط ویژه به ساکنین.

همچنین در جریان این طرح تلاش می‌شود تا نوعی اتفاق



فیزیکی ضامن بقاء و ادامه حیات پایدار در بافت‌های فرسوده است. تجربه نشان داده است در صورتیکه در جریان برنامه‌ریزی و طراحی طرح‌های ساماندهی فقط برای حفظ و بازسازی و نوسازی کالبد و فیزیک چاره‌اندیشی شود، نه تنها نوسازی بازسازی کالبد به سرانجام مطلوب نخواهد رسید بلکه حتی در برخی مواقع

جدول شماره ۲: سابقه اقدامات عمده ساماندهی و علل شکست یا موفقیت طرح‌ها

شهر	سال / نام طرح یا طراح	مشکلات عمده ساماندهی	هدف طرح‌های ساماندهی	اقدامات عمده ساماندهی	علل شکست یا موفقیت در تحقق طرح‌ها
امریکا (تلمورا)	۱۹۵۹ ساکنان و صاحبان کسب و کار.	فرسوده‌گی بافت‌های قدیمی، کاهش کیفیت زندگی و افزایش میزان جرایم.	احیاء کالبدی و اقتصادی و اجتماعی شهر و افزایش کیفیت زندگی در آن.	۱- یکپارچه نمودن کلیه سازمانهای در گیر در ساماندهی و توسعه شهر ۲- آگاه ساختن مردم از طرح و توجه به نظرات آنان در جریان طرح ۳- تامین مالی پروژه ها توسط بخش خصوصی ۴- توجه به بازگشت در آمد در جریان طرحها توسعه و رونق گردشگری و جذب جهانگرد توجه به بناهای تاریخی به عنوان سرمایه و نه به عنوان ثروت.	موفقیت به دلیل مدیریت واحد ویکپارچه وجود نوعی حس تعلق خاطر به شهر از سوی شهروندان و مشارکت آنان در جریان اجرای طرح.
اسپانیا (بارسلونا)	۱۹۹۰	شرایط نامطلوب اجتماعی - اقتصادی و بهداشتی و وجود سکونت گاه های نامناسب و فرسودگی بافت کالبدی	بهبود شرایط اجتماعی و اقتصادی و کالبدی در این ناحیه	گشودن میداين و فضاهاى سبز شهرى بر روى مردم؛ ایجاد امکانات تفریحی و فرهنگی برای ساکنان، اجرای برنامه های بهداشتی برای آسیب‌پذیر و اجرای طرح های اقتصادی در محله	موفقیت به دلیل شیوه صحیح برنامه‌ریزی و مشارکت سازمانهای مختلف خصوصی؛ دولتی و عمومی
چین (شانگهای)	۱۹۸۰	فرسودگی بافت؛ کمبود مسکن؛ تخریب محیط زیست	رشد اقتصادی در کنار حفظ و احیای میراث تاریخی و فرهنگی	تخریب خانه‌های قدیمی و احداث خانه‌های جدید با کمک‌های دولتی و یارانه - بازسازی منازل و بهسازی آنها - تخریب ساختمان مسکونی و تغییر کاربری دادن آنها	موفقیت به دلیل داشتن دیدگاه ترکیبی در احیاء و انعطاف پذیری آن
ایران (اصفهان، جماله)	۱۳۶۷ ۱۹۸۹	قدمت بافت، فرسایش کالبدی، مشکلات اجتماعی - فرهنگی	ارتقا کیفیت کالبدی محله و حل مشکلات اجتماعی و فرهنگی ساکنان	ایجاد فضاهاى باز، تعريف ورودى‌هاى محله، بدنه سازى بناها، بازسازى برخى از اماکن تاريخى و تغيير کاربرى آنها، ایجاد کاربری‌های آموزشی، پارکینگ، فضای سبز. تعریض معابر	عدم موفقیت به دلیل دولتی بودن و عدم مشارکت مردم و پرداختن به مقوله کالبد بدون توجه به مسایل اجتماعی
ایران (تهران - محله سیروس)		فرسودگی بافت، مشکلات تردد و مسایل اجتماعی و اقتصادی	احیای یکی از محلات منطقه مرکزی شهر و حل مشکلات موجود در آن.	همکاری و همدلی با مردم، ایجاد دفتر محلی - آگاه ساختن مردم در جریان طرح - حساس نمودن آنان به سرنوشت محله - اعتماد سازی در میان مردم - دادن وام با شرایط ویژه به مردم	موفقیت در تحقق به دلیل تغییر نگرش اجرائی و استفاده از مشارکت مردم، تشکیل جلسات توجیهی برای مردم

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyyat Shahrri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
No.19. Spring 2008



عوامل متعددی نظیر میزان فرسودگی، شرایط اجتماعی و اقتصادی و موقعیت بنا مربوط می‌شود. به عبارت دیگر در هر بافت میزان مداخله و شدت آن به تناسب شرایط موجود تعیین می‌شود. احیای کالبدی باید پیوند میان بافت قدیم و جدید از طریق استفاده از الگوهای معماری بومی و انطباق آن با شرایط معاصر تقویت نماید.

ج) احیای اقتصادی: به منظور احیاء اقتصادی بافت‌های فرسوده ضمن مطالعه دقیق بایستی پتانسیل‌ها و توان‌مندی‌ها بافت مورد نظر شناسایی شود و فرصت‌های موجود جهت تقویت بنیه اقتصادی منطقه مورد ارزیابی قرار گیرد. توجه به فرصت‌های مناسب جهت تضمین بازگشت هزینه‌های صورت گرفته و امکان اجرای طرح‌های درآمدزا ضروری است. همچنین ایجاد فرصت‌هایی برای توانمندسازی ساکنین بافت از طریق مشارکت آنان در طرح‌های اقتصادی، پرداخت وام با بهره پایین و پرداخت یارانه‌های دولتی می‌تواند از جمله راهکارهای توانمندسازی اقتصادی ساکنین باشد. بطور کلی هر چند افزایش کیفیت کالبدی بافت‌های فرسوده اهمیت دارد، باید به ضرورت بهره‌برداری هدفمند از آن نیز توجه کرد، به عبارتی بدون بهبود اقتصادی نمی‌توان بهبود کالبدی را حفظ کرد.

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahrī
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
N0.19. Spring 2008

■ ۵۷ ■

منابع و ماخذ:

- ۱- اداره مسکن و شهرسازی استان اصفهان؛ طرح بهسازی محله جماله، سال ۱۳۷۲.
- ۲- تیز دل؛ استیون و همکاران ارزیابی مجدد کیفیت محله‌های تاریخی شهر. مترجم: حمید خادمی، مجله هفت شهر شماره ۲، سال ۱۳۷۸.
- ۳- پورجعفر؛ محمد رضا، مبانی بهسازی و نوسازی بافت قدیم شهرها - دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۹.
- ۴- خدا بخشی؛ شهره. ارزیابی طرح جماله، مجله شهرداریها، شماره ۲۵، سال سوم.
- ۵- فخر احمد؛ مهدی. برنامه ریزی توسعه‌آتی شهری با تاکید بر تعیین کاربری زمین‌های بلااستفاده درون شهری، پایان نامه کارشناسی ارشد شهرسازی به راهنمایی دکتر محمد رضا پورجعفر، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۴.
- ۶- محمد زاده تیکانلو، حمیده، تجربه بازسازی شهر بالتیمور، مجله هفت شهر، سال اول شماره ۲، ۱۳۸۳.
- ۷- معروفی؛ سکینه. برنامه ریزی شهری مقوله‌ای صرفاً فیزیکی و کالبدی نیست، مجله شهر نگار، شماره ۲۶، سال ۱۳۸۳.

حیات اجتماعی موجود در بافت نیز به مخاطره می‌افتد. محله جماله و بروز مشکلات فراوانی در آن پس از اجرای طرح ساماندهی مثال بارزی در این زمینه است. ۳- توجه به فرایند بازگشت سرمایه و درآمدزایی اقتصادی و همچنین اتکاء به بخش غیر دولتی در جریان برنامه‌ریزی، طراحی و اجرای این طرح‌ها از جمله عوامل موثر در اجرایی شدن آنها می‌باشد. در بررسی طرح‌هایی همچون طرح بالتیمور و سیوات، مشاهده شد که بخش زیادی از بودجه اجرایی آنها از طریق بخش خصوصی تامین می‌شود. به این ترتیب که هزینه این طرح‌ها از طریق اجرای طرح‌های سودآور اقتصادی بازگشت می‌یابد. در طرح بالتیمور فقط ۲۰ درصد از بودجه هزینه شده از بخش دولتی بود. توجه به طرح‌های سودآور همچون توسعه گردشگری، جذب توریسم، احداث بنگاه‌های اقتصادی-تجاری و غیره، از جمله راهکارهای اقتصادی برای تامین مالی پروژه‌های ساماندهی مناطق فرسوده می‌باشد.

۴- بطور کلی می‌توان گفت به منظور موفقیت این نوع طرح‌ها در مراحل سه گانه برنامه‌ریزی طراحی و اجرا، لازم است این طرح‌ها فقط با تاکید بر ابعاد فیزیکی و کالبدی تهیه نشده بلکه به ابعاد دیگر نیز توجه داشته باشند که ابعاد اجتماعی، اقتصادی از این نوع هستند. هر طرح احیای شهری باید حداقل به سه نوع احیاء همزمان توجه نماید. احیای بعد اجتماعی، احیای بعد اقتصادی و احیای بعد کالبدی. توجه نکردن به هر یک از این ابعاد باعث موفق نشدن طرح در یکی از مراحل خواهد شد.

الف) احیای اجتماعی: منظور از احیای اجتماعی بکارگیری راهکارهایی در جهت ارتقای حیات اجتماعی و حفظ تعاملات اجتماعی سالم موجود در منطقه است. این امر از طریق جلب مشارکت‌های واقعی مردم در جریان برنامه‌ریزی، طراحی و اجرا می‌تواند انجام شود. همچنین به منظور ارتقای تعاملات اجتماعی مثبت می‌توان از طریق ایجاد فضاهای لازم و مطلوب نظیر گسترش فضاهای باز، فضاهای سبز و مراکز تجمع محلات اقدام نمود.

ب) احیای کالبدی: احیای کالبدی به منظور استفاده بهینه از بافت‌ها و شکل‌گیری مطلوب عملکردها، در آن لازم است. احیای کالبدی از طریق اجرای طرح‌هایی که به مداخله در این بافت می‌پردازند، صورت می‌گیرد. این مداخله می‌تواند به شکل حفاظت^۷ و مرمت^۸، بازآرایی^۹، بازسازی و بهسازی که می‌تواند دربرگیرنده مفاهیم مرمت، بازآرایی و تبدیل باشد. میزان مداخله در بافت به

7- Preservation
8- Restoration
9- Refurbishment

9 - Barton ; Hugh & . Catherine Tsourou
“ Healthy Urban Planning” world Health
Organization Regional Office for Europe
by Spon press “ 2002 p83.

10 -Taylor , Nigel .” Town Planning
Social not Just Physical Planning “1999.

11 - Barton , hugh & Cartherine Tsourou
“ Healthy Urban Plannig " World Health
Organization Regional Office for Europe
by Spon press “ 2002 p83

12 - Diglio Salvatore “ Urban
Development and Historic Heritage
Protection in
Shanghai” <http://webjournal.unior.it>



مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
N0.19. Spring 2008



مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری - شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
Modiriyat Shahri- NO.19. Spring 2008

۵۹-۷۱

تحقیقی در سنجش عوامل تاثیر گذار بر احساس امنیت شهری نمونه موردی: شهر کرمان

دکتر محمدرضا بمانیان *

مهندس هادی محمودی نژاد **

A study in evaluation of factors influencing urban security sense Case study: Kerman's citizens

Abstract

With a look at the urbanism and the city development we can understand that having security sense in the urban structure and citizens' security sense in social, economical, political and environmental aspects have an additive importance. Where as security is a main principle in "human sustainable development" that makes the increase in "urban satisfaction" and shaping "social capital" in urban structure, possible. In addition to evaluation of real amount of security, we should evaluate the "security sense" from the citizens' viewpoint. So a questionnaire was prepared and in the city under the study the information gathering started. Research methodology is a "descriptive" survey type with using the resources documents, and proofs related to the research, and also using "questionnaire" too. The results and finding of the research shows that the security from different aspects in the under studies city is in an acceptable level that in this part two categories of "environmental security" – security for natural accidents – and "religious security" from the citizens' viewpoint are very good to some extents. So it seems like some extreme measures should be taken to improve and promote the sense of environmental and religious security in the under study city.

Key words: Urban Security, Urbanization, Security Agenda, Environmental Security.

چکیده:

با نگاهی به گسترش شهرنشینی و روند توسعه شهری، می توان دریافت که برقراری امنیت در ساختار شهری و برخورداری شهروندان از احساس امنیت در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و محیطی اهمیتی فزاینده دارد. از آنجا که امنیت، مولفه ای اساسی در توسعه پایدار انسانی بشمار می رود، افزایش رضایت مندی شهروندی و شکل گیری سرمایه اجتماعی را در ساختار شهری ممکن می کند، بدین منظور باید علاوه بر سنجش میزان واقعی امنیت، به ارزیابی احساس امنیت از دید شهروندان نیز التفات داشت. بر این اساس پرسش نامه ای تدارک دیده شد و در شهر مورد مطالعه اقدام به نظر سنجی و جمع آوری اطلاعات گردید. روش تحقیق پژوهش، پیمایشی از نوع توصیفی است که با بهره گیری از منابع، اسناد و مدارک مرتبط با تحقیق، از پرسشنامه در بستر تحقیقی میدانی نیز بهره برده است. نتایج و یافته های تحقیق نشان می دهد که امنیت در ابعاد گوناگون در شهر مورد بررسی، در سطح قابل قبولی است که در این میان دو مقوله امنیت محیطی - امنیت در برابر سوانح طبیعی، و امنیت دینی از دید شهروندان، تا حدودی متزلزل نشان می دهد. بر این اساس بنظر می رسد که می بایستی در راستای بهبود و ارتقاء احساس امنیت محیطی و مذهبی در شهر مورد بررسی اقدامات کارآمد در بستر مداخلات موثر، صورت پذیرد.

واژگان کلیدی:

امنیت شهری، شهرنشینی، مولفه های امنیت، امنیت محیطی.



۱- مقدمه ضرورت و تبیین مساله:

با نگاهی به رشد و گسترش روند شهرنشینی، می توان دریافت که شهرنشینی دارای پیامدها و تبعات گوناگونی برای ساکنان آن است که در این میان امنیت و احساس امنیت، دارای نقش اساسی در رضایت مندی شهروندی و مطلوبیت زندگی در قالب توسعه پایدار انسانی، بشمار می آیند. بدیهی است که بدون ایجاد امنیت، نمی توان انتظار کارایی ساختار شهری به مثابه سیستمی از اجزا و عناصر برای سکنی گزینی شهروندی و زندگی همراه بارفاه و کرامت انسانی، را داشت. در این میان بین امنیت واقعی و احساس امنیت ساکنان که از ادراک ذهنی نسبت به فاکتورهای امنیت بخش حاصل می شود، تفاوت زیادی وجود دارد. این امر در شهر مورد تحقیق به علت شرایط قرارگیری در نزدیکی مرز و نوع ساخت فرهنگی و اجتماعی، دارای یافته های قابل تاملی انتظار می رود. در هر صورت هر گونه راهکاری برای مداخله در شهر به مثابه سیستمی از اجزا و عناصر در برنامه ریزی شهری، تنها با شناخت و بررسی فاکتورهای اساسی سکنی گزینی در آن شهر و بازخوردهای حاصل ممکن می شود. در این میان مولفه امنیت شهروندان و احساس امنیت ایشان، می بایستی مورد التفات بیشتر قرار گیرد، چرا که امروزه بدون شناخت و بررسی ساز و کار یک مولفه در ساختار شهری به مثابه سیستمی شهری - متشکل از ورودی و خروجی و پردازش درونی - امکان مداخلات مناسب، کارآمد و بهینه در شهر میسر نمی شود. بر این اساس امنیت باید بعنوان مولفه ای تاثیرگذار در شهر، مورد ارزیابی قرار گیرد. این امر از آن جهت دارای اهمیتی مضاعف می شود که امنیت شهروندان از محورهای اساسی توسعه پایدار انسانی بشمار می رود، چنانچه بر اساس گزارش توسعه انسانی سازمان ملل در سالهای ۱۹۹۴ و ۱۹۹۸ میلادی، امنیت در ابعاد اقتصادی از جهت میزان درآمد، شغل و سرمایه گذاری و امنیت محیطی و جانی را نیز در بر می گیرد. در عین حال نمی توان انتظار داشت بدون ارتقاء موثر و کارآمد مولفه های امنیت شهری، بتوان در بهبود کیفیت زندگی^۱، افزایش رضایت مندی شهروندی^۲ و تحقق توسعه پایدار شهری^۳ را در بستر شکل گیری سرمایه اجتماعی^۴ و مشارکت اجتماعی^۵ فراهم آورد. علاوه بر این مولفه های امنیتی شهر دارای نقشی اساسی در میزان انسجام اجتماعی و امنیت ملی^۶ بشمار می روند. این همه را می توان دلیل رویکردی در میزان سنجی احساس امنیت در ابعاد گوناگون در ساختار شهری دانست که در این پژوهش مورد ارزیابی کیفی و بازبینی قرار

گرفته است. در این تحقیق با تبیین و توصیف امنیت و مقوله امنیت شهری، به بررسی امنیت در ابعاد گوناگون از دیدگاه شهروندان پرداخته می شود. بدیهی است که به دلیل تنوع و گستردگی فاکتورهای موثر بر احساس امنیت یا امنیت پذیری ذهنی شهروندان، می بایست درباره هر شهری بررسی و پژوهشی میدانی در این باره صورت گیرد تا ضمن افزایش احساس امنیت از دید شهروندان، امکان انجام مداخلات فراگیر برای بهبود سازی دیگر مولفه های زندگی شهری، در فرایند تصمیم سازی^۷ برنامه ریزی شهری یا تصمیم گیری^۸ از دیدگاه کلان، ممکن شود. این پژوهش بر آن است تا به بررسی عوامل شکل دهنده به امنیت از دیدگاه شهروندی، در شهر مربوطه بپردازد و اولویت هایی را برای افزایش رضایت مندی شهروندی و ادراکات ذهنی ایشان از امنیت در شهر مورد نظر تحقیق فراهم کند.

۲- پیشینه پژوهش:

از آنجا که هدف این پژوهش بررسی و سنجش میزان احساس امنیت شهروندان در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، مذهبی، ملی و محیطی بوده است، نمی توان سابقه موردی خاصی را در انطباق کامل با این اهداف یافت. تحقیقات و پژوهش های صورت گرفته در ایران و جهان، بیشتر معطوف به میزان جرایم شهری و بزهکاری اجتماعی در شهر و جرایم افسار خاص اجتماعی در حوزه مناطق شهری بوده است و از این دیدگاه این تحقیق را می توان نگاهی نوین به مقوله امنیت از دید شهروندان و در واقع مقوله احساس امنیت شهروندی دانست. نگاه نوین این پژوهش را می توان سنجش میزان امنیت مذهبی و دینی از دید شهروندان، در ساختار اجتماعی امروز ایران دانست که با نگاهی به بی هویتی نسل جوان و کم رنگ شدن نقش ارزش های دینی، می توان اهمیت این رویکرد را دریافت. در عین حال باید اشاره داشت که مقوله امنیت اقتصادی، اجتماعی، محیطی و کالبدی در رویکردهای جهانی مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته اند که تا حدودی با ادبیات این پژوهش نزدیکی دارد. نکته دیگر این پژوهش بررسی مولفه های گوناگون امنیت شهری در ابعاد اجتماعی، مذهبی، ملی، سیاسی، محیطی و اقتصادی است، چرا که در ایران مولفه های تاثیرگذار در برنامه ریزی ساختار شهری از لحاظ امنیتی منتزع از یکدیگر اندیشیده می شود و این خود، ایجاد رویکردی جدید را معطوف به تمامی مولفه های امنیتی شهر به مانند یک سیستم شهری در تمامی مراحل سیاست گذاری و طرح ریزی را یادآور می شود. امنیت

1. Quality of Life
2. Urban Satisfaction
3. Sustainable Development
4. Social Capital
5. Social Participation
6. National Security
7. Decision making
8. Decision taking



9. Human Security Research and Outreach Program, 2006
10. Vancouver Working Group
11. The World Urban Forum, 2006

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
No.19. Spring 2008

■ ۶۱ ■

12. Secure City
13. UN_ Habitat ,s Safer Cities
14. Urban Sociology Laboratory
15. Heiken, Valentine, 2004
16. Terrorism
17. Energy Security
18. Urban Security
19. Economic and Social Council of United Nation
20. Government ,Peace and Security
21. National Center for Children in Poverty, 2005
22. Economic Security, Urban Women and Social Security, 2005
23. Maxwell, 2000
24. IFPRI
25. Natural Surveillance
26. Richard G. Little, 2004
27. UNODC

سیاسی، اقتصادی و محیطی در شهر بشمار می‌روند. در این میان التفات به امنیت اقتصادی اقشار اجتماعی آسیب‌پذیر مانند زنان و کودکان، طیف گسترده‌ای از بیانیه‌ها و تحقیقات جهانی را در بر گرفته است که می‌توان به پژوهش NCCP^{۱۱} درباره امنیت اقتصادی کودکان در شهرهای کشورهای توسعه‌یافته، و کنفرانس جهانی امنیت اجتماعی و اقتصادی زنان شهری^{۱۲} اشاره کرد. امنیت اقتصادی در شهرها بوسیله ماکسول^{۱۳} در گزارش تحقیقاتی نهاد تحقیقاتی سیاست‌های ملی تغذیه^{۱۴} در کشور غنا، در چارچوب سند امنیت اقتصادی و تغذیه مورد ارزیابی و بررسی قرار گرفته است. همچنین می‌توان به استراتژی‌های حمایتی از شهر در قالب راهبردها و راه کارهای اجرایی اشاره کرد که در ایجاد امنیت کالبدی در شهر و با توجه به برخی از استراتژی‌های اجتماعی مانند افزایش نظارت عمومی^{۱۵} پس از واقعه ۱۱ سپتامبر مورد توجه قرار گرفته است و بوسیله افرادی مانند ریچارد لیتل^{۱۶} در حوزه امریکا، و در کاربستی جهانی ارائه شده است. پژوهش‌های صورت گرفته در ایران نیز بیشتر معطوف به مولفه‌های جرم‌خیزی شهری و میزان جرایم در سطح شهر در میان اقشار اجتماعی بوده است که کم‌تر به بررسی امنیت و خاصه، مقوله احساس امنیت شهروندان در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، ملی، سیاسی و مذهبی و محیطی بوده است. در این میان می‌توان به تحلیلی پیرامون شرایط محیط اجتماعی و طبیعی استان کردستان در ارتباط با بزهکاری، اشاره کرد که با استفاده از روش‌های مشاهده، مصاحبه و پرسش‌نامه به بررسی پدیده جرم‌خیزی در سطح استان کردستان پرداخته است (صالح ولیدی، بی تا). همچنین می‌توان به تحقیقی درباره جرم‌خیزی و مصرف مواد مخدر در شهرهای آسیب دیده از سوانح طبیعی اشاره داشت که بوسیله فرهودیان و دیگران (۱۳۸۳ و ۱۳۸۴) با حمایت دفتر مواد و جرایم سازمان ملل^{۱۷} صورت گرفته است، و یا می‌توان به تحقیق مساواتی آذر (۱۳۷۴) درباره آسیب شناسی اجتماعی ایران در سطح کشور و معطوف به استان آذربایجان شرقی اشاره داشت.

از آنجا که رویکرد این پژوهش معطوف به سنجش و ارزیابی میزان احساس امنیت شهروندان در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، مذهبی، سیاسی، محیطی و کالبدی است، نمی‌توان نمونه کاملاً منطبقی را برای آن در ایران متصور شد. رویکرد جدید این پژوهش در میزان سنجی امنیت شهری از دید شهروندان بالاخص در امنیت محیطی - امنیت در برابر سوانح طبیعی مانند زلزله و سیل - تا به

شهری را بایستی از رویکردهای جدید در ادبیات شهرنشینی در جهان دانست که به بررسی و ارزیابی میزان امنیت شهروندان در ابعاد اجتماعی، اقتصادی و کالبدی و در چشم‌اندازی بلند مدت می‌پردازد. گسترش کنفرانس‌ها و پژوهش‌های صورت گرفته درباره امنیت شهری را در ابعاد فراگیر، می‌توان در اهمیت این امر در توسعه پایدار انسانی در ساختار شهری دانست که می‌طلبد تا در کشور ما نیز مورد بررسی قرار گیرد. گزارش مرکز پژوهش امنیت انسانی^{۱۸} با اشاره به ابعاد کالبدی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی به این نکته اشاره دارد که می‌توان با توزیع عادلانه اقتصادی در مقیاس ملی و منطقه‌ای - امنیت اقتصادی - افزایش مشارکت‌سازی شهروندی و احساس مسوولیت همگانی در برابر دیگر شهروندان - امنیت اجتماعی - و افزایش مولفه‌های دموکراسی و حقوق شهروندی در ساختار شهری - امنیت سیاسی -، میزان امنیت شهروندان و به تبع آن رضایت‌مندی و رفاه اجتماعی شهروندان را افزایش داد. گروه VWG^{۱۹} در "سند شهرهای جهانی"^{۲۰}، با اشاره به راهکارها، راهبردها و مکانیزم‌های مداخلات شهری برای ایجاد یک شهر ایمن^{۲۱}، توجه به تمامی مولفه‌های مطلوبیت زندگی در شهر را در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و کالبدی مورد اشاره قرار می‌دهد و به بررسی آن در سطح جهان می‌پردازد. جامع‌ترین تحقیق درباره امنیت و مولفه‌های اجتماعی و اقتصادی و محیطی را باید سندی دانست که با همکاری ارگان ایمن شهرهای ایالات^{۲۲} و ارگان USL^{۲۳} به انجام رسیده است، و معطوف به ارائه اهداف، روش شناسی، راهبردها و راه کارهایی است که به افزایش مولفه‌های امنیت سازی شهری در ابعاد اقتصادی و اجتماعی و خاصه کالبدی و محیطی می‌پردازد. "هیکن و والتین"^{۲۴} در رابطه با امنیت شهری در سطح جهان پژوهشی انجام داده‌اند که به بررسی پدیده تروریسم^{۲۵} و اشرار مسلح و امنیت محیطی و حتی امنیت در میزان انرژی^{۲۶} مصرفی در شهرها و آینده آن در جهان، می‌پردازد. در سپتامبر ۲۰۰۵ نیز کنفرانس جهانی درباره امنیت شهری^{۲۷} - تکنولوژی و تجهیزات - در چین برگزار شد که به ارائه تجهیزات حفاظتی شهری و امنیت محیطی و کالبدی شهر از طریق ابزارهای الکترونیکی و ماهواره‌ای پرداخت. انجمن اجتماعی و اقتصادی وابسته به سازمان ملل متحد^{۲۸}، مبادرت به بررسی و ارزیابی‌هایی پیرامون امنیت شهری کرده است که از محورهای این تحقیق می‌توان به دولت، صلح، امنیت^{۲۹}، محیط‌زیست، جمعیت و شهرنشینی و توسعه منابع انسانی و اشتغال‌زایی اشاره کرد که رویکردهایی معطوف به برقراری امنیت



حال مورد توجه صاحب نظران و پژوهش گران ایرانی نبوده است و تنها می توان به تحقیق ربانی و افشار کهن (۱۳۸۳) اشاره کرد که در سطح شهر جدید بهارستان به انجام رسیده است. در ضمن می توان به انواع تحقیقات انجام شده در میزان جرایم شهری و بزهکاری اجتماعی در ایران اشاره داشت که تفاوت های قابل ملاحظه ای با پژوهش ارائه شده دارند.

۳- روش تحقیق:

از آنجا که هدف اصلی پژوهش حاضر در مرحله نخست، شناسایی است و جنبه تحلیلی آن حالت ثانوی دارد، بر این اساس روش تحقیق پژوهش، پیمایشی از نوع توصیفی است که با بهره گیری از منابع، اسناد و مدارک مرتبط با تحقیق، از پرسش نامه در بستر تحقیقی میدانی نیز بهره برده است. تجزیه و تحلیل داده ها در سطح آمار توصیفی است که از فراوانی و تحلیل مسیر در قالب نرم افزار SPSS استفاده شده است. نمونه گیری بصورت تصادفی و در حجم خانوار ۲۰۰ نفر صورت گرفته است. تعداد سوالات پرسش نامه ۳۷ عدد و در مورد امنیت از دیدگاه شهروندان در ابعاد اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، مذهبی، سیاسی و خاصه امنیت محیطی از طریق کالبد شهر، بوده است. سوالات پرسشنامه بر اساس اهداف تحقیق در شناسایی ارزیابی و میزان سنجی مولفه های امنیتی شهر در ابعاد گوناگون تنظیم و تنسيق شده اند و به صورت سوال های بسته - پاسخ و سوال های باز - پاسخ ارائه شده است. سوالات بسته؛ پاسخ به دو صورت مقیاس چند درجه ای و تعیین اولویت ارائه شده اند و از طرح زیاد سوالات باز؛ پاسخ، برای افزایش ضریب پاسخ دهی شهروندان و ارتقاء موثر درستی آن ها پرهیز شده است. در عین حال از آنجا که فهرست کامل افراد جامعه مورد مطالعه در دسترس نبود، بر این اساس تعداد خانوارها از طریق نمونه گیری خوشه ای و از هر خوشه به صورت تصادفی انتخاب شده است.

۴- امنیت و امنیت شهری:

امنیت دارای معانی آرامش و آسایش و ایمنی است (عمید، ۱۳۴۵، ص ۱۳۸) که یکی از رویکردهای جدید در شهرسازی را با عنوان شهری ایمن شکل می دهد. امنیت نوعی احساس آرامش و آسایش درونی قلمداد می شود که از مولفه های فعال محیط حاصل می شود و پس از ادراک ذهنی، گونه ای احساس در امان بودن را به

وجود می آورد. احساس امنیت نیز از قرارگیری انسان در شرایط محیطی به مثابه نوعی ادراک روانی^{۲۸} حاصل می شود که از یک ساختار شهری و فرهنگی خاص، با ساختار فرهنگی و اجتماعی دیگر متمایز می شود. بر این اساس شکل گیری احساس امنیت از لحاظ روان شناختی، وابسته به شرایط محیط شهری، کنش ها و حوادث آن از یک سو و از سویی دیگر نوع برداشت و سطوح ادراکی در آن ساختار فرهنگی است و همین دو اصل آن را از شهری به شهری و از ملیتی تا ملیتی دیگر، متفاوت می کند.

نیازهای ایمنی بعد از نیازهای زیستی مهم ترین نیازهای انسانی به شمار می آیند (Maslow, 1954) که از لحاظ روان شناختی بیانگر نیاز انسان به آرامش درونی و آسایش روانی و پرهیز از آشفتگی و بی نظمی ساختاری حاکم بر جامعه است (استوتزل، ۱۳۶۴). بی نظمی ساختار اجتماعی نیز می تواند از گسترش ناامنی بوجود آید (Bachelar, 1970) که به خشونت اجتماعی یا خرده فرهنگ های هنجار ستیز منتهی می شود. "دورکیم" عقیده دارد که جرم خیزی و ارتکاب جرایم در ساختار شهری یک پدیده طبیعی و اجتماعی است و ریشه رفتارهای غیر عادی را در محیط اجتماعی شهر جستجو می کند و لذا علت را در میان کارکرد ساخت های اجتماعی می یابد (مساواتی آذر، ۱۳۷۴، ص ۱۷). امنیت شهری نیز دارای ابعاد متمایزی است که از مفاهیم اجتماعی و فرهنگی، اقتصادی و سیاسی، مذهبی و دینی در ساختار شهری حاصل می شود. التفات به مقوله امنیت شهری از آن جهت اهمیتی مضاعف می یابد که با نگاهی به رشد شهرنشینی و افزایش جمعیت شهرنشین که اختلاط و درهم آمیزی بیشتر انسان ها را در ساختار شهر به همراه دارد، می توان این مقوله را در ارتباط با امنیت ملی و انسجام اجتماعی دانست. علاوه بر این مرکز تحقیقات جرم شناسی و کرسون پاریس^{۲۹} اشاره دارد که ۲۳ درصد جوانان مجرم در مناطق شهری با تراکم جمعیتی زیاد و برخوردار از مشکل مسکن، امکان ارتکاب جرم می یابند (مساواتی آذر، ۱۳۷۴، ص ۲۸) و این همه می تواند یادآور این نکته باشد که ساختار شهری و مشکلات آن می تواند در میزان ارتکاب جرایم و به تبع آن کاهش میزان امنیت شهروندان تاثیر داشته باشد. این گسترش بی رویه می تواند این نکته را یادآور شود که هر افزایش جمعیتی در ساختار شهری می تواند به کنش ها و واکنش های گوناگون در عرصه جمعی، تبدیل شود که در نهایت امکان کاهش میزان احساس امنیت از دیدگاه شهروندان در ابعاد اقتصادی،



جدول شماره ۱۰- رشد جمعیت شهری جهان طی سالهای ۱۹۵۰-۱۹۹۰

۱۹۹۰	۱۹۸۰	۱۹۷۰	۱۹۶۰	۱۹۵۰	جمعیت شهری به میلیون نفر
۲۲۳۴	۱۷۶۴	۱۳۷۱	۱۰۳۱	۷۳۴	کل جهان
۸۷۷	۷۹۸	۶۹۸	۵۷۱	۴۴۷	کشورهای توسعه یافته
۱۳۵۷	۹۶۶	۶۷۳	۴۶۰	۲۸۷	کشورهای در حال توسعه
۶۱	۵۵	۴۹	۴۵	۳۹	سهم کشورهای در حال توسعه بر جهان

منبع: ADAPTED FROM WORLD RESOURCES 1988-89, WORLD RESOURCES INSTITUTE, WASHINGTON

می آید. بر این اساس است که التفات به ملاحظات اجتماعی و فرهنگی، اقتصادی، مذهبی و ملی و حتی کالبدی در مقوله احساس امنیت^{۳۲} از دیدگاه شهروندی در روند برنامه ریزی شهری، از این لحاظ مهم می نماید که تامین آسایش همگانی و رفاه شهروندی را تنها در صورتی شذنی می داند که امنیت به عنوان اصلی ترین عامل برای مشارکت سازی و مشارکت پذیری شهروندی مورد بررسی قرار گیرد. از سویی دیگر امنیت انسانی^{۳۳} از مهم ترین مشخصه های رفاه اجتماعی^{۳۴} تلقی می شود، به نحوی که محور اصلی توسعه پایدار^{۳۵} در قرن حاضر را امنیت انسانی تشکیل می دهد که بر اساس گزارش توسعه انسانی سازمان ملل در سال های ۱۹۹۴ و ۱۹۹۸ میلادی، جنبه های امنیت شغلی، امنیت از جهت درآمد، سلامت جسمی و روانی و امنیت زیست محیطی را نیز در بر می گیرد (گزارش توسعه انسانی سازمان ملل، ۱۹۹۴، ص ۴).

بر این اساس امنیت انسانی مهم ترین بخش مفاهیم توسعه پایدار را تشکیل می دهد که امکان تامین نیازهای انسان امروز بدون از بین بردن توان مندی نسل های آینده برای دستیابی به آرزو و نیازهایشان را فراهم می کند. در بعد اجتماعی از دیدگاه انسان شناختی میل به حیات اجتماعی شهر (زیمل، ۱۳۷۲، ص ۵۴)، اساس روان شناختی انسان کلان شهری در تشدید تحریکات عصبی نهفته است که ناشی از تغییر سریع و مستمر محرک های بیرونی و درونی است. بر این اساس مقوله امنیت شهری در فرایند ادراکی شهروندان و در بستر حیات اجتماعی شهری، به طور ماهوی دچار چالش می شود و بخش عظیم بازخوراندهای سیستم اجتماعی و فرهنگی شهر به مثابه عواملی که انسان شهری را تحت الشعاع قرار می دهد، می توانند در ارتباط با عامل امنیت مورد تدقیق و بررسی قرار گیرند. جین جاکوبس (Jacobs, 1961, pp.34_63) در کتاب مرگ و زندگی در شهرهای آمریکایی نیاز به خیابان های ایمن را در شهر لازم می داند و جداسازی و تشخیص مکان های عمومی و خصوصی، تنوع کاربری و اختلاط آنها را در سطح شهر،

فرهنگی و حتی جانی و مذهبی را نیز در بر می گیرد. از سویی دیگر این امر را می رساند که می بایست برای تعداد بیشتری از ساختارهای شهری امنیت مورد بررسی قرار گیرد، چرا که امنیت بواسطه تهدیدها مورد چالش واقع می شود و این تهدیدها ناشی از این امر است که افراد در محیط اجتماعی بسر می برند و فشارهای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی این محیط است که امنیت شهروندان را دچار نقصان می کند. این تهدیدها را می توان در قالب تهدیدهای فیزیکی مثل تعرض جانی (Valentine, 2004)، تهدیدهای اقتصادی مانند عدم دسترسی به شغل (Maxwell, Levin, 2003)، و تهدید نسبت به حقوق شهروندی یا تهدید جایگاه اجتماعی بیان کرد (بوزان ۱۳۷۸ ص ۵۳). در جدول شماره ۱۰ می توان روند شهرنشینی و گسترش بی رویه آن را مشاهده کرد.

امنیت در ساختار کالبدی شهری یا جلوگیری از جرایم شهری از طریق طراحی شهر (CPTED) نیز جدیدترین رویکرد به مقوله امنیت در ساختار شهری به حساب می آید که می بایست همراه با دیگر مولفه ها در شهر، مورد ارزیابی و پژوهش قرار گیرد. سند جهانی ایمن شهر ها بیتات (Un_Habitat safer Cities, 2004) نیز به تجاوزات شهری و سیاست های امنیتی شهری^{۳۰}، در کاهش جرایم در شهرها می پردازد و راه کارهایی مداخلاتی در ابعاد اجتماعی و کالبدی را بیان می دارد. فقدان احساس امنیت متمرکز و عدم گسترش کمی و کیفی آن، می تواند محل چالش توسعه پایدار و ثبات سیاسی و اقتصادی، همبستگی اجتماعی و سلامت ساختار شهری در ابعاد انسان شناختی، در مقوله های اجتماعی اقتصادی و غیره به شمار آید (محمودی نژاد ۱۳۸۵، ص ۳۷). از این جهت که راهبردهای معطوف به امنیت شهروندی، امری موثر بر تمامی جنبه های سیاست گذاری نظام و فرایند تصمیم سازی در حوزه برنامه ریزی شهری می باشد، التفات همزمان به مفاهیم "امنیت شهری" و بهره گیری از سرمایه اجتماعی و مشارکت همگانی^{۳۱} در ارتقا امنیت شهری امری اساسی به نظر

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
N0.19. Spring 2008

■ ۶۳ ■

30. Urban Violence and Security Policies
31. Common Participation
32. Sense of Security
33. Human Security
34. Social Welfare
35. Sustainable Development



مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahrī
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
No.19. Spring 2008

■ ۶۴ ■

مطرح می‌کند و بر استفاده موثر و بازدارنده از عابران پیاده در مناطق شهری برای کاهش احتمال وقوع جرائم اشاره دارد. "اکسورسی" (Axworthy, 2006) در WUF درباره شهر ایمن توجه به مولفه‌های کیفی زندگی از لحاظ زیست محیطی و در قالب محیطی و کالبدی را یادآوری می‌کند. "والکر و فالیک" (Walker, Fallick, 2006) درباره امنیت اجتماعی در شهرها به راهکاری اشاره دارند که به افزایش مشارکت محلی مردم و بهبود احساس مسوولیت شهروندان محلی در ایجاد و برقراری امنیت اجتماعی شهر و کمک به دیگران در هنگام تجاوز و تعدی اشاره دارد. در ابعاد اقتصادی نیز امنیت در میزان سرمایه گذاری و دارا بودن شغل و درآمد بسنده شهروندان و میزان رضایت ایشان از آینده شغلی و بهبود شرایط اقتصادی خانوارها در محیط شهر خود را نشان می‌دهد. مقوله امنیت اقتصادی در ساختار شهری ارتباط نزدیکی با مفهوم توسعه در ابعاد کمی دارد، چنانچه مفهوم توسعه نیز دارای دو بعد کمی و کیفی می‌گردد که جنبه اقتصادی، بعد کمی به حساب می‌آید و همان رشد اقتصادی را یادآور می‌شود که بر تغییرات آرام و تدریجی در نرخ پس انداز و بهبود درآمد سرانه ملی و تولید ناخالص ملی نظر دارد و به قول "لبرگر" رشد تولیدی است بدون اینکه در نحوه و سازمان تولید تغییری ایجاد شود و "فریدمان" آن را گسترش سیستم در جهات مختلف بدون تغییر در زیربنای آن می‌داند (زاهدی اصل، ۱۳۸۱، ص ۹).

در رابطه با امنیت معیشتی و اقتصادی، "دانیل ماکسول" (Daniel Maxwell, 2004) در گزارش امنیت معیشت و تغذیه که در نهاد IFPRI تهیه شده است به مقوله امنیت معیشتی و غذایی شهروندان آفریقایی و خاصه کشور غنا، اشاره می‌کند و میزان و سطح آن را مورد ارزیابی قرار می‌دهد. علاوه بر این امنیت اقتصادی به فرآیند سرمایه گذاری در شهر و میزان اعتماد به بازگشت سرمایه و ایمنی منابع مالی پروژه‌های سرمایه گذاری در اقتصاد شهر مربوط می‌شود. همچنین در بعد اقتصادی امنیت در شهرها می‌توان به تحقیقات معطوف به افشار آسیب پذیر اجتماعی مانند زنان و کودکان اشاره داشت که در این میان پژوهش NCCP در رابطه با امنیت اقتصادی کودکان در شهرهای کشور کلمبیا و تحقیق Michaud (۲۰۰۳) در رابطه با امنیت زنان تحت عنوان امنیت زنان شهری^{۳۶} از اهمیت بیشتری برخوردار است. در بعد سیاسی، امنیت نیز در میزان آزادی‌های مدنی و میزان ثبات سیاسی بیان می‌شود که می‌تواند بر میزان فعالیت‌ها و نهادهای اجتماعی تاثیر گذار باشد. در رابطه با

امنیت سیاسی نیز در سند تحقیقاتی با عنوان امنیت انسانی و شهرها^{۳۷} در "بند ۲-۲" با عنوان "شهر و دموکراسی"^{۳۸} به امنیت شهروندان در ابعاد سیاسی توجه شده است. دامنه گسترش واژه امنیت در شهر تا حدی رواج یافته است که باید به طیف فراگیر تحقیقات و پژوهش‌ها درباره امنیت الکترونیکی^{۳۹} در شهرها اشاره کرد که به مولفه‌های امنیت تجارت الکترونیکی هوشمند^{۴۰} شهری و امنیت دولت الکترونیکی^{۴۱} می‌پردازند (ISC EXPO, ۲۰۰۶). در این میان بهره‌گیری از تکنیک‌های گرافیک رایانه‌ای و روش‌های مدل‌سازی نیز در رابطه با امنیت محیطی در برابر آلودگی‌های زیست محیطی - آب، هوا و صوتی - در مدل‌های توسعه شهری^{۴۲} و امنیت کالبدی در نقاط شهری در کاهش پتانسیل طبیعی مناطق در جرم خیزی CPTED^{۴۳} نیز مورد توجه بوده است (Los Alamos National Laboratory, ۲۰۰۵). در ضمن می‌توان به مدل‌سازی‌های رایانه‌ای با برخورداری از گرافیک رایانه‌ای^{۴۴} در چارچوب مدل‌های توسعه شهری اشاره کرد که از طریق دیجیتال، مقوله امنیت شهری را با ساخت و پردازش اطلاعاتی در مدل‌های رایسانه‌ای مورد ارزیابی قرار می‌دهد (Los Alamos National Laboratory, 2005). از آنجا که التفات به ارتباط افقی و عمودی بین مولفه‌های تاثیرگذار در فرآیند برنامه‌ریزی شهری در سطوح عملی و نظری، از شرایط لازم برای یک مداخله کارآمد و مناسب در ساختار شهری بشمار می‌آید، می‌بایستی در برنامه‌ریزی نیز به این مولفه‌های تاثیرگذار توجه شود که مولفه امنیت از اساسی‌ترین آنها شمرده می‌شود. این امر به آن دلیل است که در ایران، اغلب مولفه‌های تاثیرگذار در برنامه‌ریزی شهری منتزع از یکدیگر اندیشیده می‌شود و این خود، ایجاد رویکردی جدید را معطوف به تمامی مولفه‌های شهر به مثابه یک سیستم شهری، در تمامی مراحل سیاست گذاری و طرح‌ریزی را یادآور می‌شود و بر این اساس تحقیق میدانی حاضر ابعاد مختلف امنیت را مورد ارزیابی و بررسی قرار داده است.

۵- تبیین و بررسی یافته‌های پژوهش:

برای سنجش میزان امنیت و ابعاد فراگیر آن، پرسش‌نامه‌ای شامل ۳۷ سوال تدارک دیده شد که پس از نظرسنجی شهروندان، مورد استخراج نتایج و تحلیل و ارزیابی قرار گرفت. از آنجا که این پژوهش بر فرضیات معینی استوار نمی‌گردید، رویکرد پیمایش توصیفی مورد استفاده قرار

36. The Security of Urban Women
37. Human Security and Cities
38. Democracy and City
39. Security Electronic (IT)
40. E_ Commercial Security
41. E_ Government Security
42. Urban Development Model
43. Crime Prevention Through Environmental Design
44. Graphical Modeling



امر را می‌توان در بافت سنتی شهر کرمان دانست که هنوز برای شهروندان محلی اهمیت دارد که چه کسی همسایه آنها می‌شود، در حالی که این امر در بسیاری از کلان‌شهرهای ایران اهمیت خود را از دست داده است. از شهروندان پرسیده شد؛ آیا در هنگام تعرض در خیابان شهروندان به شما کمک می‌کنند؟ در این میان در حدود ۶۵.۲ درصد شهروندان اظهار کرده‌اند که به کمک شهروندان دیگر ایمان دارند. این امر نمایان‌گر این نکته است که امنیت اجتماعی در شهر در حد مطلوبی است ولی در عین حال متزلزل نشان می‌دهد. همچنین می‌توان دریافت که در سطح محله بدلیل شناخت بیشتر مردم از یکدیگر میزان اعتماد شهروندان به کمک دیگران در سطح بالاتری قرار دارد که با توجه به بافت سنتی - محله‌ای در مناطق کرمان بدیهی بنظر می‌رسد. بر این اساس می‌توان دریافت که شهروندان خود را از امنیت نسبی اجتماعی برخوردار می‌دانند که در سطح محلات و واحدهای همسایگی مراتب معنایی بالاتری را بخود اختصاص می‌دهد.

۲-۵- امنیت اقتصادی:

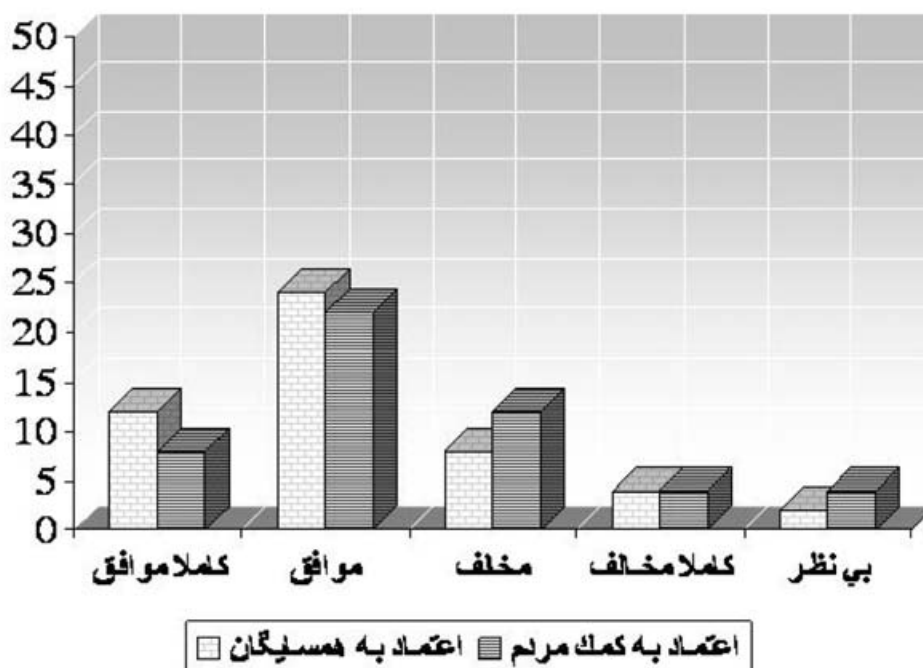
امنیت اقتصادی يك از جنبه های اصلی مقوله امنیت بشمار می‌آید که به مفاهیم اشتغال و درآمد ماهیانه کافی و اعتماد و تمایل به سرمایه گذاری و میزان بازگشت سرمایه در سطوح اقتصادی ساختار شهری ارتباط دارد. بر

گرفت. در طرح سوالات نیز از سوالات بسته - پاسخ و باز - پاسخ استفاده شد که در دو مقیاس درجه‌ای و تعیین اولویت تهیه شده بود. در ضمن از آنجا که امنیت در ساختار شهری می‌تواند ابعاد گوناگون اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و مذهبی و محیطی را در برگیرد در این تحقیق تلاش شد تا این امر مورد توجه قرار گیرد. برخی از مولفه‌های امنیت مانند امنیت محیطی نیز به دلیل مکان قرارگیری شهر کرمان در کمربند زلزله و استمرار خطرات سوانح طبیعی و حوادث اخیر در سطح استان در وقوع زلزله و پس لرزه‌های طبیعی و یا دیگر حوادث غیر مترقبه، مورد تاکید و سنجش بیشتری قرار گرفت.

۱-۵- امنیت اجتماعی:

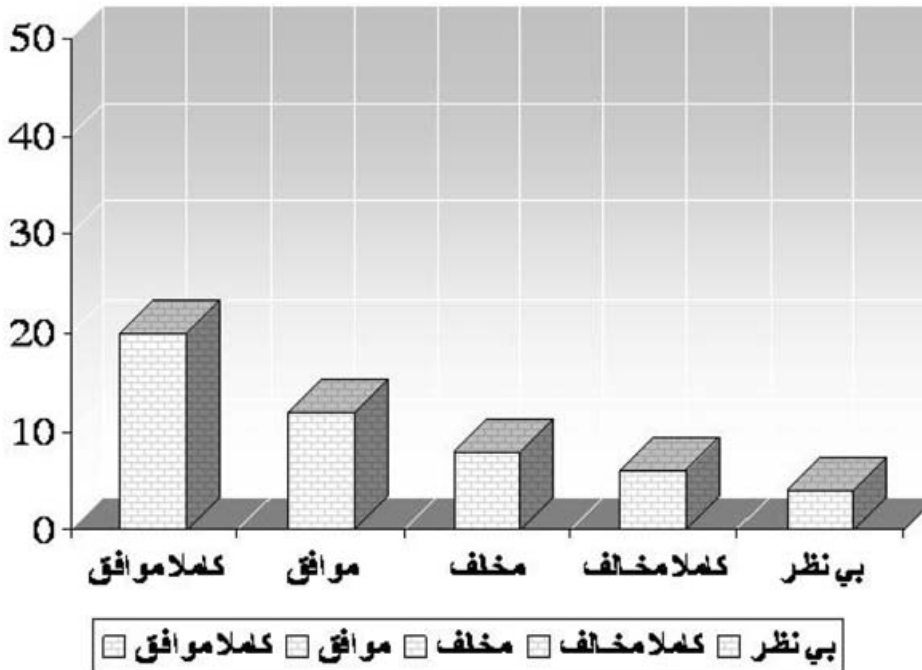
امنیت اجتماعی را دارای نقشی اساسی در ساختار امنیتی شهر می‌دانند، چرا که بواسطه قرارگیری انسان‌ها در کنار هم و میزان تعاملات و کنش‌های اجتماعی و ارتباطی شکل می‌گیرد. نظرات شهروندان حاکی از آن است که میزان امنیت اجتماعی را در حد متوسط ارزیابی کرده‌اند که با نگاهی به پرسش‌های طرح شده، می‌توان دریافت که روابط اجتماعی در سطوح محله‌ای مانند همسایگی و اعتماد به همسایگان در مرتبه‌ای قابل قبول، و در سطح شهری مانند کمک مردم در خیابان در مرتبه متوسطی قرار دارد. ۷۵ درصد مردم به همسایگان خود اعتماد دارند و تنها ۲۵ درصد نسبت به همسایگان محلی، اظهار بی‌اعتمادی می‌کنند. دلیل این

نمودار شماره ۱- سنجش مولفه های امنیت اجتماعی





نمودار شماره ۲. میزان سرمایه گذاری اقتصادی



امنیت اقتصادی کافی برخوردار می‌دانند که با توجه به جایگاه اساسی شهر کرمان در جایگاه اقتصاد ملی، بدیهی بنظر می‌رسد.

۴-۵- امنیت سیاسی:

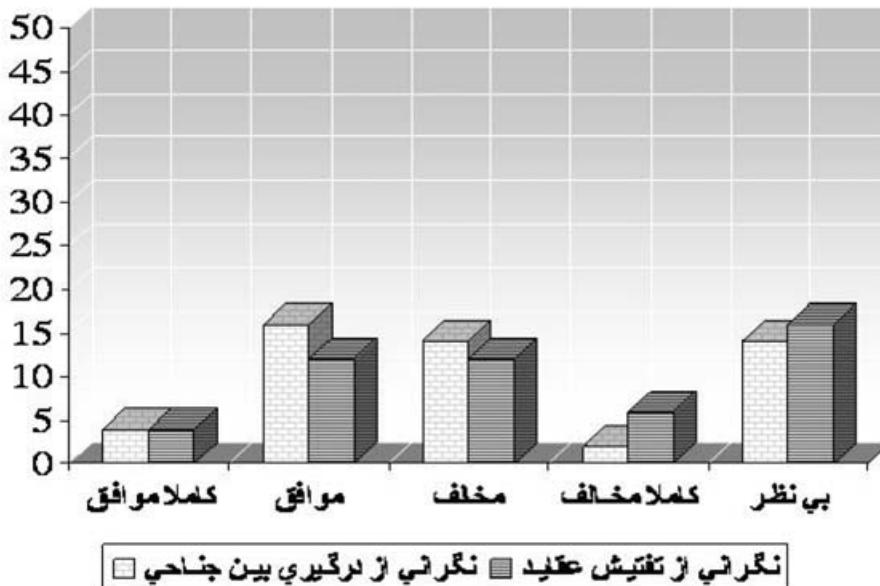
امنیت سیاسی در این تحقیق به معنای وجود آزادی‌های مدنی و ثبات سیاسی در شهر است که دارای ارتباط تنگاتنگی با احساس شهروندان نسبت به حقوق مدنی و نهادهای سیاسی شهر است. نتایج حاصل از تحقیق نیز نشان‌دهنده بی‌تفاوتی مردم به جنجال‌های سیاسی و

این اساس از شهروندان درباره تناسب و ایمنی شهر برای سرمایه‌گذاری سوال شد که ۶۹.۵ درصد شهروندان، شهر را فضایی مناسب برای سرمایه‌گذاری دانسته‌اند که نشانگر وجود احساس امنیت در بعد اقتصادی در شهر می‌باشد. نگرانی اکثریت شهروندان به مقوله اشتغال جوانان مربوط می‌شود، به طوری که اساسی‌ترین دغدغه شهروندان میزان بیکاری جوانان و خاصه جوانان تحصیل کرده و عدم هماهنگی شغل با تحصیلات دانشگاهی به حساب می‌آید. در مجموع می‌توان نتیجه گرفت که شهروندان خود را از

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
No.19. Spring 2008

نمودار شماره ۳. سنجش امنیت سیاسی





چشم‌اندازهای آینده شهر بشمار می‌رود. در این میان ۷۰/۸ درصد شهروندان از کاهش روحیه دین‌ورزی و کمرنگ شدن ارزش‌های دینی در شهر اظهار نگرانی کرده‌اند که نشانگر ترس و احساس عدم امنیت شهروندان، از تغییر جایگاه مذهب در جامعه و بی‌علاقگی جوانان به مضامین و مفاهیم دینی است. آمار نیز حاکی از آن است که این احساس ناامنی از دیگر مولفه‌های احساس امنیت دارای اهمیت بیشتری برای شهروندان است که با توجه به تغییرات ساختار اجتماعی و تحولات اخیر در ابعاد بی‌علاقگی جوانان و یا عدم التفات این اقشار اجتماعی به مقوله‌های دینی و مذهبی و از سویی دیگر، اهمیت اساسی دین در جامعه قابل درک است.

۵-۶- امنیت ملی:

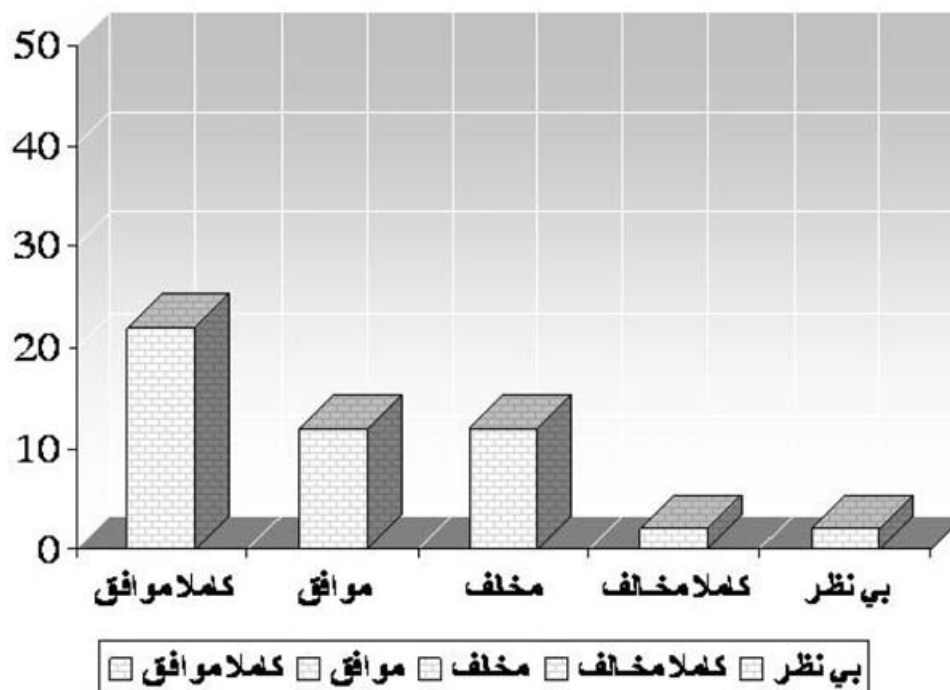
امنیت ملی در اینجا مربوط به احساس شهروندان نسبت به حاکمیت و استقلال ملی است که به توانایی نظام در حل مشکلات سیاسی و بین‌المللی یا مسایل اقتصادی و اجتماعی مردم مربوط می‌شود. ۷۳/۶ درصد شهروندان به توانایی نظام در حل مشکلات ایمان دارند و تنها ۲۶.۴ درصد نسبت به این امر اظهار نگرانی کرده‌اند. این امر می‌تواند نمایانگر اعتماد نسبی مردم به دولت در حل مشکلات باشد که با توجه به پیشامدهای سیاسی و تحریم‌های اقتصادی کشور در سال‌های اخیر، ضریب با معنایی بالایی را نشان می‌دهد. در پاسخ به این سوال که

درگیری‌های بین‌جناحی است که می‌تواند نشان‌گر این نکته باشد که شهروندان از فضای سیاسی حاضر کشور احساس سرخوردگی می‌کنند و نسبت به حوادث و درگیری‌های بین‌جناحی احساس بی‌تفاوتی دارند. همچنین می‌توان اشاره کرد که این موضوعات برای شهروندان تکراری و بی‌ثمر جلوه می‌کند که با نگاهی به آرای بی‌نظر شهروندان می‌توان سرخوردگی شهروندان را از درگیری‌های بین‌جناحی ادراک کرد. در مجموع می‌توان بیان کرد که ۵۵/۵ درصد شهروندان از درگیری بین‌جناحی اظهار نگرانی کرده‌اند و ۴۷ درصد نیز شهر را مکانی برای تفتیش عقاید می‌دانند و نسبت به کمرنگ شدن آزادی‌های مدنی اظهار نگرانی کرده‌اند. این امر می‌بایستی مورد توجه بیشتری قرار گیرد، چرا که در صورت ادامه روند فعلی نمی‌توان انتظار حضور سیاسی فعال شهروندان را در مناسبات و فعالیت‌های آینده سیاسی را داشت.

۵-۵- امنیت دینی:

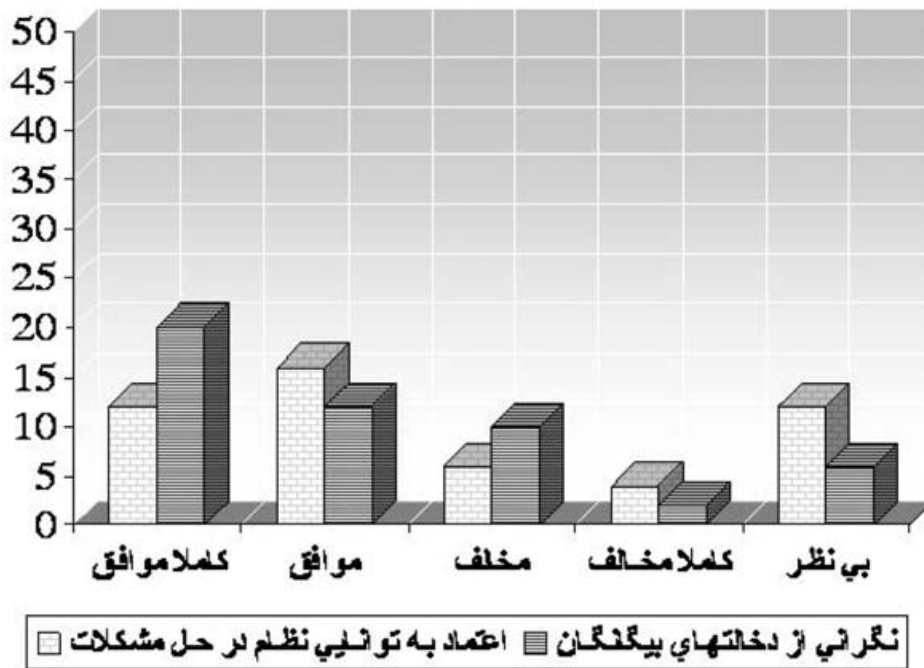
امنیت دینی در اینجا به معنای تغییر ارزش‌های دینی از یک نسل به نسل دیگر و کمرنگ شدن نقش دین در نظام اجتماعی شهری است که موجبات نگرانی شهروندان را فراهم می‌کند و معطوف به تغییر شاخص‌ها و ارزش‌های دین‌مداری و رویکرد جوانان به مفاهیم و مضامین دینی است که با توجه به ساختار مذهبی این استان و اهمیت این مفاهیم برای شهروندان اصلی‌ترین مقوله امنیتی در

نمودار شماره ۴- نگرانی از کم‌رنگ شدن ارزش‌های دینی





نمودار شماره ۵- سنجش امنیت ملی



۵-۷- امنیت محیطی:
امنیت محیطی به امنیت شهروندان و احساس آنها به ایمنی از سوانح طبیعی مانند سیل و زلزله ارتباط دارد که نقش ساختار شهری و استانداردهای ساخت و ساز و رعایت معیارهای امنیتی کالبدی شهر در این احساس امنیت مهم می نماید. این مهم با توجه به زلزله اخیر شهرستان بم و زرد در استان کرمان و همچنین پس

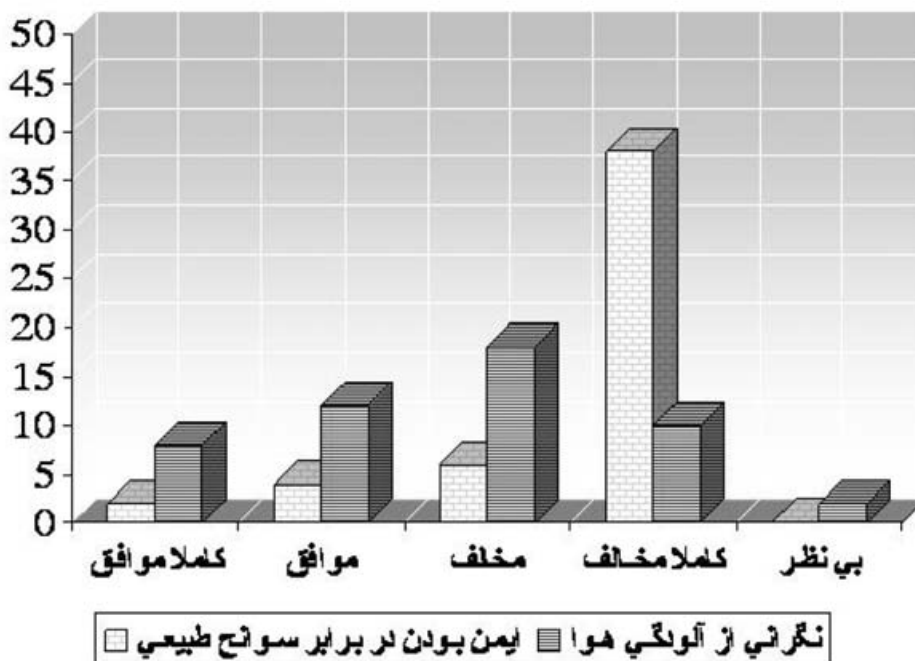
آیا از دخالت‌های احتمالی بیگانگان در کشور نگران می‌باشید؟ ۷۲.۸ درصد شهروندان اظهار نگرانی کرده‌اند که با توجه به پرونده هسته‌ای ایران و ناامنی‌های اخیر در منطقه خاورمیانه مانند حمله به عراق و افغانستان، طبیعی بنظر می‌رسد. در مجموع جو احساس امنیت در بعد ملی قابل قبول بنظر می‌رسد که درصد بالایی اعتماد شهروندان به توانایی نظام در حل مشکلات کشوری حاکی از آن است.

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
No.19, Spring 2008

■ ۶۸ ■

نمودار شماره ۶- امنیت محیطی





محیطی شهر کرمان را متزلزل و در حد نگران کننده‌ای، نشان می‌دهد.

۵-۸- امنیت جانی و ناموسی:

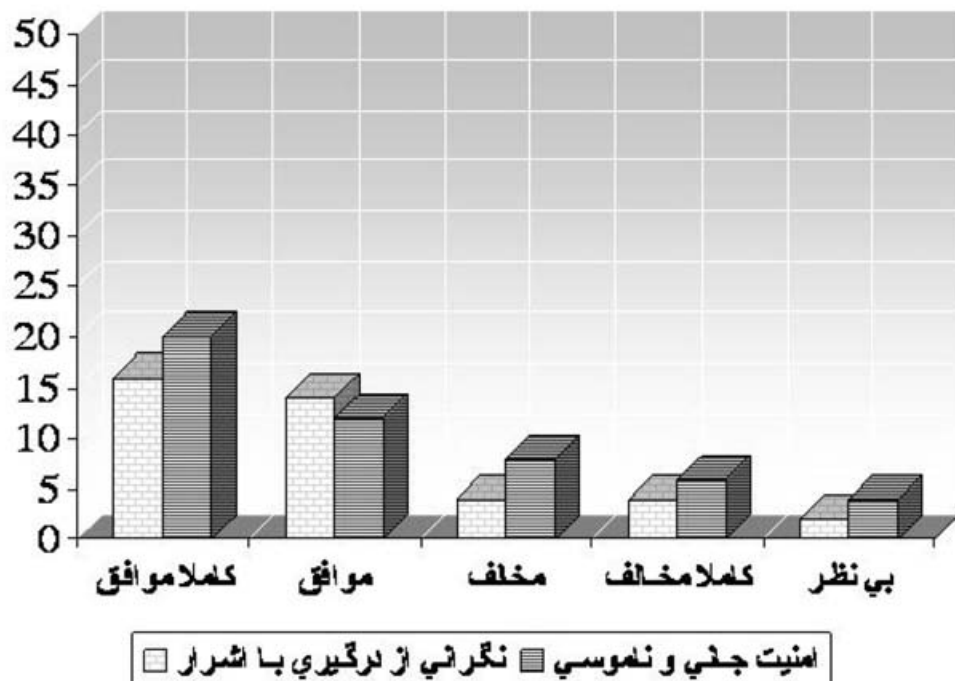
با توجه به قرار گیری شهر کرمان در مناطق همجوار استان سیستان و بلوچستان، و سابقه وجود اشرار در منطقه ضروری بنظر می‌رسید این مقوله امنیت بطور جداگانه مورد ارزیابی قرار گیرد، هرچند که این امکان بود تا در مقوله امنیت اجتماعی مورد ارزیابی قرار گیرد. در این بخش ۵ سوال درباره امنیت جانی و نگرانی از وجود اشرار و میزان احساس امنیت ایشان، از شهروندان بعمل آمد. در این میان ۶۲.۶ درصد از احتمال درگیری اشرار اظهار نگرانی کرده‌اند که با توجه به سابقه حضور اشرار در منطقه و حوادث سال‌های اخیر منطقی بنظر می‌رسد. در این بعد نیز بدیهی است که بیش از نیمی از شهروندان از امنیت احتمالی از خطر اشرار مسلح نگران هستند و احساس امنیت کافی نمی‌کنند. همچنین ۶۹.۵ درصد شهروندان شهر را دارای امنیت جانی برای خود و خانواده می‌دانند و تنها ۳۰.۵ درصد از جو بی‌اعتمادی به امنیت جانی خود اظهار گلایه داشته‌اند.

۶- نتیجه گیری:

امنیت بعنوان یکی از نیازهای اساسی در ساختار شهری بشمار می‌آید که با گسترش روند شهر نشینی و افزایش تراکم جمعیتی، اهمیتی مضاعف می‌یابد. بدیهی است

لرزه های شهر کرمان با توجه به کانون زلزله و دیگر سوانح طبیعی و همچنین افزایش آلودگی شهر بدلیل ازدیاد ناوگان حمل و نقل موتوری و آلودگی صوتی پرمعنا ترین محور این پژوهش بشمار می‌رود چنانچه با نگاهی به نظرات شهروندان می‌توان دریافت که هنوز اثرات روانی ترس از زلزله و یا دیگر سوانح طبیعی باعث شده است میزان امنیت محیطی برای شهروندان در سطح پایینی قرار گیرد. از شهروندان پرسیده شد که آیا شهر را در برابر سوانح طبیعی مانند زلزله ایمن می‌دانید؟ در پاسخ تنها ۱۲ درصد شهر را دارای ایمنی دانسته‌اند و ۸۸ درصد از وقوع زلزله و سوانح طبیعی اظهار نگرانی می‌کنند که این امر با توجه به زلزله‌های اخیر در استان کرمان و شهر بم و شهرستان زرنند و حادث شدن پس لرزه‌های مستمر منطقی بنظر می‌رسد. بر این اساس می‌توان دریافت که بزرگ‌ترین جو نا امنی در شهر به امنیت محیطی و خاصه احتمال وقوع زلزله و سوانح طبیعی، مربوط می‌شود که بطور معناداری بیشتر از حد معمول جلوه می‌کند. همچنین درباره نگرانی از آلودگی‌های زیست محیطی و صوتی ۴۱.۶ درصد شهروندان اظهار نگرانی کرده‌اند که با توجه به افزایش تعداد ناوگان حمل و نقل شهری و اتومبیل در شهر، علت آن را می‌توان دریافت. این امر نیز می‌رساند که شهروندان نسبت به آلودگی‌های زیست محیطی و آلودگی هوا و صوتی نگران هستند و در مجموع امنیت

نمودار شماره ۷- امنیت جانی و ناموسی





که بدون برقراری احساس امنیت در میان شهروندان، نمی‌توان انتظار داشت که بهبود و رشد در ساختار شهری از لحاظ اجتماعی و اقتصادی نیز فراهم گردد. در این میان به دلیل تراکم روابط اجتماعی و وجود تعاملات گسترده شهروندی در ساختار شهری، مقوله امنیت شهری دارای ابعاد و ویژگی‌های خاصی می‌گردد و می‌تواند تأکیدی بر التزام التفات به مقوله‌های امنیت‌ساز اجتماعی خاصه در ساختار شهری باشد. احساس امنیت شهروندان دچار تأثیر و تأثری فراگیر و درگیر با دیگر مقولات اجتماعی است که در ثبات ساختار شهری از لحاظ اقتصادی و سیاسی، مذهبی و حتی ملی دارای بازخوردهای فراوان و تأثیرات و تأثرات فراگیری است. در این پژوهش نیز به مقوله امنیت و احساس شهروندان در بستر مولفه‌های اجتماعی و اقتصادی، سیاسی و مذهبی، محیطی و جانی پرداخته شد. در مجموع بنظر می‌رسد وضع احساس امنیت شهروندان در شهر کرمان در وضع مطلوبی است که در این میان در برخی موارد متزلزل نشان می‌دهد. نتایج تحقیق حاکی از آن است که امنیت محیطی و امنیت دینی دارای مراتب متزلزل تری نسبت به دیگر مقوله‌های امنیتی از دید شهروندی است که در این میان امنیت محیطی از سوانح طبیعی مانند زلزله، باعث نگرانی قریب به اتفاق شهروندان می‌باشد. از آنجا که هر اقدام مداخلاتی در ساختار شهری می‌بایست با تدقیق در میزان و چگونگی نیازهای شهروندی و خاصه احساس امنیت پذیری صورت گیرد، می‌بایست در فرایند برنامه‌سازی یا تولید برنامه نظرات شهروندان مورد استفاده قرار گیرد و شهروندان و نیازهای روانی آنها، مولفه‌های اساسی در فرایند برنامه‌ریزی بشمار آیند. وجود دامنه تأثیرگذاری فراگیر مقوله امنیت در ساختار شهری نیز یادآور التزام توجه به این مهم در فرایندهای مداخلاتی شهر خاصه در امنیت بخشی محیطی - امنیت در برابر سوانح طبیعی مانند زلزله، بشمار می‌آید که مهم‌ترین رویکرد مسئولان بایستی معطوف به این جنبه امنیت در ساختار شهری در بستر رعایت مقررات ملی ساختمان و انسجام در ساخت و سازهای مسکن و جلوگیری از ساخت و سازهای خارج از ضوابط باشد.

منابع و ماخذ:

- ۱- استوتزل، ژان، (۱۳۶۳)، روان‌شناسی اجتماعی، ترجمه علی محمد کاردان، تهران، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- ۲- ادیبی، حسین (۱۳۵۶) مقدمه ای بر جامعه‌شناسی

- ۳- بوزان، باری (۱۳۷۸) مردم، دولتها و هراس، ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران.
- ۴- مساواتی آذر، مجید (۱۳۷۴) آسیب‌شناسی اجتماعی ایران (جامعه‌شناسی انحرافات)، انتشارات نوبل، تبریز.
- ۵- صالح ولیدی، محمد (۱۳۵۸) کردستان، تحلیلی از شرایط محیط طبیعی و اجتماعی استان در ارتباط با بزهکاری، رساله علمی و عملی در اصول و مبانی جرم‌شناسی، دانشگاه پلیس.
- ۶- سرمد، زهره و بازگان، عباس والهه، حجازی (۱۳۷۶) روشهای تحقیق در علوم رفتاری، انتشارات آگه، تهران.
- ۷- رادگودرزی، رضا و دیگران (۱۳۸۴) تغییرات عرضه مواد در بزم طی سال اول پس از زلزله، نشریه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال پنجم، شماره ۲۰.
- ۸- بواندیا، فرناندو گومز (۱۳۸۰) جرایم شهری: گرایشها و روشهای مقابله آنها، ترجمه فاطمه گیوه‌چیان، انتشارات دفتر پژوهشهای فرهنگی، تهران.
- ۹- فرهنگ عمید، (۱۳۴۵)، جلد اول، انتشارات جاویدان علمی.
- ۱۰- دفتر سیاسی نیروی انتظامی (۱۳۷۴) بررسی اجمالی چگونگی ارتباط بین جمعیت و امنیت اجتماعی، تهران، چاپ اول.
- ۱۱- روشه، سباستین (۱۳۸۰) جامعه غیر مدنی، ترجمه محمود عباسی، انتشارات حقوقی، تهران.
- ۱۲- زیمل، گئورگ (۱۳۷۲) کلانشهر و حیات ذهنی، ترجمه یوسف ابازری، نامه علوم اجتماعی، دوره جدید، جلد دوم، شماره سوم.
- ۱۳- محمودی نژاد، هادی و علی اکبر تقوایی (۱۳۸۵) توسعه پایدار شهری و رفاه اجتماعی شهروندی، تهران، نشریه جستارهای شهرسازی، بهار ۱۳۸۵.
- ۱۴- محمودی نژاد، هادی (۱۳۸۶) جلوگیری از جرایم از طریق طراحی محیطی، نشریه معماری ایران (ما)، در حال چاپ.
- ۱۵- زاهدی اصل، محمد (۱۳۸۱)، مبانی رفاه اجتماعی، تهران، نشر دانشگاه علامه طباطبائی.
- ۱۶- محسنی، منوچهر و صالحی پرویز، (۱۳۸۲) رضایت اجتماعی در ایران، تهران، انتشارات آرون.

17_Maslow, A.H.(1954) Motivation and Personality, N. y: Hyper and Row.
18_Bachelor, J.(1970) LES phenomenes Revolutionnaires, Paris, PUF.



19_ M.S. Smith, (1996)," Crime Prevention Through Environmental Design in Parking Facilities, Washington, DC: US

20_ Department of Justice, National Institute of Justice, pp.87_97.

21_ J. Jacobs, (1961)," the Death and life of Great American Cities,

New York, NY: Vintage Books.

22_ O. Newman, (1972)," Defensible Space: Crime Prevention Through Environmental Design, New York, NA: Mac Millian.

23_ B. Poyner, (1983)," Design Against Crime: Beyond Defensible

Space, London: Butterworth's.

24_ T.D. Crowe, (1991)," Crime Prevention Through Environmental Design", Stoneham, MA: Butterworth-Heinemann, pp.87_95.

25_ B. Poyner,(1983)," Design Against Crime: Beyond Defensible

Space, London: Butterworths.

26_ Crime Information Analysais Centre (2000), Crime statistiques.[on-line]: http://www.saps.org.za/8_crimeinfo/bulletin/index.htm

ISS (2001), Ned bank Isis Crime Index, Volume 5 2001, Number 1, January February.[online]:<http://www.iss.co.za/Pubs/Crime%20Index/No.%201%202001/World.html>



فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
N0.19. Spring 2008

■ ۲۱ ■





مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری - شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
Modiriyat Shahri- N0.19. Spring 2008

■ ۷۳-۹۰ ■

Internal Immigration and Urban Management Issue

With an Emphasis on Iran's Conditions

Abstract

While immigration to cities with an inadmissible proportion and blaming that for all the urban problems, this article wants to have a review on these negative prejudgments and adopt a real way by the urban managers. Review of immigration theories in three levels of Macro, Micro and Meso is an explanatory of a continuous immigration to cities in the future of Iran that its results from the national development perspective are not only negative. However decreasing and leading the villagers' immigration to the areas that have the capacity is essential, nowadays immigrations as a part of urban development is inevitable and there should be anticipatory, constructive and integrated policies reflected by the urban management. In this part looking through new urban management method which causes a pervasive communion in local and urban institutions, will be a solution which follows with capability of immigrants and unitizing them with city and urban culture.

Key words: rural-urban immigration , urban management , immigration theories , urban policy making , evaluation of immigration outcomes , enabling.

مهاجرت داخلی و مسئله مدیریت شهری با تاکید بر شرایط ایران

چکیده:

در حالی که مهاجرت به شهرها با نسبت های ناروا و انداختن تمامی مشکلات شهری به گردن آن مواجه است، این نوشتار خواهان بازنگری در این پیشه داوری های منفی و اتخاذ رهیافتی واقع گرا توسط مدیران شهری است. مرور نظریه های مهاجرت در سه سطح کلان، میانه و خرد، بیانگر تداوم مهاجرت به شهرها طی سالیان آتی در ایران است که پیامدهای آن از منظر توسعه ملی صرفاً منفی نمی باشد. هرچند کاهش و هدایت مهاجرت روستاییان به نواحی دارای ظرفیت سرزمین ضروری است، لیکن در شرایط کنونی، مهاجرت ها به عنوان بخشی از رشد شهرها اجتناب ناپذیر می باشند و برای آنها باید سیاستگذاری های پیش نگرانه، سازنده و یکپارچه ای توسط مدیریت شهری اندیشیده شود. در این راستا، روی آوردن به شیوه نوین اداره شهر که مشارکت فراگیر اجتماعات محلی و نهادهای مدنی را باعث شود، راهگشا خواهد بود و به توانمندسازی مهاجران و یکپارچه سازی آنها با شهر و فرهنگ شهری خواهد انجامید.

واژگان کلیدی:

مهاجرت روستا ، مدیریت شهری ، تئوری مهاجرت ، سیاستگذاری شهری ، ارزیابی پیامدهای مهاجرت ، توانمندسازی.



It is more than three decades that in parallel to rapid urbanism in Iran the words about "irregular" immigrations from experts and governors can be heard that the villagers should not leave the villages' fresh air and nature to "ruin the calmness of the developed cities with an attack like wilderness tribes" for passion and false demands (1) and worse, they should not cause a growth in using the drugs and dirty jobs (2). So many times the city managers have expressed the rural immigration as a matter of disorganizing and especially marginal settlement (3). The conclusion of all those critiques is in citizens' dissatisfaction from urban management through the newcomer immigrants.

And in fact urban managers reason that consequences of the immigrations are the rapid population growth and there is no necessary reference and time coordinated to this growth to supply citizen's requirements. So the point finger is toward the "irregular" immigrants who don't let the urban managers to supply the citizens' requirements (probably lot of former irregular immigrants). In addition, it is said that many problems and urban inelegance are made by immigrants; otherwise the nice old cities were still stable. This article looks at these certain assumptions. And presumes no right to deprive them of their immigration freedom certain claim. From another view we can not make immigration compulsory. So after a rapid

review of immigration theories on the kind of rural-urban one in Iran we will attempt to discuss the policies and an approach for urban management encountering the immigration.

Definition of Immigration

"Immigration" is a general word for kinds of population movement between places which causes a permanent or semi permanent (for a long time) change in the residential place (4). Because changing a home in a city or even urban area is not considered as a change (in the area bigger than daily communion) in residential place, we don't call this kind of movement immigration. Immigration is the reflection of residential place dissatisfaction and imperceptions of the places' differences, including social-economical, physical and biological ones. In this article villagers' immigration to city centers or rural-urban immigration and also immigration between cities (usually to the bigger cities) in the country are considered.

Immigration Theories

Immigration happens reacting to widespread factors with different effects on people and necessarily everyone does not have the same way of reflection (5). Theoretical explanation of the immigration reasons can be divided in three research levels as below:

1. Macro-level
2. Micro-level
3. Meso-level

Following the most important theories in each level would be explained: **1. Theories in Macro-level:** in this level, immigration is seen as a social process caused by structural reasons in country and area. In this part three different theoretical branches can be distinguished. The first branch is driven from modernization and dual economic theory. In this branch it is mainly believed that immigration as a balancing mechanism, transfers the extra labor force from the rural traditional and agricultural sections to the new urban industrial and service sections. It is assumed that labor force's movement is the prerequisite of structural evolution to the modern estate whereas city and village will use it the same and finally leads to a balance in income and usage of the parts. In fact the zero marginal productivity is considered for the rural immigrants whom with leaving the village the agricultural part doesn't hurt and instead there will be an increase in productive urban labor force. This assumption in the "south" countries (6) often does not hold true and labor force's transferring has a relation with reduction of agricultural products. It should be considered that there is no total employment in the city to make sure of urban production increase. Also the assumption of paying real wages in city will not hold true until the time of the complete extra rural labor force transfer in the "south". The immigration models explained by Lewis, Fei & Ranis are in

this branch (7).

Buoyancy from the villages has been divided in two conditions: first, the condition in which the rural economical stagnation, leaving the activities, environmental and natural resources' decadence cause a "negative" buoyancy of labor force. Second, the condition in which the rural economical activity, substitution of the labor force with new technologies, the environmental and natural resources' saturation cause a "positive" buoyancy of labor force.

In this framework Zelinsky has written the theory of Mobility Transition. In this theory, population movement pattern changes according to the society development stage and rural-urban immigration in "south" increases little by little, but after the middle stages of development it reduces (8). Where as this theory is supposed universal, lot of population movements in "south" countries are not considered parallel to improvement in developmental stages by Zelinsky and mostly are activities between continuous duality in national space.

Theories of this branch, consider immigration and especially rural-urban type as a structural alteration requirement in "south" countries in the developmental and strengthened by internal elements path. Also these theories don't have the power to define the increasing rate of immigration – with the high rate of unemployment in cities – and is incapable of justifying the



فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
NO.19. Spring 2008



temporary and circular immigration which have an increasing share in the "south". The second branch of theories in Macro-level is based on the Marks and dependence theory which with historical-structural analysis sees the immigration as a staged phenomenon and a stream raised from alterations of investment production relations. From this point of view an unbalanced space structure is created because of the geographical separation of the capitalist's place (proprietor) from (workers) that follows with a population movement (9). So the motivated labor force comes to investments' places (cities) from villages, and in other words "people vote with their feet". This allegory shows the necessity of changing people's residential place and labor market to communion in the stream of their conditions' development and improvement (10). In classic explanation form Marks this kind of immigration in a dialectical stream is natural and gives speed to the history.

In this framework, the dependence theory, does not count the unbalanced space structure as natural and so does not see them in the stream of balance and perfection because of external factors and covert development. From this point of view undeveloped space is produced and remains next to the developing space and a center-margin relationship will be made and finally the immigration in "south" countries is not a balancing movement (11). Hidden determinism in these theories

would not leave a place for the differences of people, societies and areas, so for this reason they don't have the power to define the various immigration patterns in countries.

The third branch of Macro-theories, based on ecological viewpoint, knows the immigration as a fact and a sign of increasing population pressure on resources which its root in Maltosi theory of unbalanced population growth is against agricultural products (12). Biologists using "carrying capacity" concept, justify the rural immigration by natural limitations, because the carrying capacity shows the capacity of an area to keep people healthy and other organisms without declining its ecosystem (13). So from this point of view the immigration is a balancing movement. These theories only emphasize the natural motivators of population movements, while many studies in the "south" shows that against population's pressure on resources (specially in villages) immigration is only one of societies' choices; and the another choices exist like birthrate decrease, compacting the agriculture, lands' usages, social-economical structures and technologies alterations (specially from the distribution justice aspect) (14). Also it is necessary to remind that a lot of rural immigrations end in cities which themselves are the birth places of biological unbalancing.

Thus classified theories complex in Macro-level, know immigration as a variant depending on the conditions and structural-

contextual limitations that the first and second branches are relied on the predetermined factors. Incapability of village in labor force employment (about the first branch) and the unequal distribution of resources to the city benefits (about the second branch) are defined as the main reason of rural-urban immigration. Thinking about immigration as a behavioral reflection with economical goals is leaving a large share unseen whereas people immigrate because of some special personal, social factors – or a combination of them –. The third branch of theories that considers the decadence of environment and the shortage of natural resources as the main reason of immigration is relied on some predetermined factors in the villages. Regarding the fact that the major population of south villages didn't immigrate, the necessity to investigate the other level theories and making the Macro level theories perfect will become clear.

2. Theories of Micro-level: in this level we encounter the immigration from the other immigrant units view point which can be people whose main emphasis is on the question that why an immigrant person moves or not – like the Macro-level – why the immigration happens. In this part we use a cognitive-behavioral approach not a historical-structural one and we can recognize two different theoretical branches, first branch in the field of neoclassic economics, considers the economical reason in making a decision

of an immigrant. The HumanCapital theory considers the benefit as the main factor of moving or not moving of a motivated immigrant (15). The expenses are the immigrant's lost income opportunity because of leaving the village, the transportation and settlement expenses and added to expectance to find a job in destination and psychological expenses because of leaving a familiar environment and the loss of the support that existed in village. Benefits include more and better job opportunities, more income in the destination the value of having better facilities and social services than the village (16). Also we should pay attention that for the existence of instability in "south" the motivated immigrant yields to immediate benefits rather than future ones (17). However peoples' motivation toward maximizing real incomes in their life is hidden as an inevitable fact in immigration theories.

In this frame work the most famous model of immigration is represented by Todaro&Harris which is successful in explaining the apparently contradictory immigration to cities in the existence of unemployment. In this part the rural immigration takes place as a result of difference between city and village from the perspective of expected but not the real income. Expected income is an income that is evaluated considering the real income difference between urban and rural job opportunities and the chance of getting an urban job by the new comer immigrant



فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
NO.19. Spring 2008



(18). Despite the high ability of this model in explaining the immigrations in "south" following important critiques have been made:

-In "south" countries, the family relations and LifeCycle of an immigrant play an important role in making decision, meaning than we can not consider the immigrant as a single person only with merely economical benefits motivation (19).

-Immigrants want to optimize, not to maximize their use of opportunities that for this reason the cycle immigration between city and village takes place (20).

-The implicit supposition toward the existence of immigrants' enough information and logical evaluation is not true, so for this reason chain immigration takes place and the background of immigration streams, canalizes the information (21).

-To reach the urban labor market existence of friend and relative is essential which is not equal for all (22).

-While the explained model is alike for all the immigrants, in fact selective immigration is related to people's age, gender, skill and risk taking.

-In this model the extensive market in informal part of south cities is not cared for.

-This model can not determine the destination of the immigrations, while there is a rationale for choosing different destinations.

-To compensate the income differences in city and village, immigration is not

the only way, instead some other ways like specialization or varying the family economy and cycle immigration are also possible (23).

-The wish to achieve a better life quality and social activity has not been cared for.

-Considering the priority of Push in south villages, many of immigrants come to the cities for nonexistence of income and their goal is to achieve the least income instead of expense-benefit (24).

-Finally, capital moveable more than job, in conclusion to this model with the advantage of cheap labor force in village, why capital and other productive factors do not move?(25)

The second branch of theories in Micro-level is based on the priority of non economical factors in immigrants' behavior, that today is not a dominant theory and compared to theories based on the priority of economical factors is considered subordinate. In these theories which most of them are compiled of using the researches about people's residential place alteration among cites in "north" countries, the axel is the motivated immigrant's perception of utility of the environment. In stress-threshold model immigration is looked at as a shape of a person or group's adaptation with the environmental perception change. In this model a threshold of stress tolerance is supposed for the motivated immigrant which forces him to move toward the new environment (26).

Immigration evaluation should not be done only from the rural or urban perspective, but the set of outcomes in types of immigration should be considered from the national development point of view.

It should be mentioned that the interest to use the other special environmental facilities can be manifested as a capital in wage, house rent and other prices of that environment.

In this framework the theory of "bright city lights" which believes in the attraction of rural youngsters because of media and the stories of former immigrants about entertainment patterns and type of urban life (27), is very famous. However, practically studies have not proved this theory, many times the other non economical factors like accessibility of educational, treatment and fundamental services, leaving the traditional norms and the ambition of social mobility beside the bright city lights have been seen (28). At least with these theories we can explain the direction of the immigrations (not necessarily their beginning) and anyway accept that beside the visible and economical factors, mental and social-cultural factors have affected immigrant's decision making.

Therefore the set of categorized theories in Micro-level, knows the immigration as a variable depending on how immigrants make decisions whereas in the first branch, economical reasons for the labor force movement, is relied on income calculation

during the lifetime in two places and modifies them with the possibility of getting a job. The second branch, explains the non-economical reasons depending on the utility of environment and the urban attraction of social facilities for immigrants - that exact studies in this case are not available and the immigration policies are mostly inspired from the first branch. In both branches of the theories in this level the freedom of immigrants' movements is certain and attention has not been paid to contextual factors (structure of social-economical and ecological factors).

3) Meso-level Theories: Considering the critiques on the other levels of theories disregarding the contextual factors, immigration in this level is studied based on the family unit and the community and the strong point is in relating the "cause of people's immigration" (Micro-level) to "cause of immigration phenomenon" (Macro-level) through family and community.

As usually in "south" countries, the production unit and possession control in rural areas is the family, it is believed that immigration is rarely individual. So the group decision in family which is a reaction toward its condition alteration, has a main role; and perception of this condition alteration happens based on local community (29). Two different theoretical branches in this level can be recognized. The first branch, which deviates from HumanCapital and expected income theory, counts the decision to immigrate based on





the total family incomes (not the immigrant person) from various resources (like agricultural, proletarian, dealing, handy crafts and getting money from other immigrants). Therefore as the possibility of aggregation and effective composition of job in the case of immigration with other jobs of immigrant's family in the origin is important, the wage level and its difference are not important for the immigrant. In fact the immigrant attempts to maximize total family income with minimizing the risk of group income. This happens through varying income bases (with getting a job in destination). Therefore, though individually, decision to immigrate is not a guarantee for individual immigrant's best benefits, it guarantees the maximum benefits for the family (30).

In this framework "relative deprivation" approach is explained. From this point of view immigration happens to supply dissatisfaction which is derived from comparison made between the individual and family income and the average of reference and immigrant group income (not all groups). In this approach it is concluded that the most immigration is from poorest villages and the most immigration interest exists among poorest people and immigration is intensified with unequal income distribution in the villages (31). This approach does not deny the individual behavioral traits but emphasizes the analysis of immigration in family unit and as a group decision. From the "relative deprivation" perspective, immigration more than labor force immigration is because of wage

difference; and against the common belief, is to escape from family income risk (through giving variation to income resources by immigration of a member or some members) (32). Again in this branch, the "value-expectancy" approach is presented in which immigration is known as result of family perceive-recognition calculation to improve life quality. Here "value" is equal to objective goals and "expectation" is equal to mental probabilities where as criticizing the economical logics and maximizing the individual benefits suppositions, believes in maximizing values (that totally and definitely do not have economical aspects and are not necessarily individual) considering the expectations (33). It should be paid attention that performing such an approach is difficult because of requiring to know and analyze deep and mental concepts and maybe prior to family value and expectation, these are community's structural and cultural specifications which make the member of that community motivated to migrate or not.

Immigration to cities in Iran is inevitable. Based on dual spatial development inheritance of natural deviations and biological straits and with an intensification view point toward globalization of economy, it is deduced that current immigration stream of the country will continue at least for a long time.

The second branch of theories in Meso-level, directly relates immigration decision

making to restrictions and contextual facilities. Here, according to social values by which the family is surrounded, the main goal in people's immigration is defined as sustenance or life quality improvement and family well fare (34). In this part, emergence of a new family species with geographical dispersal and performance consolidation is distinguished which is different from the common definition of family (living in a house with shared main meal) (35). Also in this approach it is said that who immigrates in the family comes back to their life level and in contrast brings commitments for other members of family in other levels of life (36). So the necessity to allocate the family labor force interacting with society values leads immigration decision. In this framework studies in some "south" countries show that immigration and agriculture are integrated and complementary toward each other. To get liquidity and sponsoring the agricultural labor force, part of a family labor force (exploitation unit) immigrates whereas in lower level societies, social-economical development is more (37). These studies have shown that opposite to rural family income reduction, there exist social solutions (like decreasing the birthrate and immigration of labor force) and productive solutions (like specialization or variation) (38). In criticism of this approach it is said that in many cases, resource distribution and social-economical organizations in villages, are better justifications for making

family decisions in rural immigration stream deviations. Meanwhile the more nonagricultural income resources the less rural immigration takes place.

So Meso-level theories complex, observes immigration as a result of family decision toward sustenance or increasing the family welfare and announces that mechanism, performance and exploration of such decision (including individual factors in Micro-level and social ones in Macro-level) becomes practical and effective in Meso-level (family). However, in all mentioned kevels there is no universal and general theory which is able to justify immigration completely and exclusively in absence of other levels – including the answer who, why and how immigrates – (39).

But it seems like regarding "south" countries specifications, giving theories and studying in Meso-level will result in superior conclusions in comparison to the other levels (40).

Consequences of Rural-Urban Immigration:

Regarding the case that most sensitivities reflecting the immigration phenomenon are for its outcomes in origin and destination of migrations, in this part a theoretical framework to evaluate the consequences of rural-urban immigration is presented which is shown in the diagram number 1. In this framework, buoyancy from village has been classified in two occasions: First: A situation in which rural



فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
NO.19. Spring 2008



economical stagnation, leaving activities and decadence of environment and natural resources, will result in "negative" buoyancy of Labor Force; second, the condition in which rural economic development substitution of labor force by modern technologies beside environmental and natural resources, saturation will cause "positive" buoyancy of labor force. Regarding the other side of migration, that is urban attraction also it is classified in two classes: first, that the real requirements labor market exist and attractive capacity of urban parts cause "positive" immigration of rural labor forces to cities; second, the condition in which false expectations by villages exist and causes "negative" immigration of rural labor forces whereas there is no capacity in urban productive labor market.

Paying a little attention to the four classes of immigration regarding its outcomes in origin and destination, it can be interpreted that two types of it (which are number 1 and 4 in diagram num 1) can merely be counted for as "positive" or "negative", because they affect the origin and destination. Though, the two other types – number 2 and 3 – have different effects on origin and destination, which can be evaluated as "negative" in one aspect and "positive" by the other (41). However, in presented model, based on different criteria, also "positive" and "negative" definitions can be changed. But in either case, attention must be paid that not only immigration must not be evaluated just from the city or

village aspect, but also the complex of consequences in all types of immigrations should be counted from the National Development perspective.

Immigration to Iran's cities from the theoretical perspective:

Considering the review of immigration theories in previous part, it can be concluded that in Macro-level, immigration to cities in Iran is inevitable. Based on dual spatial development inheritance – either based on devotion of discriminative resources and development centralization or based on historical events, natural deviations and biological straits – and with viewpoint of its intensification because of economy globalization, it is deduced that current immigration stream of the country will continue at least for a long time. In fact, stability of Iran's rural areas depends on the immigrant transferring limit which causes the exit of extra population of the rural environments inquiries and thus keeps labor forces and entrepreneurs of the village. In this regard, rural total development will not be able to stop the immigration of extra population from village rather than that it can help by sustenance of the population (42). However, based on the presented theoretical framework, to evaluate the consequences of this "positive" immigration in origin, its "negation or positive" outcomes in destination also must be regarded. Today, there is a universal agreement that urbanism process is one of the decisive factors in "south" countries development.



In Iran's particular condition, young population growth, has created an unprecedented job requirements, which the most possible, economic and the quickest place for the creation of the majority of such jobs are inside urban parts. Nowadays, beside around five hundred thousand urban youngsters, more than three hundred thousand rural youngsters, with low education and some how unskilled, enter the labor market where better opportunities with lower investment are undoubtedly provided for them in cities compared to the villages. This itself is an emphasis on the inevitability of immigration to cities and necessity to anticipate from the Macro-level perspective.

From the Micro-level perspective, theories also are not in a way that stream of immigration to cities in Iran is to be stopped soon. Contrary to the wrong supposition that merely people's economic motivation must be paid attention, immigration in Iran is mostly a decision made to guarantee families' preservation and security. Wages also do not have remarkable differences and mental factors of immigrants affect fulfillment of immigration more than visual factors (43). Thus, many rural immigrants will immigrate because of family necessities and more comprehensive motivations rather than personal short-term profit-seeking ones. Here, it should be pointed that less witnesses of "bright city lights" attraction in contrast to buoyancy of "rural darkness" are available. But if we replace the "bright city lights" in future with entertainment

and facilities, then we will find better justifications for immigration reasons at Micro-level.

From the prospective of Meso-level theories, rural-urban immigration will continue in the country during the coming years.

Comparing a part of rural population with reference groups, considering lack of enough resources, there will be certainly no answer except for immigration, and "Relative Deprivation" parallel to "value-Expectation" will work.

But information stream in societies based on backgrounds of old immigration streams, creates thematic pressures and increases chain immigration. Because of these informational streams and their importance in finding its basic position in cities, stage immigration – from small and near residential places to huge and far ones – are less seen.

Finally, rural-urban immigration in Iran, disregarding fulfillment or unfulfillment of rural development, local balances and land preparation will continue in coming years and there is no escape from that; But, volume, combination, speed and its direction can be guided – which will be discussed in following–.

Immigration to Iran's cities from the Aggregated Policy – Making Perspective:

With a transient look at literature of subject and dominant dialogue in our country, it can be interpreted that at least during the



فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
NO.19. Spring 2008



two or three previous decades, the common understanding of rural-urban immigration in Iran is "negative" and by citizens' view the word "irregular" is an inseparable element (component) of population's motion which is mostly "regular" in the villager's opinion! Prior to entering the policy-making argument, it is necessary to pay attention to the principles below:

- Motion and transition freedom in habitat and office are of inevitable civic rights. Policy-making based on legitimacy derived from social benefits can influence population's motions with encouraging and sponsoring devices.

With a transient look at literature of subject and dominant dialogue in our country, it can be interpreted that at least during the two or three previous decades, the common understanding of rural-urban immigration in Iran is "negative" and by citizens' view the word "irregular" is an inseparable element (component) of population's motion which is mostly "regular" in the villager's opinion!

- Freedom in choosing habitat and office, contradictorily, requires policy-making in which people are not forced to leave their habitat and inhabit in another place.

It is the fact that rarely one is found to be fond of leaving his favorite house and in fact after tolerating some levels of tension and pressure, he yields to immigration. Intimate words of an elderly man in Hamedan are: "who said that we are

interested in city? No one escapes from his family. Every one likes to be with his family at least at nights. Do they give us P.H.D, M.A or palace in Tehran? As radio says, we live in informal settlements and we should do the worst jobs there. We are ridiculed as rednecks. The only happiness we have is that whenever we save some money, we can return to our village and live there with honor for some while." (44) So, rural immigrant comes to city like a refugee and "votes with his feet", and by the lowest expectation beside the highest preparation for work and attempt, wants to build his future. In this way, unfortunately success is not that much regular and general and almost is like a lottery. But hope for improvement keeps him standing. In such a situation it is neither possible nor fair to decide on their non existence. Who makes such a decision? Is it not that we citizens were once immigrants? They have come a bit later and we say that there is no room for them! It must not be forgotten that in cities (Also in a country with oil income injection to urban economy) wastes of tables are much enough for the poor to feed from. But to use the waste of tables, it is needed to travel to cities and be next to the tables! Immigration policies in relation to rural-urban immigrations inside the country, in general division, may be Normative or Adaptive. In first case, policy is made based on value-expectancy. And in other way, policy is made based on what in fact exists and is accepted. Both branches



فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
NO.19. Spring 2008

of policy-making can be compulsory, encouraging or sponsoring (45). From another perspective immigration policy-makings can be categorized into two, deterrent (negative) and productive (positive) categories in immigrants' origin or destination, that in other words can be followed with encouragement or punishment in two tales of immigration stream. Also, confronting rural-urban immigrations, particularly in "south" countries, five types of policies are used as below:

A – Stopping immigration stream in origin or abandoning presence in destination, that its model was seen in China's Cultural Revolution period and with rural steams called "Rustication".

B – Changing the direction of migration to expected destinations like low-density areas with natural unused capacities or to (ex-urban) new, small and medium cities where are not accepted by immigrants. This policy was utilized in Canada and Australia as Homesteading and in Indonesia as Transmigration to some islands except for Java.

C – Accepting current immigration stream and creating necessary policies to attract in destination that much of this model can be seen in South American countries.

D – Accepting current immigration stream and thus try to decrease it. And not to encourage its permanence, which is like A and C policies that is conveniently implemented by some

countries.

E – Not accepting the current immigration stream and exerting force to leave destination and return to origin, which its violent and tragic model was seen in Kambuj during rouge Khemers' era (46). Any way it can not be expected to stop transition to a place until the time there is no capacity for employment. In fact sometimes it is visa-versa, and by the presence of immigrants and population increase, assembly economizations and environment for creating new opportunities are provided which by themselves are attractive of activities and creative of capacities for employment. Therefore, regarding the case that development and good fortune of the "place" are not the objectives, it should not be expected from people to live in their habitats for ever and try their best for its development as hard as possible. But, the objective is development and good fortune of "people" which is possible to achieve with attempt, lower expense but adapted with environmental capacities in another place (47). In today world, policies at accepting immigrations and attempts to direct and to manage it, have the most acceptances and are used for national development.

Issue of Urban Management Encountering Immigration

At first, many of common beliefs in relating troubles and problems of Iran's urban management to rural- urban



فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
NO.19. Spring 2008



immigrations should be studied and revised.

- Rural immigrants, or those entered from other cities, are not all poor and with low income immigrants and in fact the picture made of them who are only obstacles for cities is not all the truth. Studies on other countries show that the interest among villagers toward migration is either from the poorest or from the richest stratum and the medium level has the lowest interest to immigrate to cities. Thus, the immigrant-accepting cities are facing with two types of immigrants whereas the high-income groups who live like other citizens by importing their capitals are not blamed and only selectively there are words said about the troubles made by resettlement of low-income groups. Troubles of these groups are serious because of suitable supply absence for their requirements and force them to the informal borders and creation of their own habitats (48).
- Immigrants who have entered the cities, besides helping the urban economy, create new opportunities and capacities. The imaginations that are almost destructors of urban economy are wrong. It suffices to consider that young, bold and hardworking forces bring cheap labor forces to urban labor market and for their resettlement and job hunting, they benefit from their families and those coming from the same provincial towns _which is in fact use of rural capitals in cities_ with the

least command to urban governance (49). This stock of labor force causes the operation of new activities in city and activates entrepreneur environment.

- Not only immigrants are not threats to cities, but also they can be opportunities for urban development. With that explanation this the urban management's responsibility to make Economical development using these opportunities properly, and not to consider this transition of population negative in the continuum of pioneer and developing role of cities in national development. Discussion is about the migration which is "effect of underdevelopment" in some parts of our country and can turn into "cause of development" in some or other parts.
- Immigrants who have entered do not have the biggest fraction in urban overpopulation. Step by step this fraction is decreased and it is added to the natural population growth of cities. Of course, it should be mentioned that new habitant patterns are going to get shape in urban Macro-level area which is a group of villages, several small cities and metropolitans are created in an operational combination with each other which destroys the classical borders of cities and villages, and that needs independent research and investigation (50). In these areas, immigrants affect very much the increase of population shares in main metropolitans. Considering the cases that have been

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
NO.19. Spring 2008

briefly mentioned, urban management facing to entered immigrants has different responsibilities which are usual today. The most important of those responsibilities is paving the way and helping immigrants' employment in cities. The goal of employment here is from two social-economical and physical aspects. From the social-economical aspect, these immigrants need education, gaining skill and ease of conditions to enter labor market. Parallel to the creation of this economical establishment, aggregate acculturation must be formed toward paying the debt of citizenship for benefiting from their rights (51). This is necessary to consider that in employment at immigrants, time individually is not useful and it indeed needs a bright social plan to connect their societies to city and urban culture. Here it must be emphasized that all of these stratagems do not ignore macro-policies which should cut down the villagers' immigration and lead them to the areas with capacity.

Regarding the case that development and good fortune of the "place" are not the objectives, it should not be expected from people to live in their habitats for ever and try their best for its development as hard as possible. But, the objective is development and good fortune of "people" which is possible to achieve with attempt, lower expense but adapted with environmental capacities in another place.

Among the main elements of this social plan, are institution for and giving partnership to the immigrants' society in handling their local problems. The complex of these movements is called empowerment which urban management acts like a facilitator of capacity-making in these societies and in fact teaches them how to stand on their feet. Succession in that case, the other aspect of these societies' employment which is from the physical one, is opened (52). Development of environmental conditions and improvement of neighborhoods with the least city's help are done through these societies with improvement of their social-economical situation and departure of low income neighborhoods is removed. Unifying with city (not necessarily involving in it) is the determiner of the urban management's success in facing the immigration. Of course, to supply the same limited extent of social and fundamental services which are obligatory for improvement of these societies environmental conditions, there is an issue an the source of capital supply. These maintenance on one hand must be supplied further than local level and at the state and national level – because population transition to cities is happened for notional development – and on the other hand it is reasoning with good urban governance which leads to gathering of sources and new actors. Anticipation in resettlement of future immigrants also will remarkably



فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
NO.19. Spring 2008



decrease the future expenses.

Briefly, immigrant's entrance to cities is their natural right and it is not possible to consider it negative or stop it. What we do or do not do for their employment and acceptance, rural-urban immigration will also continue and urban management not taking measurements only will add future expenses. Also, there is no reason for immigrants to be seen as obstacles for cities and not to be able to use their capabilities. Incapability in solving the urban problems is not a reason to put it on the immigrants' shoulders. There is no sign that by stopping the immigration, cities will solve urban problems and that the balance between the labor force requirement and jobs takes place or the balance between income distribution and poverty eradication is formed. While abandoning immigrating in other words keeps the poverty in village – not beside the cities –. Is it not so that their existence in city will make more and cheaper opportunities to decrease the poverty and bring balance? Finally we should revise the "anti-immigrant" view. This view is rooted in anti-urbanism and especially anti-urbanism has been distributed because of incapability in urban management. So the urban management needs to alter. Discussion about the elements of this alteration (like the entrance to all social-economical areas, integrated and strategic management of city and zone) would be postponed other times.

Notes and References

- 1.Examples of this view point are observed a lot in media, so these sentences are borrowed from headlines of "Abadi" quarterly journal in 1375.
- 2.there is no shortage of samples for immigrants proportion, but this quotation is from the head of Social Welfare Organization in "Hambastegi" newspaper in 31st of Shahrivar 1381.
- 3.for example, in this case you can refer to "Iran" newspaper page 6 in 6th and 8th of Mordad, and "Hamshahri" newspaper page 5 in 16th of shahrivar 1381.
- 4.Johnston, R. J. et al.(2001); The Dictionary of Human Geography , Oxford, Blackwell,P.504.
- 5.Parnwell, M. (1993), Population Movements and the Third World , London, Routledge,P.72.
- 6.In this article the "south" countries are the third world or developing countries.
- 7.Todaro,M. (1976), Internal Migration in Developing Countries, Geneva, ILO,p.21.
- 8.Zelinsky, W.:(1971),"The Hypothesis of the Mobility Transition", in: Geographical Review.Vol.61, No.2, and PP.219-249.
- 9.Chant, S. & Radeliffe, S.; (1992), "Migration and Development", in: Gender and Migration in Developing Countries. S.Chant (ed.), London: Belheaven, PP.1-29.
- 10.the expression "people vote with their feet" refers to the people's right toward

choosing their residential place and immigration.

11. Amin, S.;(1974), Modern Migration in Western Africa. London, Oxford University Press.P.120.

12. Grigg, D.B. (1980), "Migration and Overpopulation", in: The Geographical Impact of Migration.P.White and R.Woods(eds.), London: Longman, PP.60-83.

13.Hagget.P. (1979), Geography: A Modern Synthesis. New York: Harper and Row.

14.Bildsborrow, R.E. (1987), "Population Pressures and Agricultural Development in Developing Countries" in: World Development. Vol.15,No.2,PP.183-203.

15. Sjaastad,L.A. (1962), " The Costs and Returns of Human Migration" in : Journal of Political Economy .Vol.70.No.5,PP.80-93.

16.Lee.S.H. (1985), Why People Intend to Move? Boulder : Westview .PP.15-16.

17.Da Vanzo,J. (1981), " Microeconomic Approaches to Studying Migration Decisions" in: Migration Decision Making: Multidisciplinary Approaches... G.F.De Jong and R.W. Gardener(eds.), PP.90-129.

18.Todarro,M.P (1976), Internal Migration in Developing Countries. Geneva: ILO,PP.28-29.

19.Greendle,M.S (1988), Searching for Rural Development: Labor /migration and Employment in Mexico. Itaca: Cornel University Press .P.27.

20.Chang,T.H.P (1981), " A Review of Micro Migration Research in Third World Context" in: De Jong and Gardener(eds.)

PP.303-327.

21.Parwell, 1993, P.93.

22.Spear, A.et al ,(1988) , Urbanisation and Development: The Rural-Urban Transition in Taiwan. Bouldor: Westview, P.309.

23.Guest,P. (1989), Labor Allocation and Rural Development. Migration in Four Javanese Villages. Boulder: Westview,P.27.

24.Dasgubta,B. (1981) : Rural-Urban Migration and Rural Development, in: Why people move. J.Balan(ed.) .Paris :Unesco .PP.43-58.

25.Amin 1974, P.85.

26.Wolpert,J. (1966), " Migration as an Adjustment to Environmental Stress", in: Journal of Social Issues. Vol.22,PP. 92-102.

27.Parwell, 1993, P.89.

28.Bilsbarrow,R.E. et al. (1984), Migration Surveys in Low Income Countries. London: CroomHelm.

29.Billsborrow, 1984, P.20.

30.Clark,W.A.V. (1986), Human Migration. Beverly Hills: Sage ,P.69.

31.Stark,O. (1984) : "Rural-to-Urban Migration in LDC's – a Relative Deprivation Approach" ,in: Economic Development and Cultural Change. Vol.32,No.3,PP.475-486.

32.Stark,O. (1991), The Migration of Labor, Cambridge, Basil Blackwell, PP.3-18.

33.DeJong,G.F. & Fawcett,J.T. (1981), : Motivations for Migration: An Assessment and a Value-Expectancy Resarch Model" , in: Migration Decision Making. G.F. DeJong & R.W.



فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
NO.19. Spring 2008

■ ۷۴ ■



فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
NO.19. Spring 2008

■ ۷۳ ■

- Gardener(eds.). New York : Pergamon, PP.13-58.
- 34.Wood,C.H. (1981), " Structural Changes and Household Strategies: A Conceptual Framework for the Study of Rural Migration", in: Human Organization. Vol.40,No.4,PP.334-338.
- 35.We call this type of family "Expanded Family" : SelierF.J.M. (1988), Rural-Urban Migration in Pakistan , Lahore, Vanguard, P.31.
- 36.Trager.L. (1988), The City Connection: Migration and Family Interdependence in the Philippines, Ann Arbor, University of Michigan, P.188.
- 37.Findley, S.E. (1987), Rural Development and Migration: A Study of Family Choices in the Philippines .Boulder: Westview,P6.
- 38.Guest 1989, PP.32-33.
- 39.this is compulsory to mention that descriptive theories of immigrants and immigration process analysis (like "Ravenstein" rules and "Lee's" model) are not investigated and only the immigration explanatory theories are studied.
- 40.Review of immigration theories is a compact of the 4th chapter of the source below: Sarafi , Mozafar (1995), " Rural Outmigration and Rural Development in Iran: Implications for the Roles of Infrastructure in Case of Hamedan Province." Vancouver: University of British Colombia .Ph.D. Dissertation. PP.71-106.
- 41.Sarrafi,1995,ch.2.
- 42.for a better understanding of the structural immigration necessity for villagers in Iran you can refer to the article by Nasser Azimi in "Modiriyat Shahri" quarterly journal. No.10.
- 43.Despite studying many "south" countries (and also the author's study in Hamedan province) this claim has been proved, these conclusions should be carefully considered.
- 44.The author's interview with Jorbanloo villagers. Mordad 1379
- 45.Skeldon,R. (1990), Population Mobility in Developing countries: A Reinterpretation. London: Belhaven, P.193.
- 46.Oberai,A.S. (1983), State Policies and Internal Migration, London: Croomhelm.
- 47.Sarrafi, Mozaffar; Local Development Planning Basics. Tehran, 1377.
48. for further studies in this case you can refer to exclusive edition of " Haft Shahr" quarterly journal, Vol.8, Summer 1381.
- 49.Gilbert, Alen, Joseph Gaggler; Cities, Poverty and Urbanism Development in Third World Countries.
- 50.Ginsburg,N. et al. (1991), The Extended Metropolis: Settlement Transition in Asia. Honolulu, University of Hawaii.
- 51.Sarrafi , Mozaffar (1380). " Iran's Giant Urban Issue and the Role of Urban Planners" ,in: Urban Planning and Architecture quarterly journal,Vols.62&63,PP.47-50.
- 52.Hall,P. & Pfeifer.U.(2000), Urban Future, London, E and FN Spon. P.238.





مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری - شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
Modiriyat Shahri- N0.19. Spring 2008

■ ۹۲-۱۰۸ ■

Space Syntax Methodology in Urban Design Process

With Taking a Look at City of Yazd

Mostafa Abbas zadegan

PH.D, University of Science & Technology

روش چیدمان فضا در فرایند طراحی شهری
بانگاهی به شهر یزد

چکیده:

یکی از اهداف مهم طراحی شهری ارتقای کیفی محیط زیست شهروندان و تعامل مثبت آنان با فضای کالبدی شهر است. به منظور دستیابی به چنین هدفی در فرایند طراحی شهری، سناریویی تعریف می گردد که بهبود ارتباط انسان ها با یکدیگر و با فضاهای شهری را به شکل کالبدی ارائه می دهد. اطمینان از به واقعیت پیوستن چنین سناریویی از دغدغه های مهم طراحان و تصمیم گیرندگان است. برای رسیدن به این اطمینان، از روش های گوناگونی چون روش های هنری، علوم اجتماعی و روان شناسی محیطی بهره برده شده است. یکی از روش هایی که در چند دهه اخیر ابداع گردیده و تکمیل شده، روش چیدمان فضا (Space syntax) است. این روش رابطه ترتیبی و چیدمانی کلیه فضاها را با یکدیگر تجزیه و تحلیل می کند و ویژگی های فضاهای شهر را به صورت گرافیکی و نیز به صورت پارامترهای ریاضی ارائه می دهد. بنا به نظریه چیدمان فضا، ترتیب قرارگیری فضاها در کنار یکدیگر تأثیری مستقیم بر نحوه استفاده از فضاها دارد. در این مقاله ابتدا این روش به طور خلاصه توضیح داده می شود و سپس کاربرد آن در فرایند طراحی شهر تشریح می گردد. در ادامه، با استفاده از روش چیدمان فضا و ویژگی های ترتیبی فضاهای شهر یزد طی سه مرحله توسعه تاریخی آن (مرحله اول، شهر یزد در محدوده دیوار دفاعی آن؛ مرحله دوم، توسعه شهر ورای دیوار دفاعی و تشکیل بازار؛ و مرحله سوم، پس از خیابان کشی دهه ۱۳۲۰) مورد تجزیه و تحلیل قرار می گیرد و نتایج زیر برای بهره گیری در فرایند طراحی شهر استنتاج می گردد:

- فضاهای شهری بر اساس منطقی ساختاری شکل گرفته اند.
- دخالت در نحوه چیدمان فضا ساختار فضایی آن را دگرگون می سازد.
- تحولات ساختاری شهر، تحولات عملکردی - رفتاری افراد ذی نفع را به دنبال خواهد داشت.
- تحلیل ترتیب فضایی شهر با استفاده از روش و تکنیک "چیدمان فضا"، متخصصان طراحی شهری را قادر می سازد تا مدلی ایجاد کنند که رفتار در فضاهای شهری را پیش بینی کند. از این مدل می توان در فرایند طراحی شهری بهره جست و رابطه ای تعاملی با آن برقرار ساخت.

Abstract

One of the most important goals of Urban Design is to promote the quality of citizens' biological environment and their positive interaction with physical space of city. To achieve such a goal in urban design, a scenario is defined that physically represents improvement of people's relationship toward each other and with urban spaces. To be sure about the performance of such a scenario is one of the decision - makers and designers main concerns. To achieve such a certainty, various methods such as artistic methods, social sciences and environmental psychology are used. Space syntax methodology is one of the methods that have been invented and completed during the recent decades. This method analyzes the configurative and syntactic relations between all the urban spaces and presents specifications of urban spaces graphically and by the mathematical parameters. Based on the theory of space syntax, the standing order of spaces next to each other has a direct effect on the way of using the spaces.

In the article, this method is at first briefly explained and then its usage in urban design process is analyzed. Following, using the space syntax methodology, configurative specifications of Yazd's spaces are analyzed during three historical stages of its development (First stage, Yazd within the defensive wall limit; Second stage, Development of the city beyond defensive wall and construction of market; and the third stage, after street forming in 1320s) and the following results are to be used in the process of urban design.

- Urban spaces are shaped based on a structural logic.
- Manipulating or Intervening in space syntax method transforms its spatial structure.
- Structural alterations of city, with result in functional - behavioral alterations of citizens.
- The analysis of urban space configuration, using the "space syntax" method and technique, enables urban design experts to make a model to predict behavior in urban spaces. We can make use of this model in urban design process and make an interactive relation with it.



1. Introduction

Urban spaces play a very much important role in supplying peoples' demand in a face to face relationship with each other. Face to face relationship is an important requirement of social man and lack of such a relationship with result in many negative effects on people's mental and psychological health. Traditionally, open urban spaces were places for such relationships. With the rapid improvement of communication in recent decades, need for face to face relationship as a "practical" factor is lessened, but social-cultural and psychological demand for such a relationship has still remained (and will remain) in its high status. Also in future humane society, who will socially inhabit cities, should provide the situation for its appearance in urban environment to supply some parts of this requirement.

Regarding this case, urban planners are aware of open urban spaces' importance in design process and try to create a space for citizens to be able to communicate in a suitable environment. In the past, creation of a good space in city was merely done artistically and in most of the cases where artist planners predict scenarios for the ways of using spaces, it was not available for some reasons and the created space seemed to be undesirable, considering its way of use. Thus, during recent decades many attempts have been made to scientifically predict manner and communication in

open urban spaces.

To investigate the relationship between urban fabric and its events, also many methods are sued. These methods profit from various professions in theoretical fundamentals. Among them, artistic viewpoints based on personal interpretations, presuppositions and experiences, had the biggest share in the analysis of the relationship between urban physical fabric and its events. Urban planning artists and artist urban planners predict specific events and activities for their designed city based on their experiences and imaginations. And in many cases, considering their deep knowledge of the same specific society, their predicted scenario was performed and many valuable works were produced. Rapid over population and development of urbanism during the late century, and need for vast buildings, remarkably added to the number of urban planners who were developing cities and building new ones. Complexity of urban relationship and not enough familiarity with social structure, which was rapidly changing, made the prediction of urban events in urban spaces at least very difficult, if not saying impossible, in a way that many of artistic predictions have not been put in act in modern city design. Making mistakes in designing and non-existence of right prediction have a powerful relation with abnormality. Vandalism in urban space, improper use of spaces and contradiction in the way of using space

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
NO.19. Spring 2008

■ ۱۰۲ ■

are some of them. To explain and predict people's behavior and their relationship with urban physical fabric, many attempts have been made in various sciences like environmental psychology, sociology and different artistic professions. Despite many successes that these sciences –especially environmental psychology– achieved, none of them were a comprehensive method to explain direct relationship between urban physical fabric and behavior.

Here, demand for a comprehensive method lead to the invention of "space syntax" method in late 1970s, and its development in 1980s and 1990s. This method was invented by Professor Bill Hillier and J. Hanson in London University. Nowadays in design process many countries make use of this method for the analysis of urban fabric and large and complicated buildings. "Sir Norman Fauser" and "Richard Rodgers" are from those architects and urban planners who were using this method in their architecture and urban planning works. This technique is developing in different countries. As our country mostly uses artistic or traffic engineering methods for urban development design or the existing condition improvement, it is necessary to apply scientific methods which can scientifically and clearly explain the relationship between urban physical fabric and various events which happen in urban spaces. These events consist of urban people and various

groups, pedestrians and drivers' way to use urban spaces and its effect on land's price, rate of crime and such like. In this article the named method is described at first and then using the method, three stages of physical changes of Yazd's historical fabric are analyzed; and finally moreover to presenting the results of this study, some suggestions are also provided.

2. Space Syntax Method

Space syntax method analyzes the relationship among all the urban spaces and presents the results in the form of graphical and mathematical parameters. Mathematical parameters can be used in creation of a model which predicts performance and the way of behavior in urban spaces. Graphic data of space syntax analysis is an effective tool in urban design process; in a way that the effects of physical intervening on urban fabric is seem graphically. Though, urban designer can observe the impacts of his choice on the macro structure of city in the stage of various design choice creation. Many of the researchers using this method concluded that space syntax method is successful in prediction of pedestrians' and drivers' movement and also space use level. Regarding these studies, using this method, a model is achievable to predict the impacts of designing decisions in physical spaces on user's behavior in the urban design process.



فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹- بهار ۱۳۸۷
NO.19. Spring 2008



Here, it is necessary to briefly mention some basic concepts. These concepts are: space configuration, axial lines, Integration, legibility and natural movement.

2-1- Space Configuration

As space syntax method is based on the analysis of the inter relationship between all urban spaces, space configuration can also be analyzed through this method. Space configuration means the way that spaces are arranged beside each other and their mutual relationship. Thus, it is necessary to determine the concept of "space configuration" in this method.

b is in line with a. In Figure 1-III situation is totally different, in a way that cube b is above cube a and contrary to figure 1-II in which the cubes were in line with each other, in this situation cubes are up and down. Therefore, this relationship is asymmetrical. In this case, cube b is above cube a thus a is not above a. Also, a relationship can be made between these cubes and a third obstacle. In this example, such a relationship is made with earth, so, a configurative relationship is made. In figure 1-III it can be said about the first cube complex that a and b have a direct relationship with c and if we want to reach a from b, we should pass through c. Graph V explains this relationship well. In the second cube complex of figure 1-III and its relevant graph VII, the relation is asymmetric. Here the concept "depth" seems necessary to be explained.

As it is observed from graphs V, VI and VII in figure 1, to reach the next cube from another (Here, cubes are supposed as to be "space"), anyway it should pass through some obstacles. Number of the obstacles through which it should pass, can be called an obstacle's pass through the "depth" to the other obstacle (from one space to the other). As it is observed in cubes of the figure 1-III, cube b has three and cube a has two depths of the other spaces; It means that each components of c and b should pass through three stages to approach each other but a's space should pass only

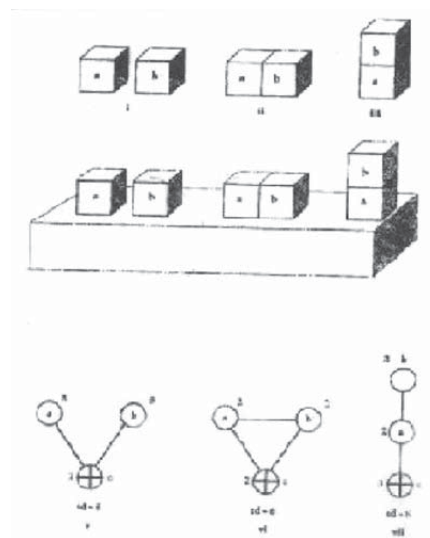
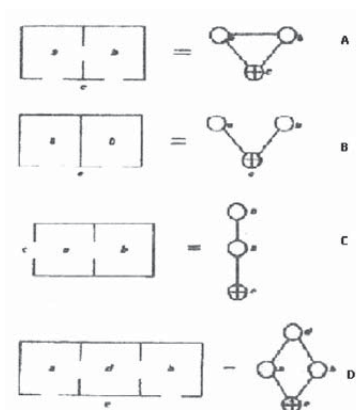


Figure 1- The concept of Space Configuration
(Hillier, B.1996)

To explain this concept a graphic example (figure 1) helps (Hillier 1996). In figure 1-I, a and b cubes are placed on a surface. In figure 1-II the two cubes have a mathematical relationship with each other. The relationship between a and b is symmetrical and this means that

through two spaces.

Accordingly, it is concluded that a single change in space syntax method will result in some changes in total level of space configuration. In a sense, any kind of alteration in urban map at the level of city (addition or deletion of a space – like street, open space and such like) will create some changes in space configuration relationships of whole city. Such alterations can transform the occurrence probability of activities and events. Several studies have indicated that each alteration in space syntax has changed the extent and the way of activities in spaces.



It is obvious that configuration of spaces sets some urban behaviors in a very specific order. Figure 2 explains this concept simpler.

In Figure 2-A, user of space c has equal choice possibility to enter spaces a and b and can reach next space through each of the 2 (a and b) spaces. In figure 2-B, one can enter a or b through c, but can not enter to the next through the two (a

and b) spaces and actually he must first enter space c and then the third one. In Figure 2-C, it really differs and a linear relation exists between spaces. In this case, space user must pass through a to enter b. In 2-D which contains three spaces, another type of space configuration is seen. In this type of space syntax, space d is in the third depth of the complex. This type of space configuration, either in a building or a city, imposes some force to the space users. Nonetheless, how to percept artificial environment (building or city), in addition to other elements, also depends on the space syntax method.

2-2- Axial map

A simplified graph of urban streets and open spaces can be the base of a city's space configuration analysis. This graphic graph is called "Axial map" and contains axial lines. "Axial Line" is the longest access and view line of an urban environment; thus "Axial map" includes a structure of urban open space complex which is created based on the longest access and view line. This complex includes all urban public spaces. Figure 3 shows the same city's irregular open spaces, axial lines and "Convexes". As it is seen an axial line can pass through several "Convexes". Here, while "Space" is pointed out in axial analysis of a city, "Linear spaces" or simply lines of "Axial map" are meant. "Convex" is a space in which lines passing through



فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
NO.19. Spring 2008

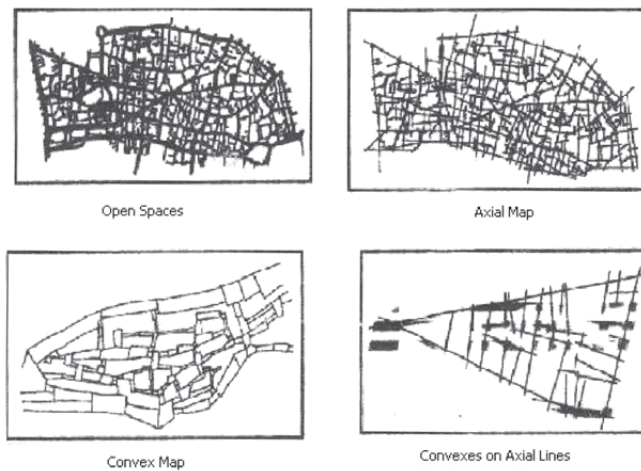


Figure 3- Convex on Axial Lines and Axial Maps of a city
(Hillier, B, Hanson, J., 1984)

each of its two areas would not get out of it. On the other side, "Concave" is a space, you can draw a line between two of its areas getting out of it. It should be mentioned that here convex is concerned; Because such a space is visible during movement and its totality is perceptible, whereas all points of concave are not visible while moving and are not totally perceived. It is necessary to say that urban users observe the entire city during the movement; thus person moving in the space observes different spaces in any moment of the movement. Obviously, in this way all the observed spaces are seen. Therefore, such spaces are convexes where the observer can see all their aspects. "Axial line" is like a bead which orderly makes all possible convexes be seen. Figure 3 shows a city's convexes which are linked to each other via axial lines. Axial line is the largest one to see and access. So, axial line defines viewpoints including a convex

complex. Such a view point helps conceiving totality of urban space. Figure 4 represents convex and concave concepts.

Drawing an axial map, it is possible to calculate urban space configuration and also its peculiarities calculated quantitatively and graphically be shown via computer software. In other words, all urban spaces' depth from each other and from all urban spaces can be calculated and represented in this way.

2-3- Integration

An axial map is a picture of a city's space configuration. This picture can be measured by the "integration" scale. Integration is the main concept of space syntax. Integration can be defined as: Each line's (space) Integration rate value, average number of lines (spaces) is a factor through which we can reach all the urban spaces; or in other words, it is the average number of direction

alterations through which we can reach all urban spaces. Therefore, Integration in space syntax methodology has a relative meaning not an interval or metric one. Thus, in space configuration analysis, the concept "depth" is more meaningful than the concept "interval". In space syntax method the concept depth should be used to define distance among spaces. Depth in a space means that to reach the space we should pass some other spaces; or in a sense, depth indicates the number of direction alterations that is necessary to reach a space through the other. Each axial line (space) has determined depth of other lines (spaces). Integration value of a space (an axial line), is a mathematic parameter representing that line's depth from other ones in the city. In fact integration of an urban space indicates the extent it is integrated (merged) with the whole city. Integration map of city is an important tool to percept the behavior of its components, because several studies indicated that the state of integration value at the level of city correlates with the state of pedestrians' movement inside it. In space syntax method, Integration is a decisive which is sensitive toward any alteration in the city and reflects these transformations mathematically

and graphically. So, integration map is a visual and analytic tool to evaluate a plan as the new development statement in existing structure of each area. Considering the sensitivity of "integration" parameter toward urban physical alterations, it can be applied in urban design process – especially in evaluation stage of different designs – and the impacts of any intervention in urban fabric can also be graphically observed.

2-4- Intelligibility

Principally, city is experienced from the low heights close to the earth surface, not from the high lands where the whole city is observable. From heights near earth surface, we can not experience (observe) all urban spaces related to each other, but the observer must move on the surface and make a picture of whole city by putting together the piece by piece taken pictures. Based on it, Hillier declares that Intelligibility of city has direct relation with the concept of whole city reconstruction in mind and putting together these pieces. Therefore, intelligibility of a city is a relationship between local and comprehensive specifications of urban space. Here by, local specification of spaces means the



فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
NO.19. Spring 2008

■ ۱۰۲ ■



Figure 4- The Concept of Concave and Convex



number of their junctions and comprehensive specification also means the extent to which spaces are integrated. This by itself means that perception of total urban system through its spaces (like streets) depends on their connection to other spaces (local specification) and also the extent of their integration (comprehensive specification) in total urban system. In other words, statistic consolidation among "connections" (junctions) of axial lines and integration is a decisive to determine those axial lines' (space's) importance in total urban system. The intelligibility decisive portraits the amount of spatial information which can be achieved visually through an axial line (space). Experience has shown that Iranian cities with traditional fabric, have a very low intelligibility and cities with modern fabric have higher intelligibility. Low intelligibility of traditional cities is a part of their specifications which controls the strangers' entrance to the depth of its residential part and in fact creates a kind of social control. Low intelligibility of traditional fabrics makes strangers achieve less perception of whole fabric and so there is a low probability to enter private places. On the other hand, the move urban intelligibility, the weaker hierarchical structure of realms and more prospectus for strangers to enter inside fabrics and private places (residential parts). Such a phenomenon is seen in modern cities and plaid fabrics.

Peponis distinguished an important deviation between the concept Imageability – which Lynch has talked about in 1960 – and Intelligibility that is discussed in space syntax category. Peponis explains how to percept city where in Lynch's method "Form of City" is the product of the relationship between city's visible elements and speech identification of them through urban environment users. These visible elements include edge, node, semeiotic, neighborhood and way. Accepted Critique on Lynch's invented concept "Imageability" method is that there is a big difference between space discoverer's perception of "Form of city" and the perception's description through speech. As an example, when one is wanted to give direction, one necessarily does not show the familiar, the shortest, or the most interesting way or shortcuts to approach, (the ways he / she takes), but describes the way which is lead through visual signs. These visual signs enable the person to describe urban environment easier. Based on such rationale, Peponis differentiates between "Imageability" and "intelligibility": "... study in "imageability" is a limited part of study in "intelligibility" and in fact "imageability" indicates how city is portrayed, not that how cities are actually used."

2-5- Natural movement

The most important and effective factors



of movement in the city are the origin and destination. Study of movement production investigates these two important factors and pays less attention to the way of movement volume distribution in the middle pathways from origin to destination. Middle pathways are the pathways that the origin and the destination of movers are not necessarily in them, but for arriving to the origin and destination we should pass them. How pedestrians choose these places to arrive to special destination through space syntax method has been explained. According to space syntax method, choosing the middle pathway to arrive the destination has direct relation with space syntax structure.

The relation between space syntax structure and the traffic in its spaces is called "natural movement". From the Hillier's point of view "natural movement" is a part of movement that is determined with city space syntax structure – and not the attractions existed in it –. The observations have shown that most of the traffic in city (in each space) is not because of the existence of origins or destinations in them but because of

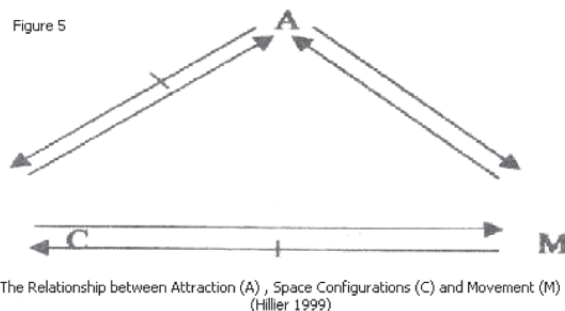
their existence in a part of the way. It is necessary to explain that even the purposeful movement (from origin to destination) should pass some related path ways. Many studies – as the one in London city, Barends Berry area – have shown that three fourth of the traffic existing in each urban space is because of the space configuration next to each other. In other words three fourth of pedestrians are in some spaces because of passing from there and the destination of only one fourth of them is in those spaces (the same source).

The specifications of space syntax in having the traffic (natural movement) are very important. Because space syntax method shapes the structure of traffic and if people pass that space the specifications of space and specifications of designing, encourage people to stop in those spaces for a longer time and utilize those specifications. When people pass a space because of the space configuration specifications with a heavier traffic, organizations needing this population will gather in these spaces and this causes an increase in traffic. They call this case Movement Economy



فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
NO.19. Spring 2008

■ ۱۰۰ ■





that means the influence of traffic on the way of using the contiguous spaces. In addition, usually having traffic increases the value of contiguous properties – especially commercial properties–. The result of many researches has proved that the space configuration of a city has a strong correlation link with the way of using spaces, traffic, types of functions and the value of contiguous properties. Figure 5 shows the logic of natural movement:

- 1) Attraction pole (A) has an effect on the movement but not on the space configuration.
- 2) Movement (M) has an effect on the attraction pole and is affected by it but has no effect on the space configuration
- 3) Space configuration (C) has an effect on the movement and attraction pole but it is not affected by them

Regarding this logic, movement in space more than any other factors is affected by the space syntax method next to each other and the relation among them.

3- The Practical Usage of Space Syntax Method in the Process of Urban Design:

physical models like architecture miniatures, and virtual models like three dimensional computer shapes are important equipments, that the environment designers use them as a visual experience of their proposed plans before their performance, almost these models are presented as the final

production of planning and do not play a role in the design process. Urban fabric's space syntax method analysis proposes a model of city that enables the designers and the decision makers to see the consequences of their performance on the probable manners in suggested urban spaces before giving the final solution and performing the plan in the process of designing.

In other words the analyzing space syntax method helps to know the consequences of cities' physical alteration; especially the road network's on the way of citizens' thinking and behavior. For this reason, using space syntax method, the syntax of all urban spaces one after another (ordinal structure of spaces) is analyzed. This analysis with the help of computer calculates the space specifications like the integration value of all urban public spaces (like squares and path ways) and present them graphically and digitally (as a chart).

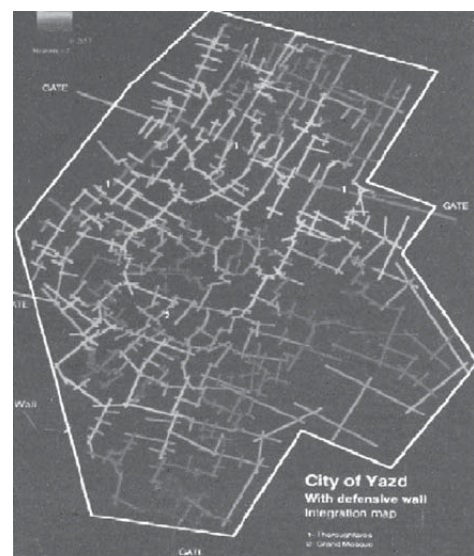


Figure 6- City of Yazd with Defensive Wall Integration Map

Then the urban researcher regarding the research requirements can observe and record the variety of behaviors in urban spaces. The meaning of behavior is how to use the urban spaces that can include things like, moving, standing, sitting, talking, buying and other things. In addition, recording the price of lands, the rate of vandalism and crime, and the study of their relation with the specifications of space syntax can be the topic of a research.

After this stage with calculating the amount of statistic consolidation of achieved space specifications from space syntax analysis and the information gathered from observations we can make a model that explains and predicts the relation between the city physic and behaviors and events. So the urban designer can predict consequences of his manipulation in the city. If the plan doesn't serve the aimed behavioral results, the designer can change the plan, and reanalyzing space syntax method again can evaluate the new plan and repeat it until he gets the desirable result. Regarding this process we can evaluate the space syntax method as a model that has a correlation link with the designer in urban design process.

4- Space Analysis of Yazd's Old Fabric.

In this research three stages of Yazd development with using the space syntax method were studied. This research made it obvious that how development of city

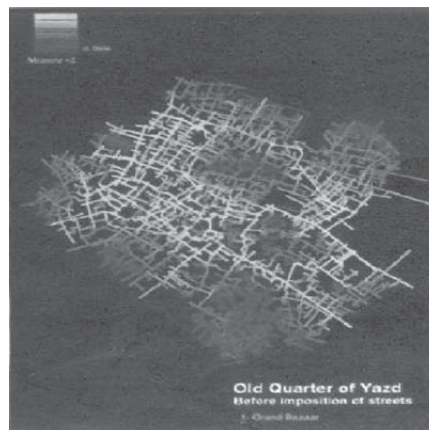


Figure7- City of Yazd Integration Map in Second Development Stage

changed the space specifications from the space syntax perspective and in conclusion the functional role of its spaces have been transformed. Figures 6, 7 and 8 also show a comprehensive integration in the city of Yazd during three periods. First period: the city of Yazd in the period that was protected by a defensive wall around it; second period: the development of city beyond the defensive wall and construction of market and old and historical parts of yazd; and the third period: the old city of Yazd after new street formations (as we can see now). It is necessary to say that these plans have been analyzed by the computer using space syntax method and can be investigated by colorful codes. In these plans the color red shows the highest comprehensive integration value and the color blue shows the lowest comprehensive integration value. In other words the color red shows the lowest depth and the color blue shows the highest depth of all urban spaces. In this study it is also hypothesized that



فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
NO.19. Spring 2008



space syntax method in a city depends a lot on the way of using the spaces (this hypothesis has been supported in many studies). It is necessary to say that if we support this hypothesis we can make a predictive model of movement in space for cities. In computer analysis of urban space syntax a chart will be made attached to these plans that show the value of each axial line (space) and in fact each color shows the quantitative value of each space in city.

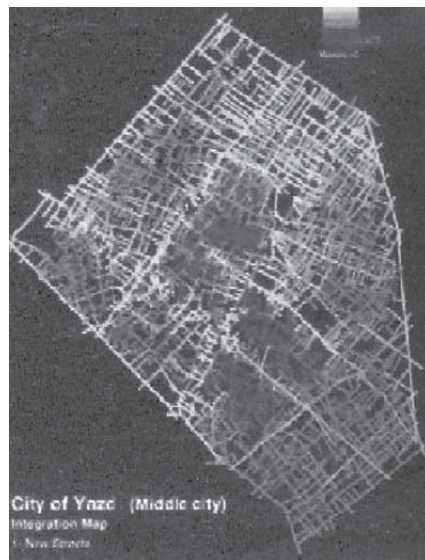


Figure8- City of Yazd Integration Map in Third Development Stage (After Imposition of Streets)

Figure 6 shows the city of Yazd in defensive wall limit. This map shows some specifications of the city: A: the main axle of city, are the main pathways that have the highest integration values, which lead to the city gates and link its important parts. The main axles of the city are shown with the red color. B: The residential parts of the city have less comprehensive integration and are placed in city's "depth". These spaces

are shown with the blue color. C: All parts in the Yazd at the first stage have less depth than the main axles. It is necessary to say that this kind of morphology structure is a part of Iranian-Islamic cities' specifications. This means that however the residential places are in quiet places of city, they are not very far from the urban daily life and in fact are not in solitude. Being in solitude from the urban daily life can have physical – psychological – social consequences. The space syntax analysis of Yazd's second development stage can be seen in figure 7. As we can understand from this map, spaces with the highest comprehensive integration value are moved to the south that contains the market and new urban centers. In fact the functional heart of city as we expect has the highest degree of comprehensive integration. If the hypothesis in this article that "the highest integration degree has the highest amount of activity" is proved, in this part the city center (market, khan square, the new Jami' mosque) has the highest amount of activity and the highest integration and so the functional heart of city is there. Traditionally market should be easily accessible from all parts of the city. The space syntax analysis also explains that the market of Yazd has a very low depth and its users can access this important part of city from all city spaces with the least direction alteration. Regarding space syntax method accessing the market is very "easy". In map 7 the

market that has the highest integration value in all parts of the city is shown by the color red.

Choosing the Market place in city is very important, to the fact that each wrong decision for the trade units place in the city causes loss and damage. The shopkeepers' talent and their recognition cause them to place their trade unit in the lines that have high comprehensive integration; in the pathways where are people's "natural movement" roads and the movement pressure is high. Hillier and cooperators (1993) have represented evidences which show stores and people are placed in some lines with a high comprehensive integration value in London city. Stores act as attraction poles but can not change the space integration value, because the integration is related to the space specifications and in fact depends on the entire system of city. So we can conclude that Yazd's market development in its second level of development in its southern part which is the heart of the city (with high comprehensive integration) is a suitable place where its physical specifications attract the pedestrians and change the store places.

As we can see in figure 7 the marginal spaces of Yazd in the second stage of development have a high depth; meaning the space centralization with low integration around the city and also some spaces with these specifications are in the middle of the city (Hakim

1986). These spaces are residential parts which regarding social structure should have been placed in special and very private places. This is the specifications of Islamic cities. In the second stage of the city development the main path ways have lost their importance in comparison to the market and have also lower integration regarding space syntax. In the second level of Yazd's development these space specifications are obvious:

A: The heart of the city has been transformed to the southern part wherein market with highest integration is made. (Color red)

B: residential parts around the city and some residential spaces in the middle of the city have been turned into the deepest urban spaces. (Color blue) After street formations of 1320 in Yazd, the construction of traditional city fabric was totally destructed. In these street formations there haven't been paid any attention to the past space logic. Figure 8 shows the third stage of development in the city of Yazd, in this age a new phenomenon appeared that was unfamiliar with the city space structure. The purpose is modern streets that were imposed to the fabric. These pathways were a lot longer and wider than any traditional ones. The longer the street is, its depth for space syntax is less and in conclusion has a higher comprehensive integration. The new streets of Yazd had these specifications



فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
NO.19. Spring 2008



that were imposed to the city without respect to the structural and spatial specifications. One of these streets has destroyed the market lengthwise and has destructed its valuable ingredients. As we can understand from figure 8 the highest integration value belongs to these streets. These streets have attracted the integration value of other internal traditional spaces of fabric and in conclusion internal spaces of city and its ingredients have placed in depth and solitude form other parts of the city. Historical original pathways, the remaining of traditional Market, the Jami' mosque, small markets and other important and traditional spaces have high depth and low legibility and formed as isolated spaces. In contrary, the main streets have been known as the heart of city and have attracted most of the activities. So these modern spaces have the most active implications- like trade and official units- whereas other spaces do not have enough attraction. When internal spaces lose the space integration, many of its traditional functions disappeared and a kind of historical annihilation happened. It is necessary to say that there is a strong relation between depth and building damageability. (Abbaszadegan, 1380).

The city center (market, khan square, the new Jami' mosque) has the highest amount of activity and the highest integration and so the functional heart of city is there.

And its users can access this important part of city from all city spaces with the least direction alteration.

After formation of new streets the average value of integration increased more than the other development levels of city but the distance between the most and the least space integration value in the modern city of Yazd became very much. This means that some parts of the city (almost main streets) have a high integration and some of the spaces (almost the internal fabrics) are in very high depth (very low integration) from all urban spaces and in conclusion they are in a kind of solitude from other city spaces. In other words in the second level of development the spaces around the city that had a high depth are now in the city and so central parts are in solitude and the city begins to rot. This is why the vital activities which are necessary for the city to remain alive have gone out of it because of high depth and it doesn't have economical - cultural value. In confirming this analysis many studies have shown that in cities where the distance of spatial specification (integration) is far, the relation between residents and strangers is weak in a way that they feel solitary (Hillier et al 1987, 1984b, 1987, 1992, Hanson et al a

1994b,1987). These spaces become isolated because of difficult access to them and so the internal fabric is physically, socially and culturally annihilated as a result of such alteration.

It is necessary to say that the city in the first level of development (inside the defensive wall) and the second level of development, is a system with low comprehensive integration; but the difference between the maximum and minimum comprehensive integration value of its spaces is not so much and so no space is solitary. Briefly, historical fabric of Yazd after street forming has had the following space syntactic alterations:

A: new streets have attracted the integration value of whole city - specially the heart of the city - so the traditional heart of city has lost its value and is isolated.

B: whole historical fabric, has become segregated from whole city, however it is in the heart of city.

C: streets have been turned into main axles of the city.

5- Conclusion

In urban design process the demand for a tool which adds to the individual ability and skill for designing and which makes the urban designer aware of the result, is obvious.

The longer the street, the less its depth as space syntax is and so it has a high integration. The new streets of Yazd had these specifications; these streets has attracted the integration value of other internal traditional spaces of fabric and so the internal spaces of fabric and their elements are placed in the depth and in a solitary state. When the spaces in the fabric lost their space integration, many of their traditional functions disappeared and a kind of historical annihilation happened.

Among various methods that can supply this demand, the space syntax method is a very secure method. The research done, shows the process of alteration can be explained by this method very well.

The knowledge and information of old city of Yazd as a decisive, confirms the outcomes of these alterations analysis using the space syntax method. Such outcomes can be found in the old fabric of Semnan (Abbaszadegan, 1380). Nonetheless, it is observed that the manner of different beneficiary groups in this fabric have a strong consolidation with the Yazd old fabric's integration decisive (Abbaszadegan. M,2000). These and other findings of researchers in other parts of the world show the trust of space syntax



فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
NO.19. Spring 2008



in city fabric explanation and also the relation between cities' space syntax with the way of using the city. From these results it is deduced that:

- The urban spaces have shaped based on a structural logic.
- Intervention in the space syntax method (changing the pathways, making new pathways in the city, or making new space) transforms the spatial structure of city.
- Urban structural alteration is followed by behavioral and functional changes.
- The Iran's traditional fabrics has low intelligibility and manipulating them like street forming can make them more intelligible, such an increase in intelligibility is opposite to these fabrics' shaping logic.
- Structural alteration of traditional Iranian cities has happened without paying any attention to their shaping logic and highly correlates with fabric annihilation rate.
- Urban space configuration analysis, using the "space syntax method", enables the skillful society of urban designers to make the model which can predict the behavior in urban spaces. We can use this model in designing process and a have relation with it.

Considering the presented results it is suggested that:

A: Before any intervention in the city fabrics especially valuable fabrics of the city (that their physic and function is valuable) its existing and suggested structure should be analyzed and its changes should be compared to the goals of design.
B: For all old fabrics, it is necessary to prepare a model which predicts the functions and behaviors to provide the possibility to predict the future while intervening the fabric. This model should have the ability to explain the relation between physical fabric and the behavior in its spaces.

Resources:

- 1-Abbaszadegan, M.; the relationship of urban spaces and users behavior, In: Benson J., Urban life style, Balkema, London, 1999.
- 2-Hakim, B.S.; Arabic-Islamic cities: building and planning principles, London: KPI, 1986.
- 3-Hanson, J.; Order and structure in urban design: The plans for the rebuilding of London after the great fire, Ekistics. 1989.
- 4-Hansan, J.; City of London Space and Role, Urban Design Group Quarterly, Issue 48, October 1993.
- _ Hillier B. & J. Hanson; The Social Logic of Space, Cambridge, Cambridge University Press, 1984.
- 5-Hillier, B. et al; Natural movement: Configuration and attraction in urban



pedestrian movement, Environment and Planning B: Planning and Design, 1993.

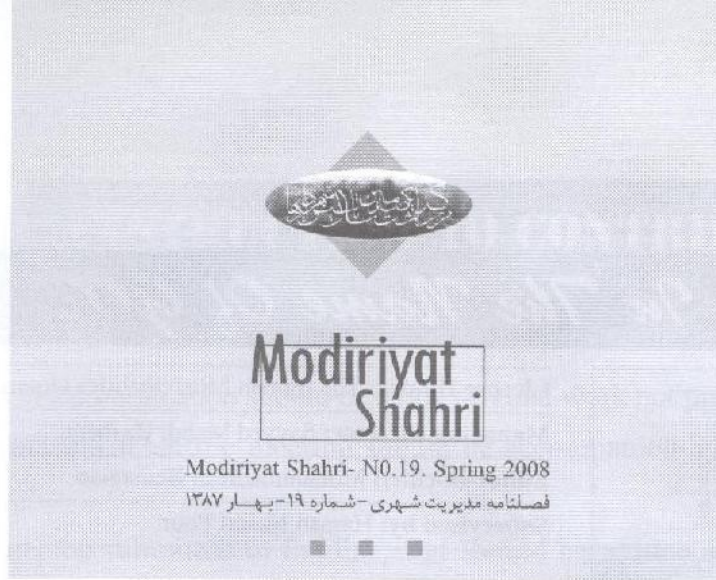
6-Hillier, B.; Space in Machine, Cambridge University Press, Cambridge, 1996.

7-Peponis J.; Space, culture and urban design in late modernism and after, Ekistics, 1989.

8-Abbaszadegan, Mostafa; Urban fabric patterns recognition using the space syntax method, like: Old fabric of Semnan, Research Vice President of Elm o Sanat University, Tehran, 1380.



فصلنامه مدیریت شهری
Modiriyat Shahri
شماره ۱۹ - بهار ۱۳۸۷
NO.19. Spring 2008



Contents

- Internal Immigration and Urban Management Issue
With an Emphasis on Iran's Conditions90
Mozafar Sarrafi
PH.D, Shahid beheshti University

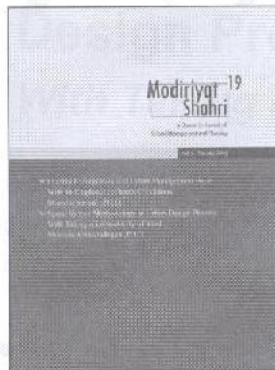
- Space Syntax Methodology in Urban Design Process
With Taking a Look at City of Yazd 108
Mostafa Abbaszadegan
PH.D, University of Science & Technology



In The Name Of GOD

**Modiriyat
Shahri**

A Quarterly Journal of
Urban Management and Planning
Vol.6, No.19, Spring,2008



Project Manager: M. Fazel Fakor

Organised and Preperd by:
The Urban Research Center

Art Director: A. Bayat

Ministry of Interior



Iran Organization of Municipality
and Rural Managers
The Cultural, Informative and
Publications Institute

Address: No. 15, Shahid Naderi
St., Keshavarz Blvd, Vali-e-Asr Sq.,
Tehran, IRAN
Tel:88976651-88986382-88966239
Fax:88977918

Urban Research Center:
Address. Az above, North Forth
Floor
Tel:88977919

<http://www.imo.org.ir>

License Holder: The Iranian Municipalities Organization (I.M.O)

Managing Director: Sayyed Mahdi Hashemi

Editor-in-chief: Mohammadreza Bemanian

Supervised by: Hassan Naseri Pour

The Editorial Board:

1. Asgari, Ali. Assistant Prof. Management Studies Department. York University of Canada.
2. Azizi, Mohammad Mahdi. Associate Prof. Fine Arts Department. Tehran University.
3. Behzadfar, Mostafa. Assistant Prof. Architecture and Urban Planning Department. Elm-o-san'at University of Iran.
4. Bemanian, Mohammadreza. Assistant Prof. Art and Architecture Department. Tarbiat Modarress University.
5. Aminzade, Behnaz. Assistant Prof. Environmental Studies. Tehran University.
6. Eghbali, Naser. Assistant Prof. Social Sciences Department. Azad University of Tehran.
7. Farhangi, Ali Akbar. Prof. Management Department. Teharan University.
8. Ghafari, Ali. Prof. Architecture and Urban Planning Department. Shahid Beheshti University.
9. Latifi, Gholamreza. Assistant Prof. Social Sciences Department. Allameh Tabatabayee University.
10. Mirsepussi, Nasser. Prof. Management and Economy Department. Azad University of Tehran.
11. Naghizade, Mohammad. Assistant Prof. Art and Architecture Department. Azad University of Tehran.
12. Sedigh Sarvestani, Rahmatallah. Prof. Social Sciences Department. Tehran University.

Referees: H. Parviz Ejlali, B. Aminzadeh, Z. Ahari, M.R. Bemanian, J. Pakzad, A.A. Taghvayee, M.H. Habibi, M. Tabibian, M.M. Azizi, M. Ghamami, Gh.R. Latifi, H. Majedi, M.Sh. Motavaf, M. Naghizadeh.

Colleagues of this issue: H. Mahmoodinejad, F. Kamandi, B. Teymoorpour, H. Hashroodi, M. Heydarolad

- Papers submitted for publication should describe original work not previously published. Papers presented at a scientific meeting should be accompanied by particulars of the meeting.
- Manuscripts may be submitted in English, and should be written according to sound grammar and proper terminology, irrespective of the language, the paper should be accompanied by both English and Persian abstracts.
- Manuscripts should be typed on one side of the A4 paper, with double spacing and 3 cm margin at each side submitted in triplicate.
- The first page of the paper should only contain the title, name(s), degree(s) and address of the author(s), and the source(s) or financial support for the study, if applicable.
- The text should include: title, 3-5 keywords, abstract, introduction, materials and methods, results and discussion, acknowledgment if any, and references.
- The English and Persian abstracts for each paper submitted on two separate pages and inclusive of all information requested under item 4, should not exceed 20 lines.
- Tables, in limited numbers, should be submitted on separate with the captions placed above.
- Figures and graphs (only in black and white) in limited numbers, are accepted only if they are of high quality art work and mounted on separate pages with the legends placed below.
- The same data should not be presented in both tables and figures, and their suggested place should be clearly marked on the margin of the text.
- References alphabetically arranged by the author's name, and in sequential numbers, as will be referred to in the text, should include the following information: name of the author(s), year of publication, title, name of the journal (as abbreviated by index medicus), volume number and page number. With regards to books, the edition, name and address of the publisher should replace the name and volume number of journal.
- Short communications and case reports should, when possible, follow the same be ordered in advance.
- The sole responsibility for the views and statements expressed in the article remains only with the author(s).
- Editors of the journal reserve the right accept or reject any article, as necessary.

Modiriyat Shahri

¹⁹

A Quarterly Journal of
Urban Management and Planning

Vol.6. Spring.2008

- ☑ Internal Immigration and Urban Management Issue
With an Emphasis on Iran's Conditions
Mozafar Sarrafi ,PH.D.
- ☑ Space Syntax Methodology in Urban Design Process
With Taking a Look at City of Yazd
Mostafa Abbaszadegan ,PH.D.